

Laat de ‘echte man’ opstaan

Een systematisch-theologisch onderzoek naar de rol en betekenis van masculiniteit binnen de 4^e Muskietier en het jeugdwerk van de Protestantse Kerk

Student: Alexander J.D. Noordijk

Studienummer: 1400509

Begeleider Masterthesis: Prof. Dr. H. E. Zorgdrager,

Beoordelaar: Prof. Dr. P.H. Vos

Voorwoord

Deze masterthesis is geschreven in het kader van mijn masteropleiding gemeentepredikant aan de Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam. Het betreft een systematisch onderzoek naar de rol en betekenis van masculiniteit binnen de 4^e Muskietier en het jeugdwerk van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Mijn persoonlijke bevindingen als jeugdwerker voor Jong Protestant (JOP) en als voorganger van de Binnenwaai, kerk op Amsterdam-IJburg, vormden de aanleiding voor dit onderzoek. Ik zag dat het aantal deelnemende (jonge) mannen aan het afnemen was in jeugdgroepen. Dat was ook het geval binnen mijn eigen kernteam van de kerk, een kernteam dat inmiddels alleen uit vrouwen bestaat. Is het enkel het geval in mijn kerkelijke gemeenschap of is er sprake van een landelijke tendens dat mannen steeds meer van het kerkelijke toneel verdwijnen?

Als het een landelijke tendens zou zijn, op welke manier kunnen wij dan (jonge) mannen weer betrekken bij de kerk en het geloof? Wat is daarvoor nodig? En zijn mannen anders dan vrouwen als het gaat om spiritualiteit? Ik ben de afgelopen jaren op zoek gegaan naar antwoorden, worstelend met de onderliggende vraag: hoe kunnen we theologisch kijken naar mannelijkheid, wat verstaan we eronder? In deze thesis neem ik u graag mee in mijn persoonlijke zoektocht die begon bij de 4^e Muskietier, een beweging die zich inzet om mannen meer bij het geloof te betrekken.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding

- 1.1 Aanleiding en probleemstelling
- 1.2 Vraagstelling
- 1.3 Afbakening
- 1.4 Literatuurverkenning
- 1.5 Methodische verantwoording
- 1.6 Structuur van de thesis

Hoofdstuk 2: Theorievorming over gender en masculiniteit

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Sociaal-constructivistische gender theorieën
 - 2.2.1 De sociaal-constructivistische theorie van gender naar aanleiding van Judith Butler
 - 2.2.2 De sociaal-constructivistische theorie van masculiniteit
- 2.3 Essentialistische gendertheorieën
- 2.4 Actuele christelijke visies op gender en masculiniteit
 - 2.4.1 De evangelisch-orthodoxe visie op gender en masculiniteit
 - 2.4.2 De mainline protestantse visie op gender en masculiniteit
- 2.5 Conclusie

Hoofdstuk 3: Verantwoording van empirisch onderzoek

- 3.1 Onderzoeksmethode
 - 3.1.1 Semigestructureerde interviews
 - 3.1.2 Participerend onderzoek
- 3.2 Sampling
- 3.3 Autorisatie
- 3.4 Codering
- 3.5 Ethische afwegingen

Hoofdstuk 4: Casestudy de 4^e Muskietier

- 4.1 Inleiding
- 4.2 Ontstaan van de mannenorganisatie de 4e Muskietier
- 4.3 Missie en doelstelling van de 4e Muskietier
- 4.4 De ideologie van de 4e Muskietier
- 4.5 Strategie van de beweging
- 4.6 Hoe deelnemers de 4e Muskietier ervaren
 - 4.6.1 Observaties, impressies en interviews
 - 4.6.2 Additioneel interview met deelnemer aan de 4e Muskietier activiteiten
- 4.7 Conclusie

Hoofdstuk 5: Casestudy Protestantse Kerk in Nederland en Jong Protestant

- 5.1 Inleiding
- 5.2 Verantwoording van empirisch onderzoek Protestantse Kerk
 - 5.2.1 Semigestructureerd interview
 - 5.2.2 Sampling
- 5.3 Ontstaan/geschiedenis van PKN/JOP
- 5.4 Missie en doelstelling van JOP
- 5.5 Visies op gender en masculiniteit bij PKN/JOP
 - 5.5.1 Visie op gender en masculiniteit bij beleidsmakers van PKN/JOP
 - 5.5.2 Visie op gender en masculiniteit bij jeugdwerkprofessionals van JOP
- 5.6 Kwalitatieve evaluatie: hoe slaat JOP wel/niet aan bij jongens
- 5.7 De verdeling man/vrouw binnen de Protestantse Kerk in Nederland / Jong Protestant.
- 5.8 Conclusie

Hoofdstuk 6: Wat kan JOP/PKN leren van het mannenwerk van 4M voor het beter betrekken van jongens bij kerkelijke activiteiten?

- 6.1 Vergelijking tussen de theologische visie op gender en masculiniteit 4M en JOP
- 6.2 Verschillen in programmatische aanpak (stap naar de praktijk)
- 6.3 Aanzet tot een eigen theologische visie op gender en masculiniteit
- 6.4 Inzichten en aanbevelingen om de kerk meer te betrekken bij de leefwereld van (jonge) mannen

Slotwoord

Bibliografie

Bijlagen:

- Bijlage I Informed Consent
- Bijlage II Getranscribeerde interviews de 4M beweging
- Bijlage III Getranscribeerde interviews management PKN/JOP
- Bijlage IV Uitkomst van de Enquête JOP Jeugdwerkprofessionals

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Aanleiding en probleembeschrijving

Dit onderzoek, waarin ik inga op de rol van mannen en masculiniteit in een Nederlandse kerkelijke context, is tot stand gekomen naar aanleiding van persoonlijke ervaringen die ik tussen 2013 en 2018 op heb gedaan als jeugdwerkprofessional voor de Protestantse Kerk in Nederland, onder het label Jong Protestant (JOP). Binnen de organisatie JOP werd het mij gauw duidelijk dat het aantal jongens dat aan activiteiten deelnam afnam, terwijl het aantal meiden juist toenam of gelijk bleef. Verder viel het ook op dat ik veel meer vrouwelijke dan mannelijke collega's had. Hierdoor ben ik mij voor het eerst gaan interesseren in de vraag hoe de Protestantse Kerk in Nederland beter zou kunnen aansluiten bij de leefwereld van (jonge) mannen.

Mijn persoonlijke ervaring wordt ondersteund door recente cijfers over mannelijke betrokkenheid binnen de PKN. Uit de recente, nog niet gepubliceerde statistische jaarbrief van 2019 kan worden opmaakt dat er sprake is van een zogenaamde *gender gap*.¹

Absoluut	Mannen	Vrouwen	Totaal
Belijdende leden	290.599	414.479	705.078
Doopleden	409.756	368.344	778.100
Ongedoopt	130.189	122.015	252.204
Totaal	830.544	904.838	1.735.382

Bron: Statistische jaarbrief 2019 (ongepubliceerd)

Relatief	Mannen	Vrouwen	Totaal
Belijdende leden	41,2%	58,8%	100%
Doopleden	52,7%	47,3%	100%
Ongedoopt	51,6%	48,4%	100%
Totaal	47,9%	52,1%	100%

Bron: Statistische jaarbrief 2019 (ongepubliceerd)

Uit deze landelijke cijfers blijkt dat 58,8% van de vrouwen en 41,2% van de mannen belijdend lid is.² Deze belijdende leden zetten zich volgens Ronald Bolwijn (beleidsmedewerker Kerk & Werk bij de Protestantse Kerk) actiever in voor de lokale gemeente. Ze voelen zich meer betrokken en verantwoordelijk.

Als we kijken naar de mensen die werkzaam zijn als jeugdwerkprofessional voor Jong Protestant binnen de PKN, zien we een nog duidelijkere 'gender gap'. Bolwijn heeft

¹ Bolwijn, R., *Statistische jaarbrief 2019 PKN* (nog niet gepubliceerd) van de Protestantse Kerk in Nederland, geraadpleegd op 29 juni 2020. De term 'gender gap' houdt in dat significant meer vrouwen dan mannen betrokken zijn in de kerk.

² Bolwijn, R., *Statistische Jaarbrief 2019 PKN*, paragraaf 2.4, geraadpleegd op 29 juni 2020.

onderzocht dat van de 35 jeugdwerkprofessionals in 2019 maar liefst 80% bestaat uit vrouwen en 20% uit mannen.³ Uit de ongepubliceerde jaarbrief van 2019 valt op te maken dat er een groot verschil is tussen mannelijke betrokkenheid en die van de vrouwen in de huidige cijfers.⁴

Als wij het aantal actief betrokken mannen binnen de PKN vergelijken met het aantal binnen de evangelisch-orthodoxe beweging, zien we bovendien iets interessants: daar zien we dat er succesvolle pogingen worden ondernomen om (jonge) mannen beter te betrekken bij geloof en de kerk, en omgekeerd: geloof en kerk bij de leefwereld van (jonge) mannen.⁵ De 4^e Muskietier is zo'n organisatie die opgericht is door mannen met het doel om mannen weer te betrekken bij het geloof, bij christen zijn in het dagelijks leven, en bij de kerk. Zij weten jaarlijks maar liefst 1600 mannen te bereiken, die ook actief zijn of worden binnen deze beweging.⁶ Echter in de onderliggende visie van de 4M beweging lijken er bepaalde opvattingen ten aanzien van masculiniteit en man/vrouw-rollen dominant die vanuit hedendaagse theologie over gender problematisch zijn. Dan kun je denken aan opvattingen over sekse en gender over mannelijkheid en vrouwelijkheid die als essentialistisch en rolbevestigend te typeren zijn. De vraag is of, in hoeverre en wat JOP/PKN kan leren van de 4M beweging. Enerzijds kan JOP/PKN leren van het succesvol aantrekken en betrekken van mannen bij de 4M beweging, anderzijds lijken opvattingen met betrekking tot masculiniteit in de weg te staan. Vanuit welke visie op sekse en gender werkt JOP/PKN zelf eigenlijk? Hoe wordt het theologisch beargumenteerd? Is er sprake van een heldere en uitgewerkte visie, of zijn er losse eindjes en ambivalenties? Hoe verhoudt de visie van JOP/PKN zich tot die van 4M? Deze fundamenteel-theologische vragen moeten eerst kritisch worden doordacht voordat we kunnen komen tot een antwoord op de vraag wat JOP/PKN zou kunnen leren van het voorbeeld van 4M.

1.2 Vraagstelling

Uit bovenstaande observaties en probleembeschrijving is de volgende vraagstelling voortgekomen:

Welke visies op en praktijken van mannelijkheid vinden wij bij de evangelisch-orthodoxe mannenorganisatie de 4e Muskietier en bij het jongerenwerk van de Protestantse Kerk Nederland (PKN), en hoe kunnen wij beide systematisch-theologisch doordenken met het oog op het beter betrekken van de kerk bij de leefwereld van (jonge) mannen?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden, is ervoor gekozen om naast literatuuronderzoek ook kwalitatief empirisch onderzoek te doen onder leidinggevende

³ Bolwijn, R., *M/V in de Protestantse Kerk Nederland*, memo d.d. 5 juli 2020.

⁴ Ibid.

⁵ Houten, van M., "De aantrekkingskracht van de kerk van de beleving," *Trouw* (3 december 2019). Geraadpleegd op 22 juli 2020 van <https://www.trouw.nl>. Interview met Henk Stoorvogel, voorganger van de Vrije Evangelisatie Gemeente Zwolle en oprichter van de 4^e Muskietier, d.d. 6 juli 2020.

⁶ Buit, W., *Heel Nederland Rood, Een onderzoek naar de uitbreidingsmogelijkheden van stichting de 4e Muskietier* (Bachelor thesis Hanzehogeschool Groningen, 2018), p. 14.

personen en betrokken leden van de 4e Musketier en de PKN (met name bij Jong Protestant). De volgende deelvragen dienen ter beantwoording van de hoofdvraag:

- Wat is de geschiedenis en wat zijn de belangrijkste concepten en inzichten van recente theorievorming rondom masculiniteit (na 1990)?
- Wat is de geschiedenis, het doel, de strategie en de resultaten van de evangelisch-orthodoxe mannenorganisatie de 4e Musketier? Welke rol speelt gender in hun visie en aanpak? Welke beelden van mannelijkheid hanteert 4M en hoe is dit gerelateerd aan een Bijbelse en theologische visie?
- Wat is de geschiedenis, het doel, de strategie en de resultaten van de PKN en in het bijzonder de Jonge Protestant in hun werken met adolescenten? Welke rol speelt gender in hun visie en aanpak? Welke beelden van mannelijkheid hanteert JOP en hoe is dit gerelateerd aan een Bijbelse en theologische visie?
- Welke overeenkomsten en verschillen zijn er tussen PKN/ JOP en de 4e Musketier? Hoe kunnen we de visie op en praktijken van mannelijkheid bij beide organisaties kritisch systematisch-theologisch doordenken?
- Welke inzichten vanuit deze systematisch-theologische reflectie zijn van belang met het oog op het beter betrekken van de kerk bij de leefwereld van mannelijke adolescenten?

1.3 Afbakening

Er is gekozen om het onderzoek toe te spitsen op de vraag naar het beter betrekken van het jongerenwerk van de Protestantse Kerk bij de leefwereld van (jonge) mannen. Deze keuze is bewust gemaakt omdat de jeugdwerkers binnen Jong Protestant voorafgaand aan dit onderzoek aangaven dat het aantal jonge mannen in de leeftijdscategorie van 12 – 25 jaar dat deelnam aan de programma's aanmerkelijk aan het verminderen was. Zij konden de vinger niet op de oorzaak hiervan leggen en ikzelf vond het van belang om dit verder te onderzoeken. Ik heb ervoor gekozen onderzoek te doen naar de christelijke mannenbeweging de 4^e Musketier, als een vergelijkende casestudy, vanwege hun klaarblijkelijke succes om mannen bij hun activiteiten te betrekken.

Het onderzoek beweegt zich binnen de discipline van systematische theologie. Deze discipline binnen de theologie houdt zich bezig met christelijke claims over de werkelijkheid. Zij zoekt naar een conceptuele articulatie van uitspraken over God, mensen en wereld in relatie tot elkaar, zowel met het oog op de waarheid van deze uitspraken als met het oog op een handelingsperspectief, en doet dat zo volledig en coherent mogelijk. De discipline van systematische theologie heeft in de visie van feministisch theologe Serene Jones veel weg van

cartografie: systematische theologie brengt het landschap van de christelijke leer in kaart.⁷ Theologie die werkt vanuit een kritisch gender-perspectief doet volgens haar aan ‘remapping’, zij wil het landschap opnieuw in kaart brengen. Het is niet zomaar reconstructie, maar een heroriëntatie op het terrein van christelijk geloven. Jones schrijft dat de gelovigen door het opnieuw tekenen van de kaart als het ware voorzien worden van markeringen om op een nieuwe manier door het terrein te reizen. Het helpt christenen nieuwe wegen te vinden om de ervaring van de werkelijkheid van Gods genade te leven en daaruit te handelen.

In mijn thesis wil ik vanuit christelijk perspectief visies op en praktijken van mannelijkheid opnieuw doordenken en, in gesprek met de bronnen, theologisch in kaart brengen. Hiermee wil ik een inhoudelijke theologische bijdrage geven aan kerkelijk beleid met betrekking tot jongerenwerk om het beter te laten aansluiten bij de leefwereld van (jonge) mannen.

1.4 Literatuurverkenning

Uit de landelijke cijfers van de Protestantse Kerk in Nederland blijkt dat mannen minder betrokken zijn dan vrouwen.⁸ Veel mannen bezoeken de samenkomsten op zondag of kerkelijke activiteiten niet meer. Hoe komt het dat mannen zich minder of zelfs niet worden aangesproken om naar de kerk te gaan en samen een gemeenschap te vormen? Wat zijn de mogelijkheden die de Protestantse Kerk in Nederland kan bieden om mannen weer aan zich te binden? Naar aanleiding van deze vragen is er gekeken naar wat voor soort literatuur en artikelen hieromtrent bestaan. Opvallend is dat er binnen de Nederlandse kerkelijke context weinig tot bijna niets te vinden is als het gaat om mannelijke betrokkenheid binnen de kerkgemeenschap en de redenen waarom zij afhaken. Een aantal vooruitstrevende onderzoeken is gedaan in Noorwegen, Denemarken en in Engeland. Verder is er onderzoek gedaan door een Nederlandse socioloog en religiewetenschapper, Joris Kregting.

Kregting stelt dat mannen minder betrokken zijn bij kerkgenootschappen omdat religie in het algemeen de connotatie heeft van ‘soft’ en dat het allemaal draait om zogenaamd feminiene eigenschappen als ‘compassie, zoals voor de ander zorgen en liefde’.⁹ ‘Masculienere’ eigenschappen zouden bijvoorbeeld het opzoeken van risico en gevaar zijn, en mannen kunnen deze niet tot uiting brengen in een kerkgemeenschap. Ook thuis draagt in een christelijk gezin de vrouw vaak de verantwoordelijkheid van de geloofsopvoeding, terwijl de man het op andere vlakken voor het zeggen heeft.

Naast de Nederlandse studie bestaat er een Noors onderzoek met betrekking tot kerkbezoek en betrokkenheid van vrouwen en mannen. Dit onderzoek werd gedaan door onder andere Marianne Nilsen Kvande (socioloog). Zij stelt op basis van empirische studies dat er verschil is in geloofsbeleving tussen mannen en vrouwen. Vrouwen zijn veel meer

⁷ Serene Jones, *Feminist Theory and Christian Theology: Cartographies of Grace* (Minneapolis: Fortress Press, 2000), p. 17-19.

⁸ Boldwijn, R., *Statische jaarbrief 2019 PKN*, van de Protestantse Kerk in Nederland d.d. 29 juni 2020.

⁹ Kregting, J. Scheepers, P., Vermeer, P., en Hermans, C. “Why Dutch Women Are Still More Religious than Dutch Men: Explaining the Persistent Religious Gender Gap in the Netherlands Using a Multifactorial Approach,” *Review of Religious Research*61, no. 2 (2019): p. 81-108, p. 84, <https://doi.org/10.1007/s13644-019-00364-3>.

affectief en mannen daarentegen juist actief.¹⁰ Mannen zijn individualistischer dan vrouwen, vrouwen tonen veel meer affectie en proberen zich gemakkelijker in te leven bij wat een ander voelt of doormaakt, of hebben althans meer gelegenheid om dat soort gevoelens te uiten. Met betrekking tot religieuze praktijken zoals bidden, geloofsopvoeding en gesprekskringen geldt dat praten over het geloof voor de vrouw veel gewoner is en zij ontlenen er meer welzijn in de zin van geestelijke gezondheid aan.¹¹ Mannen daarentegen haken af bij activiteiten als gespreksgroepen waar gepraat wordt over gevoel en beleving. Mannen voelen zich beter bij actieve vormen van religiositeit. Kerkbezoek of religieuze praxis zou volgens Kvande mannen kunnen helpen om tot meer zelfreflectie of tot emotionele inkeer te kunnen komen, waarbij emoties niet worden weggeduwd maar juist worden omarmd. Dit zou voor mannen zelf een positieve verandering zijn, zo stelt Kvande.¹²

Mairi Levitt, hoogleraar filosofie en religie aan de Lancaster Universiteit, heeft onderzoek gedaan naar de vraag waarom jonge mannen niet meer betrokken zijn bij het kerkelijke leven in Engeland. Zij komt tot dezelfde conclusie als de voorgaande onderzoekers, namelijk dat vrouwen religieuzer ingesteld zijn dan mannen. De vrouw heeft meer oog voor verzorgende taken en staat in dieper emotioneel contact met zaken zoals geboorte, ziekte en dood.¹³ Levitt heeft onderzoek gedaan in zes verschillende kerken in Engeland onder jongeren in de leeftijdscategorie van 7 tot en met 18 jaar. Daar valt uit op te maken dat naarmate de jongeren ouder worden het aantal jongens dat actief deelneemt aan een activiteit in een kerk, of de kerk met enige regelmaat bezoekt, afneemt, terwijl dit aantal bij meisjes juist toeneemt.¹⁴ Uit het onderzoek kwam ook naar voren dat er een interesseverschil bestaat; meisjes vinden het leuker om iets te leren en ook om met elkaar de diepte in te gaan door middel van groepsgesprekken, terwijl jongens het leuker vinden om actieve dingen te doen en dan voornamelijk in groepsverband. Voor jongens is het belangrijker om plezier te hebben met elkaar, waaruit onderlinge kameraadschap ontstaat.¹⁵

Het probleem dat jongens niet geïnteresseerd zijn in de kerk heeft er volgens Lewitt mee te maken dat mannen zich minder competent voelen met betrekking tot de zogenaamde ‘vrouwelijke’ taken die worden uitgevoerd in een kerk.¹⁶ Dan kun je denken aan het helpen in de kinderkerk, het schoonmaken van het kerkgebouw, het verzorgen van de bloemen, etc.

David Murrow, journalist en pastor van een ‘mannenkerk’ in de Verenigde Staten, trekt in zijn boek *Why Men Hate Going to Church* (2005) op basis van eigen ervaringen dezelfde conclusie als Levitt.¹⁷ Murrow voegt eraan toe dat mannen aan hun

¹⁰ Nilsen Kvande, M., Klöckner, C. A., en Nielsen, M. E., “Church Attendance and Religious Experience: Differential Associations to Well-Being for Norwegian Women and Men?” *SAGE Journals* 5 (2015): 1-13, <https://doi.org/10.1177/2158244015612876>.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Levitt, M. “Where are the Men and Boys? The Gender Imbalance in the Church of England.” *Journal of Contemporary Religion*, 18 (2003): p. 61-75.

¹⁴ Ibid., p. 66.

¹⁵ Ibid., p. 68.

¹⁶ Ibid., p. 71.

¹⁷ Murrow, D., *Why Men Hate Going to Church* (Tennessee: Nashville Books, 2005), op de website van Church for Men, <http://churchformen.com/>, (geraadpleegd op 5 augustus 2020).

masculiniteitsnorm willen vast houden; ze zijn bang hun masculiene imago te verliezen. Masculiniteit noemt hij dan ook de nieuwe religie onder de mannen. Dit is een norm die van buitenaf wordt opgelegd aan de man en waaraan iedere man moet voldoen. Daar hoort actief lid zijn van een kerkgemeenschap niet bij, dat is voor 'softies'.¹⁸ Naar de kerk gaan en in God geloven wordt beschouwd als een 'vrouwending'.¹⁹

Op basis van dit onderzoek in verschillende Europese contexten en in Noord-Amerika kunnen we stellen dat ze onderstrepen dat er inderdaad een probleem is met betrekking tot kerkelijke betrokkenheid van mannen, ze zoeken het in verschillende voorkeuren en aanleg in religieuze beleving van vrouwen en mannen, en constateren dat kerken met hun huidige aanbod in elk geval vanaf de adolescentie meer inspelen op voorkeuren van vrouwen.

1.5 Methodologische verantwoording

De bronnen voor dit onderzoek zijn academische literatuur, visiedocumenten, populair-theologische boeken en websites van de 4^e Muskietier en JOP, en leidende figuren en stafmedewerkers van deze organisaties.

Deze thesis maakt methodologisch gebruik van een combinatie van literatuurstudie en kwalitatief empirisch onderzoek. Als eerste zal er gekeken worden naar de verschillende theorieën die er momenteel bestaan rondom het begrip 'mannelijkheid'. Daarnaast vindt er (beperkt) literatuuronderzoek plaats naar de stand van zaken en de belangrijkste uitdagingen met betrekking tot kerkenwerk en mannelijke adolescenten. Een onderdeel hiervan vormt een reconstructie van beelden van mannelijkheid binnen de kerk en de christelijke beweging 4M, op basis van analyse van visiedocumenten, populair-theologische boeken, en tekstueel en visueel materiaal op de websites. Aan de hand van interviews met leidende figuren van 4M en JOP worden aanvullende data verkregen en eerste vermoedens van de onderzoeker getoetst. Theologische interpretatie en evaluatie vindt plaats aan de hand van wetenschappelijke literatuur op het gebied van theologie en genderstudies.

1.6 Structuur van de thesis

De thesis is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 zal er eerst worden ingegaan op de theorievorming met betrekking tot masculiniteit, en wat er in bredere zin onder 'gender' kan worden verstaan. Hierbij wordt nagegaan op welke manier diverse christelijke perspectieven gebruikmaken van of zich juist willen onderscheiden van (post)moderne seculiere perspectieven. Vervolgens wordt er in hoofdstuk 3 een methodologische verantwoording geleverd van het empirisch onderzoek bij de 4^e Muskietier dat in hoofdstuk 4 gepresenteerd zal worden. In hoofdstuk 5 volgt de casestudy van Jong Protestant en de Protestantse Kerk Nederland. Tenslotte wordt er in hoofdstuk 6 een theologische doordinking gegeven en de belangrijkste conclusies van deze studie geformuleerd. De thesis sluit af met enkele aanbevelingen voor toekomstig beleid van Jong Protestant.

¹⁸ Ibid., p. 4.

¹⁹ Ibid., p. 1-3.

Hoofdstuk 2: Theorievorming over gender en masculiniteit

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen we ingaan op de posities die ingenomen worden in het huidige maatschappelijke en academische debat rondom masculiniteit. Als eerste moeten we opmerken dat er in het huidige debat onderscheid wordt gemaakt tussen de begrippen 'seks' en 'gender'. Deze begrippen vallen samen in het essentialisme, maar niet volgens het gedachtegoed dat het belang van sociale structuren bij identiteitsvorming onderstreept. 'Seks' is dan het biologische geslacht, terwijl 'gender' de identiteit is die (vaak, maar niet altijd) rond dit geslacht door de normen en praktijken van sociale structuren ontstaat. Dit houdt in dat mannen en vrouwen worden gevormd door hun directe omgeving en door wat die omgeving als 'mannelijk' en 'vrouwelijk' ziet.

2.2 Sociaal-constructivistische gender theorieën

In de afgelopen jaren is het aantal publicaties rondom het thema masculiniteit sterk toegenomen. Er kunnen een aantal redenen genoemd worden voor deze toenemende aandacht voor en onderzoek naar het begrip 'masculiniteit'. Eén van de redenen is de invloed van het feminisme en de groeiende LHBT- gemeenschap die vraagtekens begonnen te plaatsen bij kwesties rondom genderidentiteit.²⁰ Er is echter ook verzet tegen deze bewegingen merkbaar. Er zijn mannen die zich juist bedreigd voelen door het opgekomen feminisme, in een soort van crisis belanden en juist bang zijn voor hun eigen toekomst als alles en iedereen als gelijk wordt gezien.²¹ Zij willen bewijsvoering leveren dat er wel degelijk verschillen zijn tussen mannen en vrouwen.²²

Binnen het huidige debat zijn er grofweg twee posities te onderscheiden. Aan de ene kant is er een essentialistische benadering van masculiniteit, en aan de andere kant is er een positie die masculiniteit beschouwt als een sociale constructie. Ik begin met een bespreking van de positie die masculiniteit beschouwt als een sociale constructie, en die sterk doorwerkt in feministische en queer theologie. Vervolgens ga ik over tot een behandeling van hedendaagse seculiere essentialistische visies en laat zien welke verschillen daarbinnen te vinden zijn.

Daarna zal ik in een tweede ronde christelijke visies op gender en masculiniteit bespreken, zowel diegene die dominant is in de evangelisch-orthodoxe beweging en diegene die meer te vinden is in de mainline protestantse kerken. Ik stel de vraag hoe deze christelijke visies zich verhouden tot de seculiere benaderingen. Hoe kunnen we ze typeren? Welke spanningen nemen we mogelijk waar? Na het empirisch onderzoek bij 4M en JOP in

²⁰ Kimmel, M.S., Hearn, J, en Connell, R.W., (red.), *Handbook of Studies on Men and Masculinities* (Thousand Oaks: Sage Publications, 2005), p. 1.

²¹ Tricht, van J., *Waarom feminisme goed is voor mannen* (Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact, 2018), p. 16.

²² Bahara, H., en Kranenberg, A., "De boze witte man wil zijn mannelijkheid terug," *de Volkskrant*, (21 april 2018). Geraadpleegd op 2 juni 2019 van <https://www.volkskrant.nl/mensen/de-boze-witte-man-wil-zijn-mannelijkheid-terug~b09b0433/>

hoofdstuk 4 en 5 keer ik terug naar deze visies, om meer toegespitst te analyseren hoe ze aanwezig zijn in de opvattingen, beelden en aanpak bij 4M en/of JOP. Na dit analytisch-reconstruerende werk zal ik dan in het afsluitende hoofdstuk overgaan tot een meer creatieve en constructieve theologische benadering. Welke visie op gender en masculiniteit zou op theologische gronden en gesteund door mijn (beperkte) empirische casestudies leidend en inspirerend kunnen zijn voor het jongerenwerk van de PKN?

2.2.1 De sociaal-constructivistische theorie van gender volgens Judith Butler

Judith Butler, een van de bekendste feministische denkers van dit moment en een grondlegger op het gebied van genderstudies, stelt in haar boek *Gender Trouble* (1990) dat de genderidentiteit van een mens vooral bepaald wordt door de sociale contexten waarin deze mens zich begeeft en veel minder door biologische kenmerken.²³

Gender is volgens Butler iets wat iemand niet is, maar iets wat geconstrueerd wordt door wat iemand doet. Wanneer iemand bijvoorbeeld een rok aantrekt, construeert of ‘doet’ deze persoon daarmee (een aspect van) vrouwelijk gender. Dit noemt Butler ‘performativiteit’.²⁴ Gender is niet een vastomlijnd gegeven, maar komt tot stand in de praxis van bepaalde groepen mensen. Taal speelt in deze praxis een belangrijke rol. ‘Speech act’ theorie stelt dat wij als mens taal gebruiken om onze omgeving te scheppen. We beschrijven de wereld niet alleen, maar ‘maken’ hem ook door bepaalde uitspraken te doen. Een voorbeeld van zo’n gender-scheppende uitspraak is ‘het is een meisje!’ bij de geboorte van een baby met vrouwelijke geslachtskenmerken. Het is een sociale ‘keuze’ om de aandacht op dit gegeven te vestigen, en niet, bijvoorbeeld, op de oogkleur van de baby. Butler stelt daarom dat we de kracht die taal heeft niet moeten onderschatten.²⁵ Genderidentiteit is geen vaststaand gegeven, het is niet wat je bent maar wat je doet.²⁶ Uit de theorie van Butler zouden we kunnen concluderen dat de mens zelf een genderidentiteit kan kiezen, welke dus los staat van sekse.

2.2.2 De sociaal-constructivistische theorie van masculiniteit

In navolging van Judith Butler zijn er meerdere invloedrijke denkers die zich aansluiten bij de opvatting dat gender een sociale constructie is en die zich met name richten op de vorming van masculiniteit. Eén van de meest toonaangevende auteurs op het gebied van masculiniteitsstudies is de socioloog Raewyn Connell. Zij was verbonden als professor aan de Universiteit van Sydney en staat bekend om haar theorievorming omtrent het begrip van ‘hegemonische masculiniteit’.²⁷ Met dit begrip doelt Connell op een construct van maatschappelijke normen over de manier waarop mannen zich moeten gedragen.²⁸ Connell

²³ Butler, J. *Gender Turbulentie* (Amsterdam: Uitgeverij Boom/Perresia, 2010), p. 7 – 14.

²⁴ *Ibid.*, p. 14 – 18.

²⁵ *Ibid.*, p. 34.

²⁶ Collegereferaat PThU van de cursus Contextuele Christologie d.d. 19 mei 2017.

²⁷ Wikipedia. (z.d.). Geraadpleegd op 6 september 2018 van https://en.wikipedia.org/wiki/Raewyn_Connell.

²⁸ Vrieze, de J., “Waarom mannen seksistische tweets versturen en daar niet meer mee wegkomen,” *De Correspondent*, (2 augustus 2016). Geraadpleegd op 8 september 2018, van

vertelt dat er, wanneer we naar het verleden kijken, verschillende visies op het thema van genderidentiteit te onderscheiden zijn. In het verleden domineerde het *essentialisme*, waarbij ervan uitgegaan wordt dat de mens handelt naar zijn/haar biologische geslacht. Genderidentiteit valt in deze visie niet los te koppelen van sekse.²⁹ Met andere woorden: de anatomische verschillen tussen mannen en vrouwen zouden betekenen dat er twee fundamenteel verschillende ‘soorten mensen’ zouden zijn.

Sigmund Freud stelde al dat masculiniteit in zijn ‘pure vorm’ niet bestaat: aan een mannelijke genderidentiteit liggen ook emotionele lagen ten grondslag, zoals dat ook geldt voor bepaalde seksuele oriëntering. Zo ging Freud ervan uit dat ieder mens in zijn of haar ‘essentie’ (potentieel) biseksueel is. Iets dergelijks geldt ook voor genderidentiteit: “genders were not fixed by nature but were constructed through a long and conflict-ridden process.”³⁰

Kunnen wij hieruit afleiden dat Freud definitief afrekende met het essentialisme? Connell stelt van niet. Wij kunnen volgens haar Freud wel zien als degene die de deur heeft geopend voor het idee dat de vorming van genderidentiteit niet enkel en alleen gezocht dient te worden in het biologische, maar dat ook andere factoren een rol spelen. Zij voegt aan de theses van Freud toe dat masculiniteit verder ook afhangt van de persoonlijkheid van de persoon, van zijn verlangens en, niet in de laatste plaats, van sociale structuren.³¹ Het gaat bij Connell vooral om deze laatste gedachte. Haar masculiniteitsopvattingen liggen daarmee in lijn met theorieën over genderidentiteit in meer algemene zin die in de afgelopen halve eeuw sterk terrein hebben gewonnen. Daarin wordt betoogd dat de sociale structuren gendergebonden gedragsnormen opleggen aan mensen.³²

Connell stelt, in lijn met deze theorieën, dat een masculiene genderidentiteit ontstaat in een bepaald sociaal patroon en niet los kan worden gezien van de geschiedenis. Een goed voorbeeld om te noemen is dat de man tot en met de helft van de vorige eeuw in vrijwel elk huishouden de enige kostwinner was en werd gezien als het hoofd van het gezin. In de huidige westerse samenleving zien we dat dit langzaam aan het veranderen is. We zien dat vrouwen ook in staat zijn om de kostwinnaar van een gezin te zijn, terwijl er niets in haar biologische opbouw is veranderd. De verandering is van sociaal-politieke aard. Desalniettemin is het nog steeds zo dat de ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen niet helemaal zijn opgeheven, en dat veel van de stereotypen wat betreft genderrollen meer passen bij de vroegere beelden dan bij de huidige stand van zaken. Bovendien worden bepaalde functies nog steeds niet door vrouwen bekleed en zijn er verschillen in salaris alsook in carrièremogelijkheden.

<https://decorrespondent.nl/5019/waarom-mannen-seksistische-tweets-versturen-en-daar-niet-meer-mee-wegkomen/41652650886-b0c57e0f>.

²⁹ Gardiner, J.K., “Men, Masculinities and Feminist Theory,” in *Handbook of Studies on Men and Masculinities*, ed. Kimmel et al., 35 -47.

³⁰ Connell, R.W., *Masculinities* (Los Angeles: University of California Press, 2005), p. 9.

³¹ *Ibid.*, p. 20.

³² *Ibid.*, p. 22 – 23.

Opvattingen met betrekking tot seksuele oriëntatie zijn ook nauw verbonden aan opvattingen over genderrollen. Heteroseksualiteit is de norm: een man die zich tot vrouwen voelt aangetrokken en daarnaar handelt, wordt gezien als masculinier dan een man die zich tot mannen aangetrokken voelt.

In haar boek *The Men and the Boys* (2000) laat Connell ook zien dat masculiniteit wordt opgelegd van buitenaf. Dit staat in hoge mate los van het karakter van de man, en ligt meer aan door de sociale structuren opgelegde normen waar de man aan moet voldoen. Connell stelt voor dat het onderwijs een middel kan zijn om meer gelijkwaardigheid tussen man en vrouw te creëren en zo ook de man weer wat meer een ‘mens’ te laten zijn.

Het feminisme en de invloed ervan met betrekking tot gendervorming komt ook in het boek *Masculinities* (2005) naar voren.³³ Daarin zegt Connell dat het feminisme een belangrijk handvat geeft aan de man om meer over zichzelf te reflecteren. Als de man volgens Connell meer naar zichzelf zou kijken, zou hij inzien dat er in principe geen sprake is van een wezenlijk onderscheid tussen man en vrouw. Normen die zijn gedrag vormen zijn niet uit een soort interne identiteit afkomstig, maar worden hem van buitenaf opgelegd. Als de man meer zou reflecteren, zou hem duidelijk worden dat hij bijvoorbeeld ook zijn emoties zou kunnen tonen.³⁴

De sociologen Schrock en Schwalbe vinden het een noodzaak dat er in masculiniteitsonderzoek vooral moet worden gekeken naar de gedragingen van mannen en niet alleen naar het biologische lichaam (seks).³⁵ Zij gaan ervan uit dat mannelijk gedrag, zoals bijvoorbeeld agressiviteit of gewelddadigheid, wordt aangeleerd. Een jongen wordt thuis beloond als hij zich niet laat wegpesten op school, maar er juist op los slaat met zijn vuisten. Volgens Schrock en Schwalbe alsook Connell worden deze normen versterkt door de media die de man leren hoe hij eruit moet zien en hoe hij zich dient te gedragen.³⁶ De man wil graag aan dit ideaalbeeld van masculiniteit voldoen, anders denkt hij buiten de boot te vallen.³⁷ Zoals Judith Butler stelt dat echte ‘gender’ niet bestaat, maar dat het geconstrueerd wordt door verhalen die mensen zichzelf door de maatschappij laten opleggen.³⁸

2.3 Essentialistische gendertheorieën

Er zijn stromingen in opkomst die zich verzetten tegen dit gedachtengoed van Butler en haar volgers. Deze bewegingen worden vaak voorgestaan door mannen die het feminisme geen positieve ontwikkeling vinden en die proberen vast te houden aan gender-gerelateerde stereotypen door deze met een ‘hard’ en biologisch onderscheid tussen mannen en vrouwen te onderbouwen. Hierbij wordt de man vaak een soort natuurlijk ‘recht’ op dominantie over de vrouw toegeschreven. Een van de bekendste politici in Nederland die een hard onderscheid

³³Connell, R.W., *Masculinities*, p. 35.

³⁴Connell, R.W., *Masculinities*, p. 241 - 244.

³⁵Schrock D., en Schwalbe M., “Men, Masculinity and Manhood Acts,” *Annual Review of Sociology* 35 (2009): p. 277–95

³⁶Connell, R.W., *The Men and the Boys* (Berkeley: University of California, 2000), p. 288.

³⁷Ibid., p. 288.

³⁸Ibid., p. 14.

maakt tussen mannen en vrouwen is Thierry Baudet van Forum voor Democratie. In diverse interviews laat hij weten dat hij van mening is “dat de vrouw vanuit haar natuur overmand wil worden door een man.”³⁹ Vervolgens stelt hij dat de man meer moet handelen naar zijn mannelijke natuur en zelfvertrouwen moet ontwikkelen om de touwtjes weer in handen te krijgen.⁴⁰ Hieruit kan worden opgemaakt dat mensen als Baudet vrezen dat de man door de opkomst van het feminisme zijn masculiniteit dreigt te verliezen. Er is sprake van een actueel debat tussen de essentialistische positie en de sociaal-constructivistische benadering. In deze paragraaf zal het hedendaagse essentialisme nader worden besproken in zijn seculiere verschijningsvorm, waarbij er onderscheid gemaakt kan worden tussen ‘hard’ essentialisme en een mildere variant, die sekseverschil theoretisch verstaat binnen een dynamisch evolutionair kader.

Het essentialisme verzet zich sterk tegen de constructivistische visie op genderidentiteit. De Vlaamse hoogleraar in de wijsbegeerte, Griet Vandermassen, deelt de visie dat gender geconstrueerd zou zijn bijvoorbeeld niet. Zij stelt dat denkers als Judith Butler last hebben van een kokervisie.⁴¹ Die kokervisie heeft alles te maken met een bepaalde vooringenomenheid die deze onderzoekers zoals Butler hebben met het begrip sekse. Een van de redenen waarom feministische wetenschappers zich tegen het begrip sekse verzetten is dat door het begrip te gebruiken zij het gevoel krijgen dat de vrouw wordt gediscrimineerd omdat de term sekse onderscheid maakt tussen de man en de vrouw. Door het begrip sekse te blijven gebruiken wordt discriminatie alleen maar nog meer in de hand gewerkt. Daarom, zo stellen zij, moet het begrip sekse juist ontmanteld worden.⁴² Dit doen deze feministische wetenschappers door gender als een sociale constructie op te vatten die los staat van de biologische oorsprong van de mens. Die biologische oorsprong kunnen we volgens Vandermassen echter niet zomaar negeren en dat is wat de voorstanders van gender als een sociale constructie doen; zij gooien volgens Vandermassen het kind met het badwater weg. Op die manier bedrijf je volgens haar geen echte objectieve wetenschap.⁴³

De mens als man en vrouw zijn verschillend, daar kunnen wij niet om heen volgens haar -- vandaar ook het begrip sekse, dat dit verschil aangeeft.⁴⁴ Hoogleraar en psychiater Doreen Kimura staat Vandermassen bij door te zeggen dat het verschil tussen masculiniteit en femininiteit eenvoudig te herleiden is vanuit het verschil in de hersenstructuur en de hormoonhuishouding. Een voorbeeld dat Kimura geeft, is dat de man meer ruimtelijk inzicht heeft in tegenstelling tot de vrouw. Dit biologische feit heeft volgens haar alles te maken met

³⁹ Wiegman, R. K. E. M., “De man die de hele wereld zijn voeten ziet kussen,” *Het Parool* (10 februari 2018). Geraadpleegd op 24 maart 2020 <https://www.parool.nl/nieuws/de-man-die-de-hele-wereld-zijn-voeten-ziet-kussen-b098d428d/>

⁴⁰ Bahara en Kranenberg, “De boze witte man wil zijn mannelijkheid terug,”

⁴¹ Vandermassen, G., *Dames voor Darwin. Over feminisme en evolutietheorie* (Antwerpen: Houtekiet 2019), p. 128.

⁴² Ibid., p. 128.

⁴³ Ibid., p. 88.

⁴⁴ Ibid., p. 88.

de hoeveelheid testosteron die de man bezit in tegenstelling tot de vrouw die dat niet heeft.⁴⁵ Natuurlijk zijn er in de natuur ook uitzonderingen omdat vrouwen ook testosteron aanmaken en sommige vrouwen meer dan andere.⁴⁶ Vandermassen en Kimura stellen beiden duidelijk dat de biologie, en dan met name evolutionair en hormonaal ontwikkelde patronen in de mens, niet zomaar aan de kant geschoven kan worden, want mensen worden daar altijd juist door beïnvloed.

Een van de fellere tegenstanders van het feminisme en absoluut apologet van het essentialisme is de op dit moment in cultuur-conservatieve kringen populaire Jordan Peterson, een Canadese klinische psycholoog.⁴⁷ Peterson gelooft dat mannen en vrouwen zo geëvolueerd zijn dat ze fundamenteel verschillend zijn van elkaar, en dat niet sociale omstandigheden de reden zijn van de verschillen die we waarnemen. Hij stelt dat de mens niet sociaal en cultureel geconstrueerd is of wordt, maar dat ons gedrag en onze identiteit volledig biologisch bepaald zijn. Een man handelt volgens zijn eigen natuur zoals een vrouw dat ook doet.⁴⁸ Zo stelt hij dat mannen een totaal ander karakter hebben dan vrouwen. Zij zijn bijvoorbeeld meer geneigd om agressief te handelen en worden gemakkelijker verslaafd aan alcohol en drugs. De vrouw zou daartegenover bijvoorbeeld een groter biologisch risico lopen om gestrest of depressief te raken.⁴⁹

De evolutietheorie wordt vaak als tegenargument gebruikt voor de essentialistische positie, omdat er dan tegelijkertijd kan worden volgehouden dat er een bepaalde legitieme reden voor gegeven zou kunnen worden dat het gedrag van een man nu eenmaal anders is dan het gedrag van een vrouw. De evolutietheorie leert ons dat mensen zijn geworden zoals ze zijn geworden om zo goed mogelijk te functioneren. De mens is een zoogdier dat zich gedraagt naar zijn of haar natuur.⁵⁰ Daar valt ook uit op te maken dat er sekseverschillen zijn en het mannetje naar zijn masculiene identiteit handelt. Je zou dan ook kunnen stellen aldus Vandermassen dat als mannen geëvolueerde wezens zijn en van nature geneigd zijn om agressiever te handelen dan vrouwen, dat mannen daarom agressiever zijn, want anders zou het niet zo geëvolueerd zijn. In dit soort essentialisme zit ook een normatief element. Maar een dergelijke identiteit is het resultaat van evolutionaire processen en in dat opzicht ook op haar beurt aan (uiterst langzame) verandering onderhevig als de omstandigheden veranderen. Vandermassen betoogt tevens dat we de normen en waarden van het samenleven niet kunnen of moeten afleiden uit de biologie, zoals Peterson wel propageert.

Amade M'charek, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam als docent antropologie, stelt dat het debat over genderidentiteit wordt getroebleerd door enkel en alleen

⁴⁵ Kimura, D., "Sex differences in the brain, Defining men," *Scientific American, Inc.* (1999): p. 27-31, p. 27. Geraadpleegd op 19 maart 2020 van <http://www.ucd.ie/artspgs/langimp/genderbrain.pdf>.

⁴⁶ Ibid., p. 27.

⁴⁷ Breebaart, L., "Je mag een alfamannetje zijn, zegt Jordan Peterson," *Trouw* (15 november 2018), Geraadpleegd 2 juni 2019 van <https://www.trouw.nl/nieuws/je-mag-een-alfamannetje-zijn-zegt-jordan-peterson~b6cd2969/>.

⁴⁸ Lukkassen, S., "Jordan Peterson en masculiniteit in de eenentwintigste eeuw," *The Post Online* (21 april 2018). Geraadpleegd 2 juni 2019, van <https://politiek.tpo.nl/column/sid-lukkassen-jordan-peterson-en-masculiniteit-in-de-eenentwintigste-eeuw/>.

⁴⁹ Peterson, J., *The Truth About Men & Women*. [YouTube] (22 september 2017),. Geraadpleegd op 2 juni 2019, van <https://www.youtube.com/watch?v=WOjzCi9wIhE>.

⁵⁰ Vandermassen, G., *Dames voor Darwin*. p.137.

te kijken naar taal en dat die taal onze gender construeert en dat hiermee gender niet vaststaat en binair zou zijn en los te koppelen is van sekse.⁵¹ Zij stelt net als Kimura dat dit geen goede manier is van wetenschap bedrijven, we hebben ook de biologie van de mens nodig om nader te onderzoeken wie hij of zij is in nature.⁵²

2.4 Actuele christelijke visies op gender en masculiniteit

Welke concepten en inzichten over masculiniteit domineren in het christendom? Hoe verschilt dit van de seculiere opvattingen? En zijn er verschillen merkbaar binnen het christendom met betrekking tot de kijk op masculiniteit? We bekijken hierbij de evangelisch-orthodoxe visie en de visie van de 'mainstream' Protestantse Kerk.

2.4.1 De evangelisch-orthodoxe visie op masculiniteit

Een van de bekendste evangelisch theologen op het gebied van gender is de hoogleraar theologie Anthony Petterson. Petterson stelt dat volgens hem alle antwoorden met betrekking tot het ontstaan van de mens als ook het onderscheid tussen man en vrouw gevonden kan worden in het eerste boek van de Bijbel, Genesis. In dat Bijbelboek zou duidelijk gemaakt worden dat God de mens verschillend heeft geschapen, wat inhoudt dat er een essentieel verschil is tussen de seksen.⁵³

Petterson zet dan stevig in op de verantwoordelijkheid van de man, niet alleen voor zijn eigen leven maar ook voor dat van de vrouw.⁵⁴ De vrouw dient zich te laten leiden door de man. Petterson geeft hiervoor een aantal argumenten: Ten eerste was het de man die als eerste werd geschapen door God en vervolgens is de vrouw uit de man voortgekomen. Hier dienen we dan ook een hiërarchische betekenis aan te geven, namelijk dat de vrouw haar man moet gehoorzamen.⁵⁵ Ten tweede was de man - Adam - de eerste mens volgens de Bijbel en doordat deze Adam aan zijn vrouw een naam heeft gegeven zouden wij volgens Petterson eruit af kunnen leiden dat de man ook gezag heeft over de vrouw, en de vrouw dient hier dan ook naar de man - de eerste mens - te luisteren.⁵⁶ Ten derde stond in de hof van Eden de boom van kennis van goed en kwaad, en toen Adam en Eva van deze boom hadden gegeten had Adam de verantwoordelijkheid op zich moeten nemen als man om Eva, die de verleiding niet aankon, te weerhouden om van deze boom de vrucht te eten. Petterson stelt dit vast aan de hand van het feit dat God eerst Adam straft en dat Eva pas veel later bij God op het matje

⁵¹ Klinge, I., "Verhalen vertellen of praktijken willen veranderen. De actuele relevantie van sekse en gender," *Tijdschrift voor genderstudies*6, no. 3 (2003): p. 45-47, <https://ugp.rug.nl/genderstudies/article/view/1604>. Geraadpleegd op..... van <file:///C:/Users/Trowa/Downloads/1604-%23%23default.genres.article%23%23-1633-1-10-20130128.pdf>.

⁵² Ibid., p. 46

⁵³ Murphy, E. en Starling, D.I. (red.), *The Gender Conversation: Evangelical Perspectives on Gender, Scripture, and the Christian Life* (Amsterdam: Amsterdam University Press 2016), p. 15.

⁵⁴ Ibid., p. 16.

⁵⁵ Ibid., p. 16.

⁵⁶ Ibid., p. 18. Een naam aan iets geven betekent in het Midden Oosten een autoritaire handeling. Hieruit blijkt dat de man de leiding heeft.

hoeft te komen.⁵⁷ Dit zijn volgens Petterson de drie hoofdargumenten dat de man gezaghebbend is binnen het gezin en dat de vrouw hem dient te gehoorzamen.

Baptistisch theoloog en predikant John Piper is het in zijn boek *What's the Difference* (1990) gedeeltelijk met Petterson eens. God heeft volgens hem onderscheid tussen de seksen gemaakt, namelijk mannelijk en vrouwelijk. Echter is hiermee niet gegeven dat de man de eigenschap of taak heeft om over de vrouw te heersen.⁵⁸ Beiden hebben een afzonderlijke taak ook binnen het huwelijk of gezinsleven.⁵⁹ Hun taken zijn complementair. Dit beeld zien we terug bij veel evangelische en orthodoxe theologen.

De evangelische theologe Margeret Mowczko is het eens met deze essentialistische opvatting, maar strijdt tegelijkertijd voor meer sociale gelijkheid tussen de man en de vrouw. Mowczko is zelf van mening dat vrouwen en mannen beiden met hun eigen kwaliteiten elkaar aanvullen.⁶⁰ Ieder op zijn of haar manier, het gaat er niet om dat de man moet heersen over de vrouw en dat de vrouw zich dienend moet opstellen; het zijn gelijkwaardige partners.

Dat de verhouding tussen mannen en vrouwen binnen evangelische kringen een actueel debat is, kunnen we zien aan John Eldredge, een conservatief christelijke bestsellerauteur in de Verenigde Staten.⁶¹ Ik bespreek zijn visie meer uitgebreid omdat zijn boeken grote invloed hebben binnen de beweging 4M. Eldredge is van mening dat de man zijn masculiniteit is kwijtgeraakt. De oorzaak ligt volgens hem in onze moderne cultuur in de vader-zoon relatie: daar is schade ontstaan waardoor de man een wond heeft opgelopen en daardoor geen 'echte man' meer is. De oorspronkelijke bedoeling toen God de mens schiep, was dat de mens mannelijk of vrouwelijk zou zijn. Het is door de zondeval allemaal verloren gegaan. De man is zijn eigen genderidentiteit kwijtgeraakt.⁶²

Eldredge stelt dat als een man een 'echte man' wil worden, hij door een aantal fasen van het leven moet. Je start als een jongen die nieuwsgierig naar de wereld om zich heen kijkt, deze opneemt en exploreert. Er komen ook teleurstellingen op je pad wat een wond kan slaan in je leven. Zo vertelt Eldredge dat op een gegeven moment zijn vader alcoholverslaafd was en uit zijn leven verdween. Het is belangrijk, schrijft hij, om te beseffen dat er een God is die de levensbron is om uit te putten en de wond te helen die geslagen is. Alleen, dat gaat niet vanzelf. Het is belangrijk om de avonturier in jezelf te ontdekken namelijk de 'Cowboy',⁶³ door de teleurstellingen die je als jongen hebt meegemaakt heen. Dit doe je samen met God.⁶⁴ Vervolgens wordt de man een 'strijder', de man is het evenbeeld van God die ook een strijder is en het gevecht aangaat.⁶⁵ Dit voorbeeld moet de man volgen. De man moet vechten, niet enkel en alleen voor het eigen belang maar voor Gods belang en zich inzetten tegen onrecht in

⁵⁷ Ibid., p. 19.

⁵⁸ Piper, J. *What's the Difference? Manhood and Womanhood Defined According to the Bible* (Illinois: Crosswaybooks, 2009), p. 24-28.

⁵⁹ Ibid., p. 26.

⁶⁰ Murphy en Starling (red.), *The Gender Conversation*, p. 39.

⁶¹ Eldredge, J., *Echte mannen. De man worden die God de vader in je ziet* (Hoornaar: Gideon, Stichting Uitgeverij, 2013), p. 39.

⁶² Ibid., p. 39 – 40.

⁶³ Ibid., p. 100 – 101.

⁶⁴ Ibid., p. 100 – 101.

⁶⁵ Ibid., 110.

de wereld of onrecht wat jou wordt aangedaan.⁶⁶ Het is volgens Eldredge juist Gods opdracht dat de man vecht en strijdt, en niet zoals tegenwoordig er vroom uitziet als de zogenaamde metroman in een goed pak. Dat pak en die vroomheid moeten uit de weg worden geruimd. Ze zijn symbolen van de huidige cultuur waarin de man passief is en niet meer strijdt. Er moet plaats gemaakt worden voor wildheid en strijd, want anders kom je nooit als man tot je bestemming.⁶⁷ De man hoeft niet te strijden tegen mensen van vlees en bloed maar tegen de onzichtbare duistere machten die de man verleiden.⁶⁸ Vervolgens zal, aldus Eldredge, na de strijdlustige fase de man als minnaar tevoorschijn komen.⁶⁹ Hiermee duidt hij niet op het feit dat je als man een mooie vrouw ontmoet, maar hij bedoelt dat de man de schoonheid van het leven gaat ontdekken.⁷⁰ Dit betekent dat de man niet meer enkel en alleen vertrouwt op zijn ratio maar open staat voor gevoel en passie en bovenal de passie krijgt voor God zelf.⁷¹ Uiteindelijk belandt de man in zijn volwassen fase, namelijk ‘de man wordt koning’.⁷² De man wordt een leider en heeft het lef om zichzelf te tonen in kwetsbaarheid, in kracht, in wijsheid en vooral in verbondenheid met God.⁷³ Zo wil Eldredge en zijn boeken laten zien dat de man in essentie anders is dan de vrouw en een andere spirituele levensweg gaat.⁷⁴

2.4.2 De mainline protestantse visie op gender en masculiniteit

De mainline protestantse visie op gender staat haaks op die van de evangelisch-orthodoxe. In tegenstelling tot Anthony Petterson en andere auteurs hierboven besproken, benadrukken mainline protestantse kerken dat er *geen* sprake is van een essentieel verschil tussen mannen en vrouwen.⁷⁵ Voor de mainline protestantse visie ga ik te rade bij een visiedocument van een oecumenische organisatie, de World Communion of Reformed Churches (WCRC) waarvan de Protestantse Kerk in Nederland lid is. De PKN als zodanig heeft geen recente gezaghebbende documenten met betrekking tot gender geproduceerd of gepubliceerd. We mogen aannemen dat zij zich inhoudelijk kan vinden in de visie van de WCRC, opgenomen in het document ‘A Declaration of Faith on Women’s Ordination’, dat werd aangenomen op de General Council van Leipzig, 2017. De World Communion of Reformed Churches (WCRC) is een gemeenschap van momenteel 233 lidkerken uit meer dan 100 landen. Als oecumenische gemeenschap in de Reformed traditie ziet ze zichzelf als ‘called to communion and committed to justice.’⁷⁶ In dat kader komt ze wereldwijd op voor gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen, ras en seksuele diversiteit (LHBTI) zowel binnen als buiten de kerk.

⁶⁶ Ibid., 128.

⁶⁷ Ibid., 128.

⁶⁸ Ibid., 137.

⁶⁹ Ibid., 149.

⁷⁰ Ibid., 154.

⁷¹ Ibid., 160 – 161.

⁷² Ibid., 180 – 181.

⁷³ Ibid., 171 – 191.

⁷⁴ Ibid., 191.

⁷⁵ World Communion of Reformed Churches, *A Declaration of Faith on Women’s Ordination*, Leipzig 2017, p.

1. Geraadpleegd op 14 juni 2020 van <http://wcrch.ch/wp-content/uploads/2017/07/Declaration-of-Faith-on-Womens-Ordination-EN.pdf>

⁷⁶ Ibid., p. 3

In ‘A Declaration of Faith on Women’s Ordination’ stelt de WCRC: De scheppingsorde zoals omschreven in Genesis 1:27 – 28 zegt het volgende:⁷⁷

‘God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen. Hij zegende hen en zei tegen hen: ‘Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.’ (Bron: NBV)

De mens is gecreëerd naar Gods evenbeeld, wat inhoudt dat zowel man als vrouw gelijk zijn aan elkaar en samen verantwoordelijk zijn voor de gehele schepping. Uit dit Bijbelgedeelte kan worden opgemaakt dat het biologische verschil van ondergeschiedt belang is. Het ontstaansverhaal van de mensheid in de Bijbel gaat niet over hiërarchie en onderdrukking van de vrouw – integendeel.⁷⁸ De WCRC stelt dat de Bijbel juist een spiegel voorhoudt aan de patriarchale wereld van toen als ook nu in onze tijd. De Bijbel leert dat er geen onderscheid tussen mensen onderling moeten worden gemaakt.⁷⁹ Galaten 5:1 laat duidelijk zien dat God tegen allerlei vormen van onderdrukking is en dat iedereen onderdeel uitmaakt van Gods Koninkrijk en daarbij niemand uitzondert.⁸⁰

‘Christus heeft ons bevrijd opdat wij in vrijheid zouden leven; houd dus stand en laat u niet opnieuw een slavenjuk opleggen.’ (Bron: NBV)

Vervolgens verwijst de WCRC naar vrouwen in de Bijbel die een zeer belangrijke rol hebben vervuld in het verspreiden van het evangelie en in dienst van God hebben gestaan. Te denken valt aan Maria Magdalena, die Jezus zelf als eerste zag toen Hij was opgestaan. Deze vrouw werd de eerste evangelist die de boodschap aan de rest van de leerlingen van Jezus bracht.⁸¹ Dit is hoe de Bijbel werkt: altijd op een manier waarop je het juist niet verwacht, het is ‘counterculture’.⁸² Het is ook niet voor niets dat de WCRC de Bijbeltekst Galaten 3:27-28 gebruikt waarin staat dat er geen onderscheid bestaat tussen mannen en vrouwen of welke bevolkingsgroep of ras dan ook. Het gaat om de identiteit die de mens in Christus heeft.⁸³

‘U allen die door de doop één met Christus bent geworden, hebt u met Christus omkleed. Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus.’ (Bron: NBV)

⁷⁷ *A Declaration of Faith on Women’s Ordination*, p. 3

⁷⁸ World Communion of Reformed Churches, *What We Do* (1 januari 2018). Geraadpleegd op 14 juni 2020, van <http://wcrc.ch/what-we-do>, p.1.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 2.

⁸⁰ *A Declaration of Faith on Women’s Ordination*, p. 3.

⁸¹ *Ibid.*, p. 3.

⁸² *Ibid.*, p. 1.

⁸³ *Ibid.*, p. 3.

Het document keert zich tegen Bijbelopvattingen die stellen ‘dat vrouwen als minder geschapen zijn naar Gods evenbeeld en slechts een hulp zijn van de man’.⁸⁴

De WCRC is een goede representant van de mainline protestanten wereldwijd, waar de Protestantse Kerk in Nederland deel van uitmaakt.⁸⁵ Het document van de WCRC laat goed de ontwikkeling zien die de kerk en haar theologen in de afgelopen decennia hebben doorgemaakt met betrekking tot het thema genderidentiteit.⁸⁶ Denk bijvoorbeeld aan de rolverdeling tussen man en vrouw: het was en is nog steeds voor een vrouw niet (altijd) mogelijk om een leidinggevende functie te bekleden in het bedrijfsleven. De vrouw had een verzorgende en ondersteunende taak, en de man had tot taak de leider te zijn binnen zowel het bedrijfsleven als binnen het gezin.⁸⁷ Dit gold niet alleen buiten de protestantse kerken maar ook erbinnen, en voor veel kerkgenootschappen (en voor sommige nog steeds) was het niet mogelijk dat een vrouw predikant kon worden. Dat is in de loop der jaren binnen het mainline protestantisme zeker veranderd, tegenwoordig mogen ook vrouwen in het ambt van predikant worden toegelaten en worden ze gezien als gelijkwaardig.⁸⁸

2.5 Conclusie

Het is duidelijk geworden dat essentialistische denkers lijnrecht staan tegenover het idee dat gender een sociale constructie is. Zij geven scherp aan dat mensen als Judith Butler hun wetenschap niet goed bedrijven omdat ze de biologie overboord gooien en op die manier geen objectieve wetenschap uitoefenen. Vervolgens, als we kijken naar de christelijke visies op gender en masculiniteit, kunnen we concluderen dat de evangelisch-orthodoxe visie van een essentialistisch mens- en genderbeeld uitgaat. Dat houdt in dat de man en vrouw ‘van nature’ verschillend zouden zijn. De Bijbel, met name de scheppingsverhalen, laten voor hen duidelijk zien dat man en vrouw verschillend geschapen zijn, dat de rolpatronen direct zouden voortvloeien uit de biologische verschillen. Genesis 2:18-23 wordt in de evangelisch-orthodoxe visie zo gelezen dat de vrouw is geschapen om een man te helpen, waarmee wordt geïmpliceerd dat de vrouw ondergeschikt zou moeten zijn aan de man. De mainline protestanten, zoals vertegenwoordigd in de WCRC, stellen dat dit onderscheid niet teruggevoerd kan worden op deze Bijbeltekst, want het woord ‘helper’ drukt juist het tegenovergestelde uit van ‘gedienstig zijn’, namelijk ‘wederkerigheid en solidariteit’.⁸⁹ Het WCRC document voegt eraan toe: als de vrouw is gemaakt vanuit de man, hoe verschillend is zij dan in werkelijkheid?⁹⁰ De mainline protestantse visie verwerpt het essentialisme, wordt gekenmerkt door een egalitaire tendens, en staat in principe open voor een sociaal-constructivistische benadering van gender, femininiteit en masculiniteit.

⁸⁴ Ibid., p. 3.

⁸⁸ Ibid., p. 3.

⁸⁶ Ibid., p. 1-6.

⁸⁷ Ibid., p. 1-6.

⁸⁸ Ibid., p. 1-6.

⁸⁹ Ibid., p. 3.

⁹⁰ Ibid., p. 3.

Hoofdstuk 3: Verantwoording van empirisch onderzoek

3.1 Onderzoeksmethode

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, is gekozen om naast literatuuronderzoek ook kwalitatief onderzoek te doen. Ik heb twee casestudies gedaan. Door met casestudies te werken ontstaat er meer diepgang en een beter beeld van de ervaringen van de mensen die bij een bepaalde kwestie betrokken zijn.

In deze paragraaf worden de methodes verantwoord die ik heb gekozen voor het empirisch onderzoek binnen mijn thesisproject. Er is gekozen voor een *mixed methods* benadering. In het geval van de 4^e Muskietier is ervoor gekozen om, naast informatie op de website en in eigen publicaties, de data te verzamelen aan de hand van semigestructureerde interviews met oprichters en deelnemers, en aan de hand van een participerende observatie tijdens een landelijk evenement van de organisatie. In de casestudy van Jong Protestant is er een digitale enquête afgenomen met jeugdwerkers van Jong Protestant (dat onderdeel uitmaakt van de Protestantse Kerk Nederland) en een semigestructureerd interview gehouden met de directeur van Jong Protestant.

Er is gekozen voor een verschil in benadering met betrekking tot de casestudy bij de 4^e Muskietier en Jong Protestant. Het onderzoek bij 4M is meer diepgaand en gedetailleerd. De belangrijkste reden om een uitgebreider onderzoek te doen bij de 4^e Muskietier was het gegeven dat het deze organisatie lijkt te lukken om mannen te boeien en aan zich te binden. Met het oog op mijn hoofdvraag wilde ik nauwgezet en langs verschillende wegen onderzoeken vanuit welke visie op masculiniteit en geloof 4M werkt en wat dat betekent voor aanpak en resultaten. In welk opzicht kan 4M een kritische spiegel zijn voor Jong Protestant/PKN? De methodologie van de casestudy van de Protestantse Kerk Nederland zal verder besproken worden in hoofdstuk 5 dat handelt over de Protestantse Kerk.

3.1.1 Semigestructureerde interviews

Om te beginnen heb ik informatie verzameld aan de hand van semigestructureerde interviews. Dat houdt in dat er gebruik gemaakt is van een opgestelde vragenlijst, echter met de mogelijkheid om hier ook van af te wijken.⁹¹ Hierdoor krijgt het gesprek een open karakter. Zo konden de respondenten hun eigen invulling geven aan de manier waarop zij masculiniteit en geloof ervaren, wat hun ervaringen zijn bij de 4e Muskietier, wat hen aantrok om deel te nemen aan een ‘karakterweekend’ en wat het hen heeft gebracht, zowel in positieve als in negatieve zin. Een ander voordeel van een semigestructureerd interview is, dat het gesprek actiever wordt en dat het niet enkel alleen maar vraag en antwoord betreft.⁹² Op deze manier worden de diepere lagen in het gesprek aangeboord.⁹³

⁹¹ Beuving, J., & de Vries, G., *Doing qualitative research* (2de editie), (Amsterdam: Amsterdam University Press 2014), p. 96.

⁹² Hoofdstuk 4.2, in dit hoofdstuk wordt het karakterweekend nader toegelicht.

⁹³ Beuving, J., e.a., *Doing qualitative research*, p. 103.

De semigestructureerde interviews zijn afgenomen met de twee oprichters van de 4^e Muskietier, Henk Stoorvogel en Pieter Cnossen, en vervolgens met mannen die hebben deelgenomen aan een karaktervormend weekend van de 4e Muskietier. De interviews vonden plaats op een landelijk evenement, waar deze mannen jaarlijks samenkomen om ervaringen uit te wisselen die zij hebben opgedaan tijdens de ‘karakterweekenden’.

Het landelijke evenement werd georganiseerd op 19 januari 2019 in een hangar op de vliegbasis in Twente. De reden om de interviews tijdens dit jaarlijkse event van de 4e Muskietier te houden, is dat de mannen zich op dat moment in een vertrouwde habitat bevonden: zij waren bij een organisatie waarbij zij zich thuis voelen. Deze omgeving en de entourage maakten het voor hen eenvoudig om over hun ervaringen met betrekking tot mannelijkheid en geloof te praten.

Doordat ik hen als onderzoeker meemaakte in de context van de 4^e Muskietier, kwam er voor mij een beter beeld naar voren, en daarnaast was er een praktische reden: ze waren daar bij elkaar. De interviews vonden plaats aan een statafel in de centrale hal en werden afgenomen tijdens de koffie, lunch, diner en eindborrel. Dit maakte de setting informeel en ontspannen voor de deelnemers.

Daarnaast is een interview gehouden met een homoseksuele deelnemer, die zich kenbaar heeft gemaakt buiten de organisatie van de 4e Muskietier om. Tijdens een Tafeltijd-bijeenkomst voor LHBT'ers in De Binnenwaai in Amsterdam, vertelde hij mij dat hij regelmatig aan de karakterweekenden van de 4e Muskietier deelnam.⁹⁴ Na het horen van zijn ervaringen leek het mij belangrijk om met elkaar af te spreken in een privésetting, ook omwille van de privacy. Dit interview is bij hem en zijn partner thuis afgenomen. Ik had een extra reden om met deze homoseksuele deelnemer te spreken, namelijk om erachter te komen op welke manier hij tijdens het ‘karakterweekend’ door de leiding en overige deelnemers behandeld werd en of hij openlijk zich kon uiten over zijn homoseksualiteit.

We kunnen stellen dat ik in mijn benadering hier een methode van methodische triangulatie⁹⁵ heb toegepast, een meting vanuit verschillende perspectieven om zoveel mogelijk betrouwbaarheid te krijgen in het onderzoek. In dit geval gaat het om datatriangulatie, te onderscheiden van methodische triangulatie die ik ook hanteer in mijn mixed methods benadering.⁹⁶ Een van de oprichters (Pieter Cnossen) heeft in een interview gesteld, dat de 4e Muskietier open staat voor homoseksuele deelnemers en dat zij deze mensen niet in een bepaald hokje willen dwingen.⁹⁷ Ze mogen helemaal zijn zoals ze zijn, met hun eigen seksuele oriëntatie en dergelijke. Vervolgens heb ik in de interviews op het landelijk evenement gecheckt hoe de deelnemers diversiteit in seksuele voorkeur ervaren, en of men hier binnen deze mannenorganisatie open in staat. Dit was de voornaamste reden om ook een persoon die zelf tot de LHBT doelgroep behoort te interviewen: te horen of het beeld klopt wat de organisatie schetst. Daarnaast wilde ik weten of mannen inderdaad niet in een bepaalde

⁹⁴ Mijn betrokkenheid bij De Binnenwaai is dat ik voorganger ben van deze missionaire gemeente.

⁹⁵ Sensing, T., *Qualitative Research, A multi-methods approach to projects for doctor of ministry theses (1ste editie)*, (New York: Macmillan Publishers 2011). p.72 – 75.

⁹⁶ Sensing, T., *Qualitative Research*,, p. 179 – 180.

⁹⁷ Interview Pieter Cnossen, mede oprichter van de 4e Muskietier, d.d. 14 juli 2018 (Bijlage II).

rol van man worden gedrukt, zoals bijvoorbeeld dat een man getrouwd dient te zijn in een heteroseksueel huwelijk.

De duur van de interviews met de deelnemers op het landelijk evenement was gemiddeld 15 à 20 minuten, met uitzondering van het interview met de homoseksuele deelnemer. Met hem heb ik een gesprek van een uur gehad. De gesprekken met de oprichters duurden ongeveer een uur tot anderhalf uur. Er is ten slotte door mij ook nagebeld, om zaken te verhelderen als die niet duidelijk waren. Alle interviews zijn opgenomen met een iPhone, waarna deze opnames zijn getranscribeerd en geanonimiseerd. De semigestructureerde interviews in dit onderzoek zijn erop gericht om te achterhalen hoe deze mannen hun masculiniteit ervaren, ook in relatie tot geloof, hoe zij worden aangesproken door en wat hen aantrekt bij de 4e Muskietier en waarom zij deelnemen aan karakterweekenden.

3.1.2 Participerend onderzoek

Om een beter beeld van de 4e Muskietier te krijgen, is ervoor gekozen om ook een evenement van de organisatie zelf te ervaren. Dit participerend onderzoek heeft plaatsgevonden tijdens het landelijke event van de organisatie op 19 januari 2019, waar maar liefst 1500 mannen bij elkaar waren. Een belangrijke reden om participerend onderzoek te doen, was om erachter te komen welke activiteiten worden aangeboden, hoe de mannen worden aangesproken door de sprekers op zo'n dag, wat voor 'soort' mannen er afkomen op een manndag, vervolgens hoe de mannen worden gemobiliseerd en in beweging komen en wat deze psychosociale dynamiek met deze mannen doet en hoe zij daarop reageren.

Als eerste moest aan de organisatie toestemming gevraagd worden voor dit participerend onderzoek. Dit was een spannend proces, vooral omdat niet zeker was of men toestemming zou willen verlenen om de deelnemers te observeren tijdens het landelijke evenement. Het opvallende was dat de toestemming vrij snel geregeld was, namelijk na een telefoongesprek met Henk Stoorvogel, die enthousiast zijn akkoord gaf. Vervolgens is er een badge, een (gratis) parkeerplaats, lunch en diner aangeboden en konden er in de vrijwilligershal gratis drankjes worden gehaald.

Aarzelings, allergie en bewustzijn daarvan

Het is belangrijk stil te staan bij mijn persoonlijke weerstanden en allergie, als onderdeel van de methodologische verantwoording. Ik heb op het landelijke evenement bewust gereflecteerd op mijn (impliciete) vooroordelen en hoe ik daar op verschillende manieren mee om ben gegaan. Zo werd ik bij binnenkomst zeer hartelijk ontvangen door een van de vrijwilligers, die mij vervolgens leidde naar Henk Stoorvogel die mij begroette met een innige omhelzing, waarbij ik mij ineens bewust werd van mijn opdracht als onderzoeker in dit veld. De lijfelijheid bij binnenkomst van Henk Stoorvogel was intiem en zeer nabij, waarbij bij mij allerlei alarmbellen afgingen. Het was voor mij belangrijk om stil te staan bij de invloed die zo'n soort enthousiasme zou kunnen hebben op mijn objectieve rol als onderzoeker. De uitdaging was voor mij om niet te nabij mensen te komen.

Ik herinner mij nog goed dat toen ik onderweg was naar de vliegbasis Twente, ik toch enige aarzeling en twijfel had. Wat voor ‘soort’ mannen zou ik tegenkomen? Hoe zouden de mannen op mij reageren, zouden deze mannen allemaal homofob zijn en zouden zij mij als masterstudent aan de PThU wel serieus nemen? Ik merkte ook dat ik voorafgaand aan het evenement al bepaalde vooroordelen had over het type man dat ik waarschijnlijk tegen zou komen. Ik was bang dat deze mannen al bij voorbaat iets ‘tegen’ mij zouden hebben. Daarom heb ik tijdens de opening van het evenement bewust contact opgenomen met mijn thesisbegeleider via WhatsApp, om op deze manier mijzelf over mijn negatieve vooringenomen gevoelens heen te zetten.

3.2 Sampling

Een belangrijk element van de onderzoeksverantwoording is ‘sampling’, een selectie respondenten kiezen voor kwalitatief onderzoek. Zelf heb ik gewerkt met ‘theoretical sampling’.⁹⁸ Zoals Tim Sensing stelt, houdt ‘theoretical sampling’ het volgende in: “a method of data collection based on concepts/themes derived from data.”⁹⁹ Hierbij wordt een groep respondenten geselecteerd gebaseerd op specifieke kenmerken. De verwachting is dat de data die bij deze respondenten verzameld worden kunnen helpen om de theorie te verbeteren. In het onderhavige onderzoek kan gedacht worden aan theorieën over mannelijkheid, geloof en kerk.

Het was van belang om zoveel mogelijk informatie rondom de 4^e Muskietier en haar deelnemers te verzamelen. Dit heeft ertoe geleid dat ik ook met de bedenkers en oprichters van de organisatie ging spreken om te vragen wat de precieze reden is geweest om een mannenorganisatie te starten. De oprichters dienen gehoord te worden, omdat zij veel in te brengen hebben in de visie van deze organisatie.

Als eerste moest toegang worden verkregen om deelnemers te interviewen, wat eenvoudig was. De organisatie onder leiding van Henk Stoorvogel heeft de benodigde ruimte en vrijheid gegeven om deelnemers te interviewen. Hierbij is niet vooraf geselecteerd wie wel of niet zou worden geïnterviewd. Tijdens het evenement is er door mijzelf gekeken wie in aanmerking zou komen voor een interview, door te vragen uit welke regio de mannen kwamen en wat de leeftijd was. Ik heb het aan het proces overgelaten, maar daarbinnen is bewust overwogen dat er binnen het onderzoek in elk geval een verscheidenheid aan leeftijden zou moeten zijn, om een zo divers mogelijk beeld te krijgen. Vervolgens is er door mij persoonlijk een tafel geregeld waaraan ik in de hal kon staan. Dit was op een centrale plek, namelijk tussen de merchandise, eetkraampjes en de stormbaan gesitueerd; het was een plaats waar veel deelnemers langs moesten. Om een duidelijke zichtbaarheid en betrouwbaarheid uit te stralen, had de 4^e Muskietier er zorg voor gedragen dat ik een keycord droeg met daarop het logo van de organisatie. Zelf had ik van tevoren bedacht om een T-shirt van de PThU aan te trekken, om aan te geven dat ik niet van de organisatie zelf ben, maar student theologie aan de PThU. Op deze manier gaf ik uiting dat ik geen onderdeel was van

⁹⁸ Sensing, T., *Qualitative Research*, p. 83.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 83.

de 4^e Muskietier maar als onderzoeker werkzaam was. Met betrekking tot het benaderen van de mannen kunnen wij spreken van een ongestructureerde selectie. Er was sprake van een sneeuwbalmethode¹⁰⁰: de mannen kwamen bijna uit zichzelf naar mij toe en nodigden ook andere vrienden uit om met mij in gesprek te gaan over hun ervaringen met de 4^e Muskietier. De duur van de interviews met de deelnemers was maar kort en ze vonden plaats in een min of meer informele setting.

Ik heb de deelnemers gevraagd naar leeftijd, kerkelijke gezindte, woonplaats, beroep en burgerlijke staat. Het was niet mogelijk om alle aanwezige deelnemers (1500) te interviewen, en ik heb niet gekozen om met vragenlijsten te werken omdat ik de voorkeur gaf aan kwalitatieve onderzoeksmethoden en een eventuele aanvulling met kwantitatieve methoden de tijdsmatige grenzen van dit onderzoek te buiten zou gaan. Uiteindelijk hebben er dertien interviews plaatsgevonden met deelnemers, en twee met de oprichters. Dit maakt in totaal vijftien interviews.

De volgende mannen die hebben deelgenomen aan het semigestructureerde interview:

Respondent 1, 32 jaar, woont in de provincie Utrecht, woont samen met zijn partner. Beroep: ICT-deskundige. Kerkelijke richting: Gereformeerd Vrijgemaakt.

Respondent 2, 39 jaar, woont in de provincie Gelderland, is gehuwd en heeft twee kinderen. Beroep: vinoloog (wijsadviseur). Kerkelijke richting: Gereformeerde kerk Vrijgemaakt.

Respondent 3, 46 jaar, woont in de provincie Drenthe, is gehuwd en heeft een kind. H Beroep: elektromonteur. Kerkelijke richting: Evangelische Gemeente.

Respondent 4, 30 jaar, woont in de provincie Overijssel, is gehuwd en heeft geen kinderen. Beroep: financieel planner. Kerkelijke richting: Evangelische gemeente.

Respondent 5, 29 jaar, woont in Zuid-Holland, is gehuwd en heeft geen kinderen. Beroep: vertegenwoordiger van bakmachines voor bakkerijen. Kerkelijke richting: Volle Evangelie Gemeente.

Respondent 6, 19 jaar, woont in de provincie Overijssel, is niet gehuwd en heeft een vriendin (niet samenwonend). Hij studeert verpleegkunde. Kerkelijke richting: Protestantse Kerk Nederland.

Respondent 7, 28 jaar, woont in de provincie Drenthe, is gescheiden en heeft twee kinderen. Beroep: in de visindustrie. Kerkelijke richting: Vrije Baptistengemeente.

¹⁰⁰ Ibid., p. 84.

Respondent 8, 42 jaar, woont in de provincie Zuid-Holland, is gehuwd en heeft drie kinderen. Beroep: docent op een middelbare school. Kerkelijke richting: Evangelische Gemeente (Christian and Missionary Alliance).

Respondent 9, 34 jaar, woont in de provincie Groningen, is gehuwd en heeft geen kinderen. Beroep: docent maatschappijleer. Kerkelijke richting: Vrije Baptistengemeente

Respondent 10, 42 jaar, woont in provincie Groningen, is gehuwd en heeft geen kinderen. Beroep: groenvoorziener. Kerkelijke richting: Unie van Baptisten.

Respondent 11, 51 jaar, woont in de provincie Drenthe, is gehuwd en heeft drie kinderen. Beroep: slager. Kerkelijke richting: Christelijk Gereformeerd.

Respondent 12, 52 jaar, woont in de provincie Zuid-Holland, is gehuwd en heeft twee kinderen. Beroep: eigenaar van een autobedrijf. Kerkelijke richting: Protestantse Kerk Nederland.

Respondent 13, 34 jaar, woont in Friesland, is gehuwd en heeft geen kinderen. Beroep: docent aan het ROC. Kerkelijke richting: Gereformeerd Vrijgemaakt.

De oprichters van de 4^e Muskietier:

Henk Stoorvogel, 43 jaar, woont in de provincie Overijssel, is gehuwd en heeft twee kinderen. Hij is voorganger van de Vrije Evangelisatie Gemeente Zwolle en oprichter en bedenker van de 4e Muskietier.

Pieter Cnossen, 42 jaar, woont in Enschede, is gehuwd en heeft 1 kind, directeur Stichting Present en medeoprichter van de 4^e Muskietier.

3.3 Autorisatie

Voor de bevoegdheid om de data te gebruiken voor het onderzoek, heb ik de autorisatie van de deelnemers nodig. De deelnemers hebben hun toestemming gegeven door middel van een schriftelijk ‘informed consent’, dat zij ter plaatse hebben ondertekend.¹⁰¹

De autorisatie met betrekking tot Jong Protestant is vanuit de organisatie zelf gekomen; de beleidsmedewerkers hebben in de functie van ‘poortwachter’¹⁰² de e-mailadressen verstrekt en de deelnemers hebben ermee ingestemd om deel te nemen aan dit onderzoek door middel van het invullen van de online gehouden enquête en om hun data (gegevens) te gebruiken.

¹⁰¹ Zie voor het informed consent de bijlage

¹⁰² Sensing, T., *Qualitative Research*, p. 13 -14, 36.

3.4 Codering

Om de interviews te kunnen analyseren, is gebruik gemaakt van de softwaretool Atlas.ti om de data te coderen. Door te coderen wordt orde aangebracht in alle data van de afgenomen interviews. Er is gekozen voor open coderen. Bij deze stap worden in de kantlijn van Atlas.ti door de onderzoeker een aantal trefwoorden aangegeven, zoals: mannelijk (wat verstaat de deelnemer onder masculiniteit), traditioneel (rolverdeling man/vrouw). Op basis hiervan krijgt ieder interviewfragment een of meerdere 'labels'. Het is handig om de data met betrekking tot masculiniteit, de motivatie van de deelnemers en hun geloofsvisie op deze manier te analyseren en in kaart te brengen. Hiermee komen namelijk de overeenkomsten en verschillen naar voren; dit wordt axiaal coderen genoemd.

3.5 Ethische afwegingen

Tijdens de interviews is rekening gehouden met de integriteit van de deelnemers aan het onderzoek en van mijzelf. Dit betekent: behoedzaam omgaan met de deelnemers en hun grenzen niet overschrijden en beschermen, zodat je hen de vrijheid kunt geven. Ze hoefden niet op alle vragen te antwoorden. De organisatie heeft gezegd dat ik overal bij mocht zijn, en er werd totale openheid van zaken gegeven. Er mocht over van alles gevraagd worden aan de deelnemers en ik stond open voor alles wat de deelnemers aan mij hebben verteld en heb daar geen grenzen in aangebracht.

Om de integriteit van de deelnemers te waarborgen, zijn hun namen geanonimiseerd en er is respect voor de deelnemers die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. Dit blijkt uit het feit dat men zich niet gedwongen heeft gevoeld om op iedere vraag een antwoord te geven. Als men ergens niet over wilde spreken dan kon dat ook. Iedere geïnterviewde deelnemer heeft vrijwillig en zonder enige dwang van de organisatie of van mijzelf als student meegewerkt. Als student van de Protestantse Theologische Universiteit heb ik getracht integer om te gaan met de respondenten.

Hoofdstuk 4: Casestudy de 4^e Muskietier

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal ik mij bij wijze van casestudy richten op de christelijke mannenbeweging de 4^e Muskietier. Eerst zal het ontstaan van de organisatie (formeel Stichting de 4^e Muskietier) worden beschreven, en vervolgens de missie en de doelstelling. Daarna wordt ingegaan op de ideologie van deze mannenorganisatie en wordt er vervolgens gekeken naar welke strategie de 4e Muskietier hanteert, en naar ervaringen van de deelnemers aan hun evenementen.

4.2 Ontstaan van de mannenorganisatie de 4^e Muskietier

Een van de bedenkers van de 4^e Muskietier is Henk Stoorvogel, theoloog en voorganger van de Vrije Evangelisatie Gemeente Zwolle. Hij vertelt dat het idee van de oprichting van de 4^e Muskietier is ontstaan na het lezen van het boek *De Drie Muskietiers* van Alexandre Dumas.¹⁰³ Dit boek raakte hem zeer omdat het ging over vriendschap tussen mannen onderling. Stoorvogel voelde zich een lange periode in zijn leven eenzaam en alleen, en had behoefte aan vriendschap met andere mensen, en dan in het bijzonder met andere mannen. De reden die hij hiervoor geeft is dat mannen dezelfde dingen doormaken en elkaar daarom beter zouden begrijpen en elkaar onderling nodig zouden hebben. Hiermee lijkt Stoorvogel op een lijn te zitten met John Eldredge, de conservatief-christelijke auteur in de Verenigde Staten (zie hoofdstuk 2) die stelt dat mannen om ‘zichzelf te worden’ andere mannen, zogenaamde *identity makers*, nodig hebben die een voorbeeldfunctie vervullen.¹⁰⁴ Vriendschap met andere mannen is nodig om te kunnen groeien en ‘man te worden’.

Na het lezen van *De Drie Muskietiers* adviseerde Henk Stoorvogels vrouw, Ruth, hem om hetzelfde te doen als de personages in het boek: een aantal andere mannen opzoeken met het doel elkaar te inspireren en te helpen groeien. Stoorvogel is dit gaan doen, en benaderde als eerste een van zijn beste vrienden, Pieter Cnossen. Samen met Cnossen en twee andere vrienden ging hij op weg naar de Belgische Ardennen. Daar kwamen ze met zijn vieren op het idee om het initiatief breder te maken. Dit resulteerde in 2008 in de oprichting van de mannenbeweging de 4^e Muskietier. Na verloop van tijd verspreidde het concept zich, en momenteel zijn er vergelijkbare organisaties actief in maar liefst twaalf landen.¹⁰⁵ De belangrijkste vraag die zij zichzelf bij het oprichten van de organisatie stelden, was op welke manier ze de christelijke boodschap specifiek aan mannen zouden kunnen overbrengen.¹⁰⁶ De ervaring die zij samen hadden als mannen onder elkaar zouden zij ook kunnen gebruiken om andere mannen te inspireren in hun geloof.¹⁰⁷

¹⁰³ Interview Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹⁰⁴ Eldredge, J., *Echte mannen*, p.19.

¹⁰⁵ Stoorvogel, H. De Missie van de 4e muskietier. Geraadpleegd op 1 juni 2020 van <https://de4emuskietier.nl/home/missie>: Naast Nederland zit de 4^e muskietier in: Australië, Zimbabwe, Canada, Zwitserland, Duitsland, Noorwegen, Zweden, Polen, Engeland, België en Amerika.

¹⁰⁶ Interview Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹⁰⁷ Ibid.

Een fenomeen waar de 4^e Muskietier op wil reageren is het gebrek aan ‘mannenwerk’ in de kerk. Volgens de organisatie is het belangrijk om mannen weer een actievere rol in de kerk te geven. Het viel Cnossen op dat mannen enkel mochten stilzitten en luisteren in de kerk.¹⁰⁸ Dat is niets voor een man: mannen zijn namelijk van nature aangetrokken tot actie en avontuur, vooral buiten in de natuur.¹⁰⁹ Stoorvogel, Cnossen en de drie anderen zijn persoonlijk grote liefhebbers van outdoor sport, en wilden dit graag met andere mannen delen.¹¹⁰

Vanuit dit idee ontstonden de eerste zogenaamde ‘karakterweekenden.’ Een karakterweekend houdt in dat je met een groep bestaande uit uitsluitend mannen op survivaltocht gaat. Hierbij word je niet alleen fysiek, maar ook geestelijk uitgedaagd. Daarmee bedoelt Cnossen dat er uit de Bijbel wordt gelezen en dat er ook sprekers worden uitgenodigd om de mannen te inspireren en toe te spreken.¹¹¹ Een karakterweekend vindt bijvoorbeeld plaats van een donderdag tot en met een zondag: zo ben je drie dagen lang non-stop als mannen onder elkaar op een afgelegen plek en schep je een hechte band.¹¹² Bij het karakterweekend wordt verder alle deelnemers gevraagd om hun telefoon, horloge, portemonnee, autosleutels af te geven, zodat iedereen ‘gelijk’ is.¹¹³ De deelnemers van het karakterweekend krijgen niet van te voren te horen wat ze precies gaan doen -- dat is een verrassing. Het is zoals Cnossen en Stoorvogel ook stellen ‘een ultieme daad van vertrouwen’ om mee te gaan met de 4^e Muskietier.¹¹⁴ Dat spanningselement is belangrijk, want mannen zouden ervan houden om verrast te worden. De mannen weten dat het zwaar gaat worden en dat de ervaring grensverleggend zal zijn, maar weten niet precies wat hen te wachten staat.¹¹⁵ Bij aankomst op bestemming splitst het gezelschap zich op in kleine groepjes, waarin vervolgens korte praatjes gehouden worden met een christelijke boodschap. Een aantal elementen staat centraal in deze praatjes: ze moeten kort zijn, prikkelend, grappig, en vooral ook een praktische boodschap bevatten. Bij iedere kort praatje of meditatie hoort een fysieke opdracht.¹¹⁶ Die combinatie van het praatje met een fysieke opdracht maakt volgens Stoorvogel dat de boodschap van het evangelie kan landen bij de deelnemende mannen.

De zware fysieke opdrachten dienen volgens Stoorvogel een duidelijk doel. Het stelt de mannen in staat om hun trots aan de kant te zetten en zich kwetsbaar te betonen. Door de fysieke inspanning kan de man komen tot een emotionele laag, die normaliter vaak niet wordt getoond.¹¹⁷ De man ‘breekt’ – en dat is iets positiefs. Wanneer de emotionele laag bereikt wordt, zie je dat veel mannen worstelen met dezelfde ‘mannenproblemen’: bijvoorbeeld lust, hebzucht, jaloezie en lusteloosheid. Zo hebben veel mannen die meegaan op het

¹⁰⁸ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juli 2018 (Bijlage II).

¹⁰⁹ Interview Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹¹⁰ Stoorvogel, H., & van den Heuvel, T., *Vierde Muskietier, In dienst van de koning (1ste editie)*. (Utrecht: Voorhoeve 2010), p. 8.

¹¹¹ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juli 2018 (Bijlage II).

¹¹² Interview Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juli 2018; Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Interview Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹¹⁷ Ibid.

karakterweekend volgens Stoorvogel last van een pornoverslaving, van lust dus.¹¹⁸ Aan de andere kant is het opmerkelijk dat veel mannen last hebben van zogenaamde ‘lusteloosheid’: ze hebben geen doel meer voor ogen, en weten niet meer wat hun passie of droom is. Dit resulteert er volgens Stoorvogel vaak in dat mannen hun gezin verwaarlozen en zich op een ongezonde manier op hun carrière richten.¹¹⁹ Stoorvogel vindt dat de mannen hun verantwoordelijkheid voor hun gezin moeten oppakken door meer aandacht te geven aan hun vrouw en kinderen.¹²⁰ Tenslotte stelt hij: “mannen die graag afwassen hebben ook een beter seksleven met hun vrouw.”¹²¹ Lust en lusteloosheid zijn twee belangrijke mannenproblemen die de 4^e Muskietier door middel van het karakterweekend wil aanpakken.

4.3 Missie en doelstelling van de 4^e Muskietier

De missie van de 4e Muskietier is als volgt omschreven: ‘Inspiratie voor ieder mannenhart en golven van gerechtigheid, wereldwijd’.¹²² Het aspect van gerechtigheid brengt de beweging in praktijk door middel van het organiseren van een marathon (Muskathlon) om op deze manier geld op te halen voor mensen in armen landen, voor de Vereniging voor het Ongeboren Kind,¹²³ en de organisatie Open Doors, die zich richt op christenen die achtervolgd en onderdrukt worden. De 4^e Muskietier wil zoveel mogelijk christelijke mannen uit diverse kerkelijke gezindten bij elkaar brengen, zodat de mannen spiritueel kunnen groeien en onderling van elkaar kunnen leren door gesprekken en gezamenlijke fysieke inspanning.¹²⁴ Kernwaarden van de 4^e Muskietier zijn het verstevigen van broederschap tussen mannen onderling, zodat ze elkaar kunnen opbouwen en steunen, en het beleven van avontuur, door samen de buitenlucht in te gaan en te survallen en zo zowel fysiek als geestelijk op ontdekkingsstocht te gaan. Zo kun je als man je relatie met God verbeteren.¹²⁵

Volgens Cnossen is het een feit dat de man niet gemakkelijk over zijn gevoelens spreekt, en daarom zijn deze fysieke elementen een centraal onderdeel van de activiteiten van de organisatie.¹²⁶ Stoorvogel stelt dat mannen anders in elkaar zitten dan vrouwen: mannen moeten eerst fysiek bezig zijn geweest en zichzelf hebben uitgeput om hun kwetsbaarheid te kunnen tonen.¹²⁷ Er is behoefte onder christelijke mannen om vriendschappen met elkaar aan te gaan om geestelijk in geloof te kunnen groeien. Dit ontbreekt in de meeste kerken, waar volgens Cnossen te weinig fysieke uitdaging is en waar de man zich over het algemeen verveelt.¹²⁸ De karakterweekenden van de 4^e Muskietier zijn bedoeld als alternatieve manier voor mannen om tot God en tot elkaar te komen. Na zo’n weekend hebben de mannen

¹¹⁸ CIP.nl., *De zonde van lusteloosheid* (2012) - Henk Stoorvogel [Videobestand]. Geraadpleegd op d.d. 1 juni 2020 van <https://www.youtube.com/watch?v=8bEt4tZZAfY>.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid.

¹²² Missie - de 4e Muskietier. (z.d.). Geraadpleegd op 5 juni 2020, van <https://de4emuskietier.nl/home/missie>

¹²³ VBOK, Vereniging van het Ongeboren kind (anti-abortus organisatie).

¹²⁴ Buit, W. *Heel Nederland Rood*, p. 10.

¹²⁵ 4MBE - *De 4e Muskietier België*. (23 april 2020). Geraadpleegd op 25 juli 2020, van <https://4mbe.com/>.

¹²⁶ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juli 2018 (Bijlage II).

¹²⁷ Interview Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹²⁸ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juni 2018 (Bijlage II).

idealiter hun gevoel voor verantwoordelijkheid herwonnen en weer zicht op hun doel in het leven.

Om wat voor doelen gaat het hierbij? In elke bijeenkomst van de 4^e Muskietier staan de volgende drie doelstellingen centraal, bekend als de vier G's: God, Gezin, Gemeente en Gerechtigheid.¹²⁹ Deze 4 G's zijn het fundament waar deze mannenbeweging op gebouwd is; zij noemen het zelf de 'G-kracht'.¹³⁰ Dit zijn dan ook de uitgangspunten die centraal staan tijdens de karakterweekenden en andere activiteiten die georganiseerd worden door de 4^e Muskietier.¹³¹ Als je deze 'G-kracht' als man in je leven toelaat, integreert en toepast dan zal dit je, aldus Cnossen, succes opleveren in relatie tot je vrouw, kinderen en je werk.¹³² Door middel van de volgende activiteiten willen zij haar doelen, namelijk de vier G's, verwezenlijken:

1. De Muskathlon. Hierin worden deelnemers uitgedaagd om een hele of halve marathon te lopen, op de mountainbike te stappen of op een andere actieve manier geld in te zamelen voor een goed doel, welke door de organisatie bepaald wordt. De mannen krijgen ook de opdracht mee om maar liefst €10.000 in te zamelen voor dit goede doel waarvoor ze dan ook een jaar de tijd krijgen. Deze Muskathlons wordt in de meeste gevallen georganiseerd in derdewereldlanden, omdat daar de nood het hoogst is. Het mes snijdt dan aan twee kanten volgens de organisatie, want de inwoners die in armoede leven zien dat mannen zich voor hen inzetten door geld in te zamelen, en aan de andere kant komen de deelnemende mannen zelf in aanraking met extreme omstandigheden waarin deze mensen leven. Het doel is dat de mannen een ander beeld van de wereld krijgen, dat niet alles vanzelfsprekend is zoals men dat gewend is in Nederland.¹³³

2. De Karakterweekenden. Dit zijn uitdagende survivaltochten waar honderden mannen aan meedoen om fysiek en geestelijk te worden uitgedaagd om op die manier dichter bij God en bij zichzelf te komen als man.¹³⁴

3. De Vader en tienerweekenden. Deze lijken op de karakterweekenden maar hebben de insteek om de relatie tussen de tiener en de vader te versterken. Dit doen zij door middel van samen als vader en tiener een team te vormen en elkaar en anderen door middel van sport en spel uit te dagen en beter te leren kennen.

4. 4M Academie. Hier worden speciale cursussen gegeven waarin mannen leren hoe zij beter leiding kunnen geven aan zichzelf maar ook als zij bijvoorbeeld een eigen bedrijf hebben, hoe zij dat vanuit christelijk perspectief het beste kunnen doen.

5. De kampvuuravonden. Dit zijn speciale avonden die georganiseerd zijn rondom 'story telling'. Tijdens deze kampvuuravonden worden Bijbelse verhalen verteld en delen de deelnemers hun eigen verhaal bij het kampvuur.

6. Het Event. Dit evenement wordt ieder jaar georganiseerd in januari, wanneer mannen uit heel Nederland bij elkaar komen. Tijdens dit event zijn er diverse sprekers, een

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Stoorvogel, H., & van den Heuvel, T. *G Kracht*, p. 8 - 9.

¹³¹ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juni 2018 (Bijlage II).

¹³² Stoorvogel, H., & van den Heuvel, T. *G Kracht*, p. 8 - 9.

¹³³ Buit, W., *Heel Nederland Rood*, p. 11.

¹³⁴ Ibid. p. 11.

stormbaan, diverse workshops, doet men aan het zingen van Praiseliedereren, en is er uitgebreid te eten.

Volgens de 4^e Muskietier is God de eerste en belangrijkste pijler die zij in hun visie hebben staan.¹³⁵ De man moet er zeer van doordrongen zijn dat hij niet zelf het middelpunt van het universum is, want het eigen ‘ik’ van de man staat hem nogal eens in de weg. God moet het middelpunt zijn, zodat God de man kan veranderen naar Zijn beeld.¹³⁶ De man moet zich ervan bewust zijn dat God zijn Schepper is en dat hij uit zichzelf niets kan doen.¹³⁷ Er wordt benadrukt dat God niet veraf is, maar juist dichtbij. Er wordt ook gewaarschuwd dat de man niets kan verbergen voor God, inclusief de typische ‘mannenproblemen’ zoals lust en lusteloosheid waar de 4^e Muskietier zich op richt.¹³⁸ God kan gekend worden door Jezus Christus, in wie God zich heeft laten zien.¹³⁹ Tijdens de karakterweekenden leren de mannen Zijn voorbeeld van navolgen; dit is cruciaal om vanuit de ‘G-kracht’ te kunnen handelen.¹⁴⁰ Zo vertelt Stoorvogel dat Jezus een duidelijk doel had in zijn leven, en dat de moderne man ook zo’n doel nodig heeft.¹⁴¹ Een van deze doelen die de man moet hebben is verantwoordelijkheid voor zijn vrouw en kinderen. Hiermee belanden wij bij de tweede pijler: het Gezin.¹⁴²

De 4^e Muskietier stelt nadrukkelijk dat het gezin op God na het allerbelangrijkste is in het leven van een man.¹⁴³ Het betekent dat de man trouw dient te zijn aan zijn vrouw, en dat je niet zomaar op moet geven als je huwelijk tegenzit, dat je niet zomaar op moet geven als je huwelijk tegenzit (echtscheiding moet worden vermeden) en dat je je moet verzetten tegen de verleidingen die op je pad komen.¹⁴⁴ Die verleidingen zijn bij mannen veelal van seksuele aard.

We kunnen opmerken dat het gezin bij de 4^e Muskietier wordt begrepen als een heteroseksuele *nuclear family*. Over homoseksuele relaties en huwelijken wordt bijvoorbeeld niet gesproken. Overigens wordt het belang van vriendschappen wel onder de tweede pijler aangekaart, inclusief de vriendschappen van mannen onderling die bij de 4^e Muskietier zo’n grote rol spelen.¹⁴⁵

De derde pijler waaraan gewerkt wordt binnen de karakterweekenden is de Gemeente. Het is belangrijk dat de man beseft dat de kerkelijke gemeente niet volmaakt is en hem wellicht ook heeft teleurgesteld, maar toch noodzakelijk is om te kunnen groeien in je geloof. De man wordt tijdens de karakterweekenden gemotiveerd om zijn talenten in te zetten voor de

¹³⁵ Stoorvogel, H., & van den Heuvel, T. *G Kracht*, p. 9

¹³⁶ Ibid., p. 9.

¹³⁷ Ibid., 17.

¹³⁸ Ibid., 19.

¹³⁹ Ibid., 23.

¹⁴⁰ Ibid., 25.

¹⁴¹ Ibid., 30.

¹⁴² Ibid., 47.

¹⁴³ Ibid., 47 – 48, “Het gezin is de hoeksteen van de samenleving”

¹⁴⁴ Ibid., 69 – 74.

¹⁴⁵ Ibid., 65.

plaatselijke kerkgemeente en de kerk niet de rug toe te keren, omdat de kerk een door God gegeven instituut is, aldus Stoorvogel.¹⁴⁶

De vierde en laatste pijler staat voor Gerechtigheid. De 4^e Muskietier stelt dat je je als christelijke man moet inzetten voor mensen die onder armoede gebukt gaan, die om hun christendom vervolgd worden of het slachtoffer zijn van mensenhandel.¹⁴⁷

Deze vier pijlers staan centraal bij de 4^e Muskietier en vormen samen de ‘G-kracht’ die mannen in staat stelt om gelukkige en betekenisvolle levens te leiden.

4.4 De ideologie van de 4^e Muskietier

Nu we een algemeen beeld hebben van de doelstellingen van de 4^e Muskietier, kunnen we ons afvragen welke visie op masculiniteit er in deze mannenbeweging, impliciet of expliciet, aanwezig is. In de boeken die door de beweging zijn uitgegeven (*de 4^e Muskietier. Leven in dienst van de koning* (2010) en *G-kracht* (2014)) ligt de focus op heteroseksuele, getrouwde mannen. De beweging wil deze mannen hun verantwoordelijkheidsgevoel, hun mannelijke identiteit en hun geloof in God laten herontdekken. De implicatie lijkt te zijn dat de gemiddelde christelijke man in een soort identiteitscrisis verkeert, waar de 4^e Muskietier hem uit wil bevrijden.

Miranda Klaver, antropoloog en theoloog verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam, die ook onderzoek heeft gedaan naar de 4^e Muskietier, stelt dat de beweging als wortel van deze crisis een slechte relatie tussen vaders en zoons aanwijst.¹⁴⁸ Door deze slechte relatie zouden mannen zich niet van een kwetsbare kant kunnen tonen en zich verliezen in een ongezonde prestatiedrang.¹⁴⁹

We kunnen ons met een blik op hoofdstuk 2 afvragen op welke visie op masculiniteit de 4^e Muskietier zich baseert. Startend vanuit de eigen uitgebrachte literatuur van de 4^e Muskietier kan worden opgemerkt dat de man wordt gepresenteerd als in essentie anders dan de vrouw. Hierbij wordt verwezen naar het Bijbelboek Genesis. De eerste belangrijkste opdracht van de man is om zijn vader en moeder te verlaten om zelf een gezin te gaan stichten.¹⁵⁰ De tweede opdracht is dat de man een belangrijke keuze dient te maken: “blijf ik te allen tijde een puberend kind of neem ik als man mijn eigen verantwoordelijkheid?”.¹⁵¹ Hiermee bedoelen de auteurs (Henk Stoorvogel en Theo van den Heuvel) dat mannen hun eigen onzekerheid aan de kant moeten schuiven en dit niet moeten gaan verbloemen door koste wat het kost succesvol te zijn om te laten zien aan hun ouders hoe goed zij eigenlijk zijn. De onzekerheid van de man komt juist doordat er een slechte vader-kind relatie is geweest en dat je als jongen altijd te horen hebt gekregen dat je het nooit goed doet. Dit

¹⁴⁶ Henk Stoorvogel, d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹⁴⁷ Stoorvogel, H., & van den Heuvel, T. *G Kracht*, p. 117 – 149.

¹⁴⁸ Dit komt overeen met de visie van John Eldredge zoals uiteengezet in H 2.4.2 van deze thesis; Klaver, M., “God maakt zwakke mannen sterk”: Evangelische mannenbeweging D e 4e Muskietier.’ *GEESTkracht*, *Bulletin voor Charismatische Theologie* (2013), p. 34-46.

¹⁴⁹ Stoorvogel, H. en van den Heuvel, T., *Vierde Muskietier, In dienst van de Koning (1ste editie)*. (Utrecht: Voorhoeve 2010), p. 21 - 22.

¹⁵⁰ Ibid., p. 34.

¹⁵¹ Ibid., p. 33.

vertaalt de jongen als 'ik deug niet en ben niet goed genoeg', en dan wordt er een wond geslagen en als de jongen ouder is geworden aan coping gedrag namelijk het willen bewijzen dat hij wel degelijk goed is in plaats van de bron aan te pakken waar de wond door de vader is geslagen.

Ten aanzien van de vader-zoon thematiek speelt de persoonlijke biografie van Henk Stoorvogel zelf een grote rol. Tijdens het interview vertelde hij dat hij zijn eigen vader nooit gekend heeft en een vaderfiguur heeft moeten missen doordat zijn ouders al vroeg gingen scheiden toen hijzelf nog niet geboren was.¹⁵² Dit zou een wond hebben geslagen in zijn persoonlijke leven. Als hij terugkijkt, heeft hij een identificatiepersoon gemist voor hemzelf.¹⁵³

De 4e Muskietier laat zich met betrekking tot masculiniteit inspireren door Eelco Smit, bedrijfseconoom en coach voor mannen. Hij schreef een boek met de titel: *Boek voor Mannen. Heb het lef om echte keuzes te maken* (2012).¹⁵⁴ (Op de cover staat de leus 'daar wordt je vrouw ook gelukkig van'.) Het boek van Smit zet zich af tegen de feminisering in de Nederlandse maatschappij. Onder feminisering verstaat hij dat alles draait om emoties en 'irrationeel' is. Dit alles is niet masculien en slecht voor de man.¹⁵⁵ De belangrijkste taak van een man is om jezelf voor te planten en er zorg voor te dragen dat je een sterk nageslacht krijgt. Dit is in lijn met het denken van de 4^e Muskietier, die uitgaat van het gezin bestaande uit man en vrouw. De man dient te vechten en moet zijn verantwoordelijkheid weer in eigen handen nemen. Hij moet zich niet laten leiden.¹⁵⁶

Pieter Cnossen vertelt in een uitgebreid gesprek dat de beweging geen theoretisch bouwwerk heeft gecreëerd wat betreft de kwestie van masculiniteit.¹⁵⁷ Wel geeft hij aan dat hij gelooft dat er een duidelijk verschil tussen mannen en vrouwen bestaat. Mannen en vrouwen zijn "gelijkwaardig maar niet gelijkaardig".¹⁵⁸ De man en de vrouw horen andere rollen te vervullen in het gezin: de man moet leiding nemen, een beschermende rol vervullen en een duidelijke mening hebben, ook als het gaat om geloof. Cnossen en Stoorvogel vinden het opvallend dat het tegenwoordig vaak vrouwen zijn die de rol van geloofsofvoeder hebben, en menen dat mannen deze rol weer zouden moeten oppakken. De man heeft de taak om als leraar op te treden voor zijn kinderen.¹⁵⁹ Stoorvogel vertelt in het interview een persoonlijke anekdote over zijn eigen vrouw, waarmee hij lijkt te willen illustreren dat vrouwen het fijn vinden als hun man als een held optreedt.¹⁶⁰ Met deze uitspraken geven Stoorvogel en Cnossen er blijk van dat ze uitgaan van een duidelijk afgebakend rollenpatroon tussen mannen en vrouwen.¹⁶¹ Ze lijken hiermee een essentialistische benadering te onderschrijven, waarbij

¹⁵² Interview Henk Stoorvogel, d.d. 7 juni 2020; Redacteur, V. Als vaderdag geen feest is – EO (21 juli 2017). Geraadpleegd op 3 augustus 2020 van <https://visie.eo.nl/artikel/2013/06/als-vaderdag-geen-feest-is>

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Smit, E. *Boek voor mannen, daar wordt je vrouw ook gelukkig van (1ste editie)*. (Culemborg: Van Duuren Media 2012) p. 6 – 8.

¹⁵⁵ Ibid., p 8.

¹⁵⁶ Stoorvogel en van den Heuvel, *Vierde Muskietier*, p. 47.

¹⁵⁷ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juli 2018 (Bijlage II).

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juli 2018; Henk Stoorvogel d.d. 12 augustus 2018 (Bijlage II).

¹⁶⁰ Stoorvogel en van den Heuvel, *Vierde Muskietier*, p.53 .

¹⁶¹ Interview Pieter Cnossen, d.d. 14 juli 2018 (Bijlage II).

geen onderscheid wordt gemaakt tussen sekse en gender(rollen). Mannen en vrouwen worden beschouwd als essentieel verschillend, omdat ze verschillend zijn geschapen door God. Wel benadrukt Cnossen dat dit niet betekent dat mannen niet kwetsbaar kunnen of zouden moeten zijn. Het is alleen zo dat mannen zich vaak eerst fysiek moeten uitputten om hun kwetsbaarheid te kunnen tonen. In de visie op mannelijkheid van de 4^e Muskietier komen de evangelische ideaaltypen van de ‘nieuwe (gevoelige) man’ en de ‘wildeman’ samen in een productieve synthese.¹⁶² Klaver stelt dat beide ideaaltypen samenkomen in een derde ideaaltype, de man als ‘gewonde held’.¹⁶³

4.5 Strategie van de beweging

Miranda Klaver laat zien dat de strategie die de 4^e Muskietier hanteert niet nieuw is maar voortbouwt op eerdere evangelische mannenbewegingen.

Klaver laat zien hoe de strategie en aanpak van de 4^e Muskietier een overeenkomst heeft met een Amerikaanse mannengebiedsgroep uit de 19^e eeuw genaamd ‘Businessmen’s Awakening of the Prayer Meeting Revival’.¹⁶⁴ De meest bekende evangelische mannenbeweging is de ‘Promise Keepers’, ook ontstaan in de Verenigde Staten. De oprichter was Bill Mc Cartney (een voetbaltrainer in de VS)¹⁶⁵, en Promise Keepers heeft als doel dat de man andere mannen leert kennen en de man wil laten inzien dat hij niet enkel en alleen op zichzelf leeft maar dat hij juist andere mannen nodig heeft.¹⁶⁶ Mannen onderling zouden elkaar beter begrijpen dan een vrouw. Een andere belangrijke pijler bij de Promise Keepers is het gezin dat centraal staat. De man heeft de ultieme verantwoordelijkheid voor het gezin en dient volgens de Bijbel te handelen in liefde, trouw en intimiteit.¹⁶⁷ Binnen het gezinsleven heeft de man, evenals de vrouw, zijn of haar eigen rol te vervullen waarbij zij elkaar aanvullen. De man moet de leiding en de beschermende rol innemen en de vrouw dient de man te ondersteunen.¹⁶⁸ De waarden en normen die de Promise Keepers hanteren, gebruikt de 4^e Muskietier ook. De uitstraling van de website is stoer en avontuurlijk. Vervolgens kunnen wij allerlei interviews lezen in het maandblad *Musk4*, waar voornamelijk de blanke heteroseksuele man, getrouwd en met kinderen, aan het woord komt. (Jonge) mannen worden geïnterviewd die beroepen uitoefenen die tot de verbeelding spreken en die als bij uitstek masculien worden gezien, zoals piloot, marinier etc.¹⁶⁹

¹⁶² Ruard Ganzevoort, “Mythen maken de man, mannelijkheid en de evangelische beweging.” *Soteria* 15/1 (1998): p. 10-21, aangehaald in Klaver, ‘God maakt zwakke mannen sterk’, p. 3.

¹⁶³ Klaver, M. “God maakt zwakke mannen sterk”, p. 13

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 2-3

¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 2-3

¹⁶⁶ Ganzevoort, R., “Mythen maken de man, mannelijkheid en de evangelische beweging.” p. 1-2.

¹⁶⁷ Newton, J., *From Panthers to Promise Keepers: Rethinking the men’s movement* (1ste editie). (New York, Macmillan Publishers 2004), p. 229.

¹⁶⁸ Ganzevoort, R. “Mythen maken de man, mannelijkheid en de evangelische beweging.” p. 1-18.

¹⁶⁹ Stoorvogel, H., *Musk4 inspirerend magazine voor mannen*, 17^e Editie (2018) Zwolle: Uitgeverij de 4^e Muskietier, p. 60-61.

4.6 Hoe deelnemers de 4^e Muskietier ervaren

Ieder jaar wordt er door de 4^e Muskietier een landelijke dag georganiseerd speciaal voor mannen. Tijdens dit evenement komen de mannen bij elkaar om elkaar te ontmoeten en ‘echt man’ te zijn, aldus Wibren Buit die een onderzoek deed in opdracht van de 4^e Muskietier naar eventuele uitbreidingsmogelijkheden van de organisatie.¹⁷⁰ Alleen, wat houdt dat nu precies in, dat ‘echt man’ zijn? Om zelf te ervaren wat hiermee bedoeld werd, heb ik participierend onderzoek gedaan tijdens een landelijk evenement op zaterdag 19 januari 2019. Het thema van deze dag was: ‘Wat geen oog heeft gezien’. Het thema paste goed bij mijn invalshoek – ik had immers nog nooit met eigen ogen gezien hoe deze mannenorganisatie te werk gaat.

In totaal kwamen er 1500 mannen vanuit heel Nederland bij elkaar om te luisteren naar diverse sprekers, onder wie Andre Kuipers (astronaut), Henk Stoorvogel (de hoofdoprichter van de 4^e Muskietier) en Theo van den Heuvel (een van de medeoprichters). Muziek en samenzang werd geleid door de gospelband LEV. Tussendoor kon men allerlei workshops volgen, met titels zoals ‘Gebed’ en ‘Hoe geef ik leiding aan mijn leven als man (met betrekking tot God, financiën en seksualiteit)’. Er was een *meet and greet* met Andre Kuipers, en uiteraard was er veel gelegenheid om fysiek bezig te zijn. Zo werd de hele zaal meegenomen om mee te doen aan een stormbaanrace: er was een enorm groot parcours uitgezet en het was opmerkelijk om ongeveer 1500 mannen te zien rennen en klimmen om al rollend over elkaar de eindstreep van de baan te halen. De adrenaline schoot bij veel mannen omhoog. Vervolgens werden de mannen actief aangespoord om zich in te schrijven voor de Muskathlon, een hardloophwedstrijd voor een goed doel. Aan het einde van het event werd er met elkaar gegeten en gezongen.

4.6.1 Observaties, impressies en interviews

Ik begin met een beschrijving van mijn eigen ervaring van dit 4^e Muskietier evenement. Als eerste vond ik het redelijk spannend toen ik met de auto onderweg was ernaartoe. Ik voelde me echt zo’n stadse jongen uit Amsterdam die op weg was naar een plaats in Twente. Daar aangekomen viel me op dat het allemaal zeer strak en goed geregeld was. Zo werd ik persoonlijk hartelijk ontvangen door de organisatie en voorzien van koffie, lunch en diner, zodat ik mijn handen vrij had om goed te observeren wat er allemaal gebeurde. Op sommige momenten had ik last van persoonlijke weerstand en dit had voornamelijk te maken met het feit dat er sprake was van een evangelisch taalveld. De manier waarop de sprekers spraken kwam nogal zalvend en normatief op mij over. Ik moest mij hiervan losmaken, want het had met mijn eigen biografie te maken. Zelf ben ik opgegroeid in een Volle Evangelie Gemeente in Barendrecht, daar was ik als praktiserend homoseksueel niet meer welkom. Door goed te beseffen dat allergie aanhaakt bij oude pijn zorgt ervoor dat je gaat handelen. Ik deed het door contact te zoeken met mijn docent Heleen Zorgdrager via een WhatsApp bericht. Dit zorgde ervoor dat ik niet in een bepaald patroon verviel en als onderzoeker neutraal kon blijven.

¹⁷⁰ Buit, W., *Heel Nederland Rood*, p. 12.

De dag werd geopend door Andre Kuipers, die een zeer neutraal verhaal hield over zijn ervaringen in de ruimte. Ik kon zien dat de mannen onder de indruk waren, het was doodstil. Vervolgens trad de gospelband aan en begon aanbiddingsliederen te zingen. Ik was benieuwd hoe dit zou landen bij de mannen, tot mijn verbazing werd de hele zaal in aanbidding gebracht, iedereen met de handen in de lucht, meezingend, dansend en hossend. Persoonlijk vroeg ik mij af of de mannen in onze gemeenschap van de Protestantse Kerk Amsterdam zich hier ook zo vrij zouden voelen om zichzelf te laten gaan.

Vervolgens ben ik op een centrale plek in de zaal gaan staan om interviews met de bezoekers af te nemen. Ik was benieuwd wat hun ervaringen waren met deze mannenorganisatie en op welke manier zij naar masculiniteit keken. Een van de respondenten vertelde aan mij dat hij dit een geweldige dag vond: de samenkomst van 1500 mannen, het praten met Andre Kuipers, het doen van stoere dingen zoals de stormbaan en het hebben van de mogelijkheid om een stille tijd te beleven met een groep mannen.¹⁷¹ Het is belangrijk voor deze mannen dat zij als mannen onder elkaar zijn, want – zo stelden verschillende bezoekers – ze gedragen zich dan anders dan wanneer er vrouwen aanwezig zijn. Als er een vrouw in het gezelschap is hebben mannen het idee dat ze zich tegenover haar moeten bewijzen en worden ze door haar afgeleid.¹⁷² De mannen zeggen geïnspireerd van de mannendag naar huis terug te keren. Niet alle deelnemers van de mannendag deden overigens mee aan de karakterweekenden; sommigen komen alleen naar de dag toe.¹⁷³

Wat is de impact van de 4^e Musketier op het geloofsleven en sociaal welzijn van de mannen die in de activiteiten participeren? Respondenten gaven hierop verschillende antwoorden. Sommigen (twee respondenten) zeiden dat de activiteiten weinig tot niets hadden veranderd, en dat ze na deelname aan het karakterweekend gewoon weer verder zijn gegaan met hun leven. Een meerderheid van de mannen (tien respondenten) stellen dat zij geleerd hebben om de deur te openen naar de kwetsbaarheid die een man ook kent, maar waar hij over het algemeen niet graag over wil praten. Sommige mannen hebben vanuit hun ouderlijk huis en schoolomgeving geleerd om hun gevoelens voor zichzelf te houden en alles op een rationele manier te benaderen. Een van de respondenten gaf aan door de 4^e Musketier meer innerlijke rust te ervaren en een verbeterde persoonlijke relatie met God. Weer een ander vertelt dat de 4^e Musketier hem heeft geholpen om als man meer zijn plaats in het gezin in te nemen, door cruciale beslissingen - als die er genomen moeten worden – te nemen als man.¹⁷⁴ Er was iemand die zei dat hij door de organisatie geholpen was met het rouwen om zijn doodgeboren dochtertje en het verwerken hiervan.¹⁷⁵

Met betrekking tot de ervaringen van het karakterweekend, werd vaak het kruis genoemd dat als symbolische ‘finish’ centraal staat in de activiteiten. Zowel Cnossen als Stoorvogel merkten op dat de meeste mannen bij het zien van het kruis ‘breken’ en hun tranen

¹⁷¹ Interview met respondenten tijdens 4M Event met diverse deelnemende mannen d.d. 19 januari (bijlage II).

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

de vrije loop laten gaan.¹⁷⁶ Volgens een van de geïnterviewde zijn de tranen het gevolg en de expressie van het breken, niet de oorzaak. Hij vervolgt:

“Ik kreeg een balk aangereikt tijdens een karakterweekend, dat ik die balk mee moest dragen op mijn rug. Belangrijk is om te bedenken tijdens het lopen met die balk dat Jezus voor mijn zonden is gestorven en aan het einde van de wandeling stond daar ook een kruis en dan kon ik mijn balk afgooien.”¹⁷⁷

Vervolgens, zo vertelde hij, kon je daar gaan zitten, nadenken en iets op een briefje schrijven en dit opspijkeren aan het kruis. Er werd verteld dat het nu bij Jezus lag en niet meer bij jou. De respondent gaf aan dat hij hier toch wat sceptisch over was, hij deed wel gewoon mee, maar zei ook: “God vindt mij allang van waarde ook in de dingen die ik niet goed doe in mijn leven.”¹⁷⁸

Als de mannen hun belemmeringen bij Jezus brengen, kan er, aldus Stoorvogel, transformatie plaats vinden en verandering in de mannenharten. Er volgde op het kruisgebeuren ook een inwijdingsproces: de mannen kregen na afloop van het karakterweekend een rood T-shirt. De inwijding ritualiseert de transformatie, met als symbool het rode T-shirt of hoodie met op de voorkant in het wit het cijfer 4 dat staat voor de vierde musketier. Dit betekent dat deze mannen nu echt een 4^e musketier zijn geworden en daar mogen ze trots op zijn, aldus Stoorvogel.¹⁷⁹

Stoorvogel en Cnossen stellen dat mannen moeite hebben om dicht bij hun eigen gevoelens te komen en deze gevoelens te tonen.¹⁸⁰ Bij de interviews met de bezoekers van de mannendag kwam naar voren dat dit inderdaad zo wordt ervaren: vijf van de vijftien ondervraagden meent dat mannen stoer moeten zijn, maar dat dit alleen maar de buitenkant is. Mannen leren het af om emoties te tonen en raken daarvan op slot. Het is zaak om je als man te proberen open en kwetsbaar op te stellen.

Eén van de bezoekers van het landelijke event vertelde dat toen hij meeging met het karakterweekend van de 4e Musketier er te veel nadruk op mannelijkheid werd gelegd.¹⁸¹ Zo vertelt deze persoon dat tijdens de karakterweekenden de man wordt aangemoedigd om zich stoer te gedragen, maar hij denkt niet dat elke man zo in elkaar zit. Het karakterweekend werkte voor deze man dan ook eerder bevreemdend. Dit geldt ook voor een andere deelnemer, die zei te denken dat de organisatie enorm in de hokjes van man/vrouw denkt en dat de 4^e Musketier het gedachtegoed van John Eldredge propageert.

Waar komen de meeste deelnemers van de 4e Musketier vandaan? Dankzij Wibren Buit (Instituut voor marketing management, Hanzenhogeschool Groningen) die in opdracht onderzoek heeft gedaan naar marketing en strategie van de 4e Musketier, is in kaart gebracht waar de meeste deelnemers vandaan komen. De meeste deelnemers komen van de Biblebelt

¹⁷⁶ Interview Pieter Cnossen, 14 juli 2018; Henk Stoorvogel d.d. 12 augustus 2018, (Bijlage II).

¹⁷⁷ Interview met respondenten tijdens 4M Event met diverse deelnemende mannen d.d. 19 januari (Bijlage II).

¹⁷⁸ Interview met respondent 1, d.d. 06 juni 2020 (Bijlage II).

¹⁷⁹ Ibid.

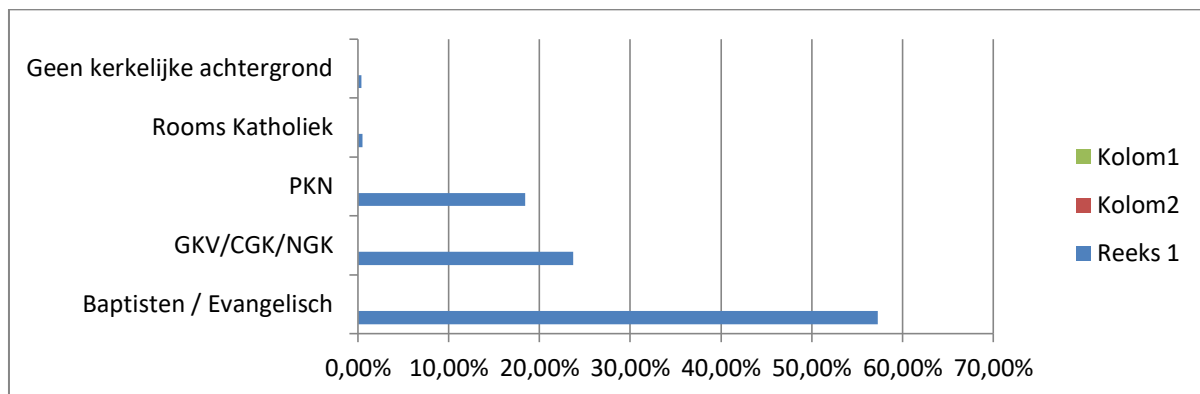
¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Interview met respondent tijdens 4M Event met diverse deelnemende mannen d.d. 19 januari (Bijlage II).

met uitzondering van de provincie Utrecht waar niet veel mannen deelnemen.¹⁸² Vervolgens valt op te merken dat er vrijwel geen deelnemers uit Noord-Holland, Limburg of Noord-Brabant afkomstig zijn. De reden die Buit geeft, is dat er in de Biblebelt relatief meer mensen wonen die door hun evangelisch-orthodoxe geloofsleven bovendien goed aansluiten bij de 4e Muskietier.

Welke kerkelijke denominatie is dominant aanwezig bij de deelnemers?¹⁸³

1. Evangelisch/Baptisten 57,3%
2. Gereformeerd Vrijgemaakt/Christelijk Gereformeerde kerk/Nederlands Gereformeerde kerk 23,7%
3. Protestantse Kerk Nederland 18,4%
4. Rooms Katholiek 0,5%
5. Behorend tot geen enkele kerkelijke denominatie 0,4%

De reden dat er veel deelnemers vanuit de Evangelische en Baptistengemeenten komen heeft te maken met het feit dat Henk Stoorvogel en Pieter Clossen ook tot deze kerkelijke stromingen behoren en vanuit deze gemeenten is de 4e Muskietier ook opgericht, stelt Buit.¹⁸⁴

De respondenten in mijn onderzoek vertelden dat de karakterweekenden een bepaalde route kennen, op letterlijk en figuurlijk niveau. De mannen worden langs verschillende 'zwakheden' geleid en vragen gesteld zoals: "Met welk probleem wil je dealen?", "Hoe sta jij in je gezin als man?" en "Hoe ga je als man om met seksualiteit en porno?" Deze vragen worden gekoppeld aan fysieke activiteiten. Zo houdt de vraag over seksualiteit verband met een *skinny dip*: de mannen moeten midden in de nacht naakt een ijskoud water induiken. Het is een soort reinigingsritueel waarbij iedereen van zijn seksuele zonden wordt schoongewassen, aldus één van de respondenten.

Naast het zwemmen zijn er nog andere 'rituele' fysieke activiteiten op het karakterweekend, zoals het worstelen en stoeien. Dit wordt vergeleken met de Jacobworsteling (Genesis 32: 23-33). Dat staat voor het worstelen met je eigen gevoel en emoties alsook het worstelen met God. Een van de geïnterviewde deelnemers vertelde hoe

¹⁸² Buit, W., *Heel Nederland Rood*, p. 17.

¹⁸³ Ibid., p. 17.

¹⁸⁴ Ibid., p. 17

het toeging: Je staat als man zelf midden in een cirkel en vervolgens wordt er iemand aangewezen die jou uit de cirkel moet worstelen en duwen.

4.6.2. Additioneel interview met deelnemer aan de 4e Musketier activiteiten

Een van de deelnemers van de karakterweekenden is in een privé setting geïnterviewd. Hij is zelf praktiserend homoseksueel en bezocht het landelijke event van de 4e Musketier beweging regelmatig en is met een karakterweekend meegegaan. In eerste instantie zegt de respondent te hebben getwijfeld zich in te schrijven voor een karakterweekend. Hij vroeg zich af hoe een club conservatieve en evangelische mannen naar homoseksualiteit zou kijken. Uiteindelijk is hij toch gegaan, samen met zijn twee broers. De prettige ervaring is dat je actief in de natuur bezig bent met God en met andere mannen in gesprek gaat over geloof en privéleven. Toen de respondent vertelde dat hij al jaren samenwoont met zijn mannelijke partner, wisten de andere deelnemers niet goed hoe te reageren. Ze zeiden dat ze nog nooit een homoseksueel ontmoet hadden en het gesprek viel een beetje stil. Het onderwerp homoseksualiteit was voor hen heel nieuw.

Verder wordt er met grote nadruk gesproken over het ‘Gezin’ en is er weinig ruimte voor alternatieve relatievormen zoals een relatie tussen twee mannen of twee vrouwen. Daar wordt met geen woord over gesproken. Tijdens de karakterweekenden komt duidelijk naar voren wat het christelijk ideaalbeeld is van hoe een relatie zou moeten zijn en dat is in ieder geval niet een homoseksuele relatie. “Ik zou meer aan het weekend hebben gehad als er ook sprake zou zijn geweest van alternatieve relaties in liefde en trouw en dat daar normaal over gedaan werd,” aldus de respondent.

Een andere observatie van deze respondent is dat de mannenbeweging denkt dat iedere man een pornoverslaving heeft, wat volgens de respondent echt een te eenzijdige benadering is.¹⁸⁵ Maar het weekend heeft hem ook iets positiefs opgeleverd. Tijdens het wadlopen bleken veel mannen niet goed te durven. De respondent zelf aarzelde ook eerst maar uiteindelijk is hij toch het wad opgegaan. Dat was al een overwinning op zichzelf en op den duur liep hij vooraan de groep. Hij vertelde met enige trots in zijn ogen:

“Dat gaf mij het gevoel dat God mij zag, juist ook in mijn homo-zijn, en dat ik OK ben, en ik mag hier lopen, en zelfs vooraan! Terwijl de organisatie dat niet had gepland natuurlijk dat een homo voorop zou gaan lopen. Dat vond ik bijzonder.”¹⁸⁶

Hij eindigde met dat je er toch niet open over je geaardheid kunt spreken, wat geen gevoel van veiligheid met zich meebrengt. Daarmee doelt hij op de leiding van dit karakterweekend. Hij voelde zich in zekere zin toch buitengesloten.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Interview met respondent 1 d.d. 5 juni 2020 (Bijlage II)

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid.

4.7 Conclusie

Bij de mannenorganisatie de 4^e Muskietier wordt uitgegaan van een concept van masculiniteit dat gekoppeld is aan kracht, heldendom en stoerheid. Dat kunnen we herleiden uit de vele activiteiten die zich in de natuur afspelen zoals krachtmeting door middel van de Jacobsworsteling als stoeiende mannen onder elkaar, et cetera. De karakterweekenden staan bol van rituelen, bijvoorbeeld de start van zo'n weekend met een *skinny dip* om je zonden, zoals lust, af te wassen.¹⁸⁸ Het tweede doel van een *skinny dip* is dat mannen zich helemaal bloot durven te geven tijdens een weekend. Dit ritueel doet denken aan de doop, het afwassen van zonden. Aan het einde van een karakterweekend krijgt iedere deelnemer een balk aangereikt door de leiding van de 4^e Muskietier met vervolgens de opdracht om een aantal kilometers met deze balk op je schouders te lopen. De wandeling eindigt bij het kruis waar de mannen vervolgens neerknielen, hun balk afleggen en iets op een papiertje mogen schrijven waarvan ze last hebben in hun leven en dit op het kruis spijkeren als symbool om alles bij Jezus neer te leggen. Ten slotte, aan het einde van het weekend krijgen de mannen een rood T-shirt van de 4^e Muskietier beweging als inwijdingsritueel dat laat zien dat men nu echt een 4^e Muskietier man is geworden.

Mannen moeten volgens de 4^e Muskietier op een andere manier benaderd worden dan vrouwen. De inhoud moet grappig, kort, prikkelend en praktisch van aard zijn. Dit alles moet worden gecombineerd met fysieke outdoor opdrachten. Door de fysieke inspanningen kunnen mannen beter bij hun kwetsbaarheid komen. Dit betekent dat de man uitgeput moet zijn en breekt en dan pas is de man kwetsbaar. Dit is een bepaalde manier van groepsmanipulatie en het werkt niet bij iedere man op deze manier. Uit onderzoek blijkt dat duizenden mannen zich aangesproken weten door deze mannenorganisatie. Ze komen echter vooral uit eenzelfde soort geloofsgemeenschap, ruim 57,3 % is Baptist/Evangelisch en zijn woonachtig in de Biblebelt. Slechts een miniem aantal komt vanuit de Randstad.¹⁸⁹ De stedeling voelt zich blijkbaar weinig aangetrokken tot de 4^e Muskietier. Er wordt opgeroepen tot mannenvriendschappen, want mannen onderling begrijpen elkaar volgens de organisatie beter. De organisatie appelleert ook aan de kerkelijke verantwoordelijkheid van mannen. De kerk heeft hen nodig en het kerkelijk leven kan niet enkel en alleen op inzet van vrouwen draaien. Mannen moeten meewerken aan de gemeenschap van Christus. De man heeft ook een christelijke gemeenschap nodig om te groeien.

Mannen leren door een weekend lang met elkaar op te trekken in de buitenlucht, zonder afleiding van mobiele telefoon – die heeft men van tevoren moeten inleveren – om dichterbij God te komen en te zien dat het ook 'stoer' is om te geloven. De vader-tienerweekenden worden ook goed bezocht. Volgens Pieter Cnossen (initiatiefnemer) spelen zij in op een trend en reageren op het gebrek aan echte contactmomenten tussen vader en tiener.

¹⁸⁸ Interview Henk Stoorvogel, d.d. 22 juni 2020, stelt dat je eerst je 'wielie moet schoonwassen van alle viezigheid.' (Bijlage II)

¹⁸⁹ Buit, W., *Heel Nederland Rood*, p. 17.

Tegelijkertijd wordt er ook aandacht gegeven aan het kwetsbare van de man, aan het tonen van emoties, wat volgens de bedenkers van de 4^e Musketier heel lastig is voor mannen. Zij stellen dat de meeste mannen met een ‘wond’ zitten waardoor de man niet tot zijn masculiniteit kan komen. Het probleem van de lust kan mannen ook in weg zitten om echt te groeien als man.¹⁹⁰

Wat betreft ideeën over de man/vrouw relatie van de 4^e Musketier hebben we gezien dat de organisatie ervan uit lijkt te gaan dat de man en vrouw in essentie verschillend geschapen zijn en exclusief voor elkaar gemaakt zijn. Dit betekent dat homoseksuele relaties geen van God kunnen zijn. Homoseksualiteit lijkt te horen bij de gebrokenheid van de schepping. Stoorvogel stelt dat zij LHBT+ mensen niet willen weigeren om mee te doen aan de karakterweekenden en juist willen verwelkomen. Maar als we luisteren naar de additionele respondent (4.5.2), dan kunnen we opmaken dat er niettemin vervreemding en gevoel van buitengesloten kan ontstaan. Als we naar een podcast van de directe collega van Henk Stoorvogel, Theo van den Heuvel (ook een van de oprichters van de 4^e Musketier), luisteren, dan horen we dat we homoseksuele relaties zeker niet moeten ‘toejuichen’ want dat zou een ‘te goedkoop’ antwoord zijn.¹⁹¹ Er wordt een grote nadruk op de G van Gezin gelegd, waardoor alleenstaande, gescheiden, en homo- en biseksuele mannen zich vermoedelijk niet of minder aangesproken zullen voelen.

¹⁹⁰ Interview Henk Stoorvogel, d.d. 22 juni 2020 (Bijlage II)

¹⁹¹ Heuvel, van den, T. *Homoseksualiteit - Serie wat de liefde doet*. (3 september 2019). Geraadpleegd op 3 augustus 2020 van <https://www.destadskerk.nl/preek/homoseksualiteit-serie-liefde-doet/>

Hoofdstuk 5: Casestudy Protestantse Kerk Nederland/ Jong Protestant

5.1 Inleiding

De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) is een van de grootste kerkgenootschappen in ons land met ongeveer 2 miljoen leden en maar liefst 2.250 kerkgebouwen.¹⁹² De vraag waar ik als toekomstig predikant van de Protestantse Kerk mee aan de slag ben gegaan is: hoe zit het met het aandeel en participatie van mannen in de PKN?

We hebben gezien dat er meer vrouwen dan mannen actief zijn in de PKN.¹⁹³ We kunnen ons afvragen of vrouwelijk geassocieerde rolpatronen de boventoon voeren binnen de kerk.¹⁹⁴ Predikant Jan Bart Alblas in het dagblad *Trouw* vindt dat de kerk een instituut is geworden voor vrouwen waar de man zich steeds meer uit terug heeft getrokken.¹⁹⁵ Hij ziet dat de PKN steeds minder mannen trekt, omdat het allemaal te ‘soft’ is geworden en het ruwe en rauwe leven niet meer besproken wordt.¹⁹⁶ Alblas bedoelt dat er binnen de kerk vooral aandacht is voor het esthetische zoals de liturgische kleuren en welke bloemen er voorin de kerk moeten komen te staan, en dit associeert Alblas met feminien. Met andere woorden, artistieke aspecten en vooral ‘gevoel’ staan tegenwoordig veel meer centraal in de samenkomsten.¹⁹⁷ Dit houdt de man, volgens Alblas, tegen om naar de kerk te gaan.

In dit hoofdstuk zal worden onderzocht welke constructies van masculiniteit er spelen binnen de PKN, zodat we daarna de vraag kunnen stellen of en hoe het mogelijk zou zijn om meer mannen bij de kerk te betrekken.

5.2 Verantwoording van empirisch onderzoek Protestantse Kerk in Nederland

5.2.1 Semigestructureerd interview

De vorm van semigestructureerde interviews is toegepast in de gesprekken met Vincenza La Porta, manager ondersteuning gemeentewerk en Jong Protestant, en vervolgens met ds. René de Reuver, scriba van de Protestantse Kerk in Nederland. De reden om deze twee personen te interviewen was om na te gaan hoe zij aankijken tegen de zogenaamde ‘feminisering’ van de Protestantse Kerk en om te kijken welke visies rondom masculiniteit er tot uitdrukking komen binnen de Protestantse Kerk. Tenslotte heb ik een kort gesprek gevoerd met Evert Jan Hazeleger, voormalig JOP coördinator en nu werkzaam als begeleider team mobiliteit in de Dienstenorganisatie van de PKN. De reden om hem te spreken was om zicht te krijgen op het

¹⁹² *Over de Protestantse Kerk Nederland* (2018). Geraadpleegd op 20 juni 2020 van <https://www.protestantsekerk.nl/over-ons/>

¹⁹³ van Osselaer, T. *Genderview, emoties en het lichaam zijn volledig cultuur afhankelijk*. (10 maart 2018) Geraadpleegd op 28 juni 2020 van <https://biblio.ugent.be/publication/8577263/file/8577264>, p. 18

¹⁹⁴ *Ibid.*, p. 18.

¹⁹⁵ Hakkenes, E., *Geloven is niet voor mutsen, je moet er een kerel voor zijn*. (17 oktober 2011). Geraadpleegd op 19 juni 2020 van <https://www.trouw.nl/nieuws/geloven-is-niet-voor-mutsen-je-moet-er-een-kerel-voor-zijn~bb54fd63/>

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

ontstaan van Jong Protestant. Er was mij namelijk opgevallen dat er niets te vinden was over het ontstaan van dit label voor jongerenwerk binnen de PKN.

Bij het houden van deze semigestructureerde interviews is bewust gekozen om niet enkel en alleen maar gebruik te maken van een vooropgestelde vragenlijst, omdat dit de diepgang van het gesprek zou beperken. Het is belangrijk om ook door te vragen of juist in te gaan op wat de ander zegt en waarom hij of zij dat zegt.

5.2.2 *Sampling*

Een belangrijk element van de onderzoeksverantwoording is ‘sampling’, een selectie respondenten bepalen voor kwalitatief onderzoek.¹⁹⁸ Ik heb in dit geval gewerkt met ‘purposive sampling’:¹⁹⁹ Er is een groep geselecteerd door de organisatie zelf, en deze groep weet wat er in het jongerenveld van de Protestantse Kerk Nederland afspeelt. Van de jongerenorganisatie JOP kreeg ik e-mailadressen toegewezen van de diverse jeugdwerkers die werkzaam zijn voor deze organisatie. Vincenza La Porta en Ronnie Zuiddam (coördinator JOP) vervulden hiermee dan ook de rol van ‘poortwachter’:²⁰⁰ zij hebben net als Henk Stoorvogel mij als onderzoeker het vertrouwen gegeven om de verschillende respondenten te interviewen. La Porta en Zuiddam kozen voor de weg van het uitsturen van een enquête aan de jeugdwerkers.

Ik had graag ook andere dingen willen doen, zoals het bezoeken van een event en het interviewen van de diverse jeugdwerkers in het land, maar vanwege de tijd en vanwege het feit dat de activiteiten zijn stilgelegd vanwege de coronacrisis heb ik daarvan af moeten zien. Aan de andere kant heb ik zelf drie jaar voor deze organisatie gewerkt, zowel op landelijk als op stedelijk niveau. De organisatie en haar activiteiten zijn mij daardoor bekend. In totaal zijn er twaalf enquêtes ingevuld door verschillende jeugdwerkers (m/v). De vragen waren vooral gericht op de manier waarop zij zelf naar masculiniteit kijken en of zij rekening houden met jeugdwerkactiviteiten speciaal op jongens gericht en op meisjes. Met andere woorden: of en hoe wordt er door de jeugdwerkers rekening gehouden met gender? Er is ook gevraagd naar de effecten: komen er minder jongens op af, blijven jongens minder betrokken, zijn ze moeilijker vast te houden?

¹⁹⁸ Sensing, T., *Qualitative Research*, p. 83.

¹⁹⁹ *Ibid.*, p. 83 - 84.

²⁰⁰ *Ibid.*, p. 36.

De volgende jeugdwerkers hebben deelgenomen aan de enquête:

Respondent 1, 27 jaar, woont in Zuid-Holland, jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke richting: Protestantse Kerk Nederland (midden-orthodox)

Respondent 2, 30 jaar, woont in Zuid-Holland, jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (midden-orthodox)

Respondent 3, 19 jaar, woont in de provincie Utrecht, jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (midden-orthodox)

Respondent 4, 43 jaar, woont in de provincie Noord-Holland, jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (orthodox).

Respondent 5, 41 jaar, woont in de provincie Noord-Holland, jeugdwerkadviseur Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse kerk Nederland (vrijzinnig)

Respondent 6, 41 jaar, woont in de provincie Utrecht, jeugdwerkadviseur Jong Protestant, Kerkelijke denominatie: Evangelisch

Respondent 7, 22 jaar, woont in de provincie Noord-Holland, jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (midden – orthodox)

Respondent 8, 21 jaar, woont in de provincie Noord-Holland, jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (vrijzinnig)

Respondent 9, 43 jaar, woont in de provincie Utrecht, jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (orthodox)

Respondent 10, 22 jaar, woont in de provincie Noord-Holland, Jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (midden-orthodox)

Respondent 11, 23 jaar, woont in de provincie Noord-Holland, Jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: (evangelisch)

Respondent 12, 25 jaar, woont in de provincie Noord-Holland, Jeugdwerker Jong Protestant. Kerkelijke denominatie: Protestantse Kerk Nederland (vrijzinnig)

5.3 *Ontstaan/geschiedenis van PKN/JOP*

Als eerste is het belangrijk om te kijken hoe de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) is ontstaan, de organisatie waar Jong Protestant onderdeel van uitmaakt. De PKN is nog maar een relatief jong kerkgenootschap (2004) dat is samengevoegd uit drie verschillende denominaties: de Nederlandse Hervormde Kerk (waaronder ook de Gereformeerde Bond), de Gereformeerde Kerken in Nederlanden de Evangelisch Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden.²⁰¹ De PKN is een breed kerkgenootschap dat zowel een orthodoxe als liberale vleugel omvat. Jong Protestant is het jeugd- en jongerenlabel van de PKN. Het ondersteunt die ruim 2.000 plaatselijke gemeenten vanuit het landelijke dienstencentrum op het gebied van jeugd- en kinderwerk.

Over het ontstaan van JOP/Jong Protestant heb ik mij laten informeren door Evert Jan Hazeleger, die al reeds 28 jaar werkzaam is in de Protestantse Kerk als ook werkzaam was voor JOP in het verleden.²⁰² In het gesprek dat ik met hem had over de ontstaansgeschiedenis van JOP/Jong Protestant kwam het volgende naar boven. JOP is voortgekomen uit de drie organisaties van het jeugdwerk binnen de Gereformeerde Kerken Nederland en de Hervormde kerk. Dat was allereerst het Landelijke Centrum voor Gereformeerd Jeugdwerk (LCGJ) (vrij jeugdwerk in de Gereformeerde Kerken Nederland). Met betrekking tot de term vrij jeugdwerk doelt Hazeleger op het feit dat het LCGJ niet onder de verantwoordelijkheid van een kerkenraad viel binnen de Gereformeerde kerken. Het clubwerk en de jongerenverenigingen hadden een eigen bestuur en daar gebruikte men de term ‘jeugdwerk’ voor.²⁰³ Het meer kerkelijke jeugdwerk zoals jongerenpastoraat en catechese waren verenigd in het JJP (jeugd en jongerenpastoraat GKN) en binnen de NHK de LHJR (Landelijke Hervormde Jeugdraad). Deze drie zijn rond 1998 gaan samenwerken onder de naam Samen op Weg-jeugdwerk.²⁰⁴ Tot aan 2003 kreeg deze organisatie ook subsidie van de Rijksoverheid voor maatschappelijke programma’s voor jongeren. Dus de focus was eigenlijk meer naar buiten dan nu vandaag de dag het geval is. De jeugdorganisaties, vervolgt Hazeleger, waren toentertijd al inclusief, en dit had te maken met het feit dat het jeugdwerk gesubsidieerd werd vanuit de overheid, namelijk door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Dat betekende dat het jeugdwerk voor iedereen beschikbaar moest zijn, dus inclusief. Materiaal dat gemaakt werd moest voor iedereen beschikbaar zijn. Het besprak ook gendervragen, zoals dat mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn aan elkaar. Binnen het jeugdwerk werden de jongens en de meiden niet van elkaar gescheiden. Op het bespreken van onderwerpen als homoseksualiteit en hoe je daarmee om moest gaan lag geen taboe vanuit de jongerenorganisaties. Dat wil zeggen dat je als homoseksueel jezelf mag zijn en dat het geen ziekte of zonde is; dat je als meisje net zo gewaardeerd wordt als jongen; dat er geen

²⁰¹ *Geschiedenis van de PKN* (17 februari 2020). Geraadpleegd op 20 juni 2020 van <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/geschiedenis-van-de-pkn>

²⁰² Interview met respondent Evert Jan Hazeleger, consultant mobiliteit PKN, d.d. 29 juni 2020 (Bijlage III)

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Ibid.

hiërarchie bestaat waarbij mannen het hoofd van het gezin zouden zijn en dat vrouwen ook een kans mogen maken op de arbeidsmarkt.²⁰⁵

JOP werd in 2006 gevormd vanuit Samen op Weg-jeugdwerk vanuit de wens om meer een jeugdbeweging te worden dan enkel een ondersteuningsorganisatie voor plaatselijke vrijwilligers.²⁰⁶ Vanaf dat moment zijn dus ook landelijke activiteiten gericht op kinderen en jongeren zelf georganiseerd.

Op dit moment biedt JOP vanuit het landelijke dienstencentrum nog steeds ondersteuning door jeugdwerkers in te zetten in de plaatselijke gemeente en worden er ook diverse programma's aangeboden, zowel door JOP als de PKN. Hierin staat het in gesprek gaan met elkaar centraal en dat is volgens Hazeleger meer voor jongeren die hoger opgeleid zijn dan voor lager opgeleiden. Het opvallende is dat jongens, vertelt Hazeleger uit zijn eigen ervaring, dan ook sneller afhaken, want jongens kunnen te weinig mee met alleen maar gesprekken voeren zonder dat er enige actie of spelmomenten in het programma worden opgenomen. Jongens hadden het toen en hebben het ook nu anno 2020 nodig om hun energie kwijt te kunnen.

Een vraag die Hazeleger als gemeenteadviseur van PKN met de plaatselijke gemeenten heeft besproken, is hoe je als gemeente (jonge) mannen kunt binden en boeien. Volgens hem hebben (jonge) vrouwen er over het algemeen minder moeite mee om samen te werken en te praten over allerlei onderwerpen. Ze voelen zichzelf meer uitgedaagd en vinden het prettig om te reflecteren en verbaal met elkaar van gedachten te wisselen. Jongens vinden, in de ervaring van Hazeleger, gespreksgroepjes toch saaier.

De Kliederkerk, een door JOP opgestart programma dat gericht is op kinderen, werkt meer met spelletjes en proefjes. Zodra je de Kliederkerk qua leeftijd voorbij bent en doorgroeit naar de tienergroepen, wordt het aangeboden materiaal, zoals de avonden die georganiseerd worden, allemaal vrij snel verbaal van aard.²⁰⁷

5.4 Missie en doelstelling van JOP

In de basis gaat het JOP erom kinderen en jongeren binnen de Protestantse Kerk een plek te geven. Zij mogen er zijn en de kerk is er voor hen. 'Inclusief jeugdwerk' houdt anno 2020 in dat jongeren met een belast verleden, die gepest zijn of andersoortige problemen hebben (gehad), bij JOP een veilige plek kunnen vinden. JOP besteedt daaraan veel aandacht en ziet deze kinderen staan. De doelstelling, zo vertelt Hazeleger, is het opzetten van jeugdactiviteiten die direct op jongeren zijn gericht en het ondersteunen van de vrijwilligers die plaatselijk met jeugd en jongeren werken. Dit doet JOP vanuit het landelijk dienstencentrum in Utrecht. JOP heeft een zestal labels die staan voor verschillende leeftijdscategorieën, waar zij hun programma's op afstemmen. De zes labels zijn:

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

- 1) Basics, een label dat zich richt op kinderen van 9 tot 12 jaar. Een inwijding in het christelijke geloof voor kinderen. Er wordt o.a. stil gestaan bij de betekenis van de kinderdoop, avondmaal en belijdenis doen.²⁰⁸
- 2) Swing, een label dat materiaal aanbiedt met betrekking tot diverse Bijbelboeken. Swing richt zich voornamelijk op jongeren in de leeftijdscategorie 11 tot en met 13 jaar.²⁰⁹
- 3) Provider, een label dat zich in het bijzonder richt op tieners van 13 tot en met 16+ jaar. Provider maakt totaalprogramma's voor deze doelgroep waarin steeds wordt ingegaan op de actualiteit van het dagelijkse leven. Gesprekken over seksualiteit en diversiteit worden niet geschuwd.²¹⁰
- 4) Overhoop, een keuze aan programma's die vooral geschikt zijn voor catechese. Binnen dit label staan geloofsgesprekken centraal, met name voor jongeren tussen de 12 en 18 jaar die nog maar weinig over het geloof weten en zich erin willen verdiepen en verder willen groeien. Tegelijkertijd wordt in deze programma's in het bijzonder stilgestaan bij de diverse sacramenten die de Protestantse Kerk Nederland kent, zoals doop, avondmaal, en belijdenis.²¹¹
- 5) Kliederkerk, speciaal voor jonge kinderen en ouders om op een speelse manier kennis te maken met de Bijbelse verhalen. Dit idee komt oorspronkelijk uit Engeland, waar het de naam 'Messy Church' draagt.²¹²
- 6) Sirkelslag, een jaarlijks landelijk online evenement waar meer dan 1000 kerken vanuit diverse denominaties aan deelnemen en het tegen elkaar opnemen. Tijdens dit spel wordt er ieder jaar voor een ander Bijbels thema gekozen en de jongeren leren om zich in te zetten voor de zwakkeren in de samenleving.²¹³

5.5 Visie(s) op gender en masculiniteit binnen de PKN/JOP

Om de vraag te beantwoorden vanuit welke visie op masculiniteit er wordt gewerkt bij de Protestantse Kerk in Nederland en in het bijzonder bij Jong Protestant, kijken we eerst naar de afgenomen interviews met beleidsmakers als René de Reuver, scriba van de PKN, Evert Jan Hazeleger, en Vincenza La Porta. Vervolgens kijken we naar de resultaten van de schriftelijke enquête onder de jeugdwerkers van JOP.

²⁰⁸ Protestantse Kerk Nederland. (2018a). *Basics*. Geraadpleegd op 24 juni 2020 van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/basics/>

²⁰⁹ Protestantse Kerk Nederland. (z.d.-b). *Swing*. Geraadpleegd op 24 juni 2020 van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/swing/>

²¹⁰ Protestantse Kerk Nederland. (2018). *Provider*. Geraadpleegd op 24 juni 2020 van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/provider/>

²¹¹ Protestantse Kerk Nederland. (z.d.). *Overhoop*. Geraadpleegd op 24 juni 2020 van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/overhoop/>

²¹² Protestantse Kerk Nederland. (z.d.-a). *Kliederkerk*. Geraadpleegd op 24 juni 2020 van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/kliederkerk/>

²¹³ Protestantse Kerk Nederland. (z.d.). *Sirkelslag Young*. Geraadpleegd op 24 juni 2020 van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/sirkelslag-young/>

5.5.1 Visie op gender en masculiniteit bij beleidsmakers van PKN/JOP

De Reuver zegt als eerste dat er niet direct een gemakkelijk antwoord te geven is op de vraag hoe de PKN naar gender en dus ook naar masculiniteit kijkt. Hij stelt dat de basislijn binnen de PKN er altijd een is geweest van 'je mag zijn wie je bent'.²¹⁴ De Reuver verwijst naar de World Communion of Reformed Churches (WCRC), waarvan hijzelf regelmatig vergaderingen bijwoont, die stelt dat ieder mens gelijke rechten en gelijke kansen dient te hebben, ongeacht of je nu man of vrouw, hetero- of homoseksueel bent.²¹⁵ Hier staat de PKN helemaal achter, en wat betreft de invulling van de diverse ambten binnen de PKN staat dit ook nog eens zwart op wit: in de Kerkorde ordinantie 3-2-2 staat dat alle belijdende leden boven de 18 jaar mogen stemmen.²¹⁶ Echter zien we dat in de Kerkorde ordinantie 3-12-8 gesteld wordt dat een kerkelijk werker niet altijd als ambtsdrager te werk kan worden gesteld. Hiermee doelt men op het feit dat de Gereformeerde Bond die deel uitmaakt van de PKN van de stelregel mag afwijken. Vrouwen mogen dan dus niet geordineerd worden in het ambt: dat is volgens de Gereformeerde Bond enkel en alleen voor mannen weggelegd.²¹⁷ Volgens De Reuver hanteert de PKN deze regels kerkordelijk om de band met de Gereformeerde Bond goed te houden. Dit geldt ook voor het (in)zegenen van verschillende samenlevingsvormen. De regels daarvoor worden door de plaatselijke kerkenraad van de gemeente bepaald. Het overgrote deel van de PKN accepteert verschillende manieren van samenleving. Je kunt dan denken aan één-ouder gezinnen, mensen die gescheiden zijn, mensen die samenwonen zonder getrouwd te zijn, en LHBT-stellen. Er is zelfs onlangs een liturgie met betrekking tot een naamswijzigingsdienst voor transgenders gemaakt. Dit wil, aldus De Reuver, toch zeker zeggen dat de PKN al zeer vooruitstrevend hierin is.

Hazeleger onderstreept het als hij stelt dat er zeker in de kerk ruimte dient te zijn voor ieders eigenheid. Er was in het begin van de PKN (2004) en zeker ook nu anno 2020 geen onderscheid in de benadering van jongens en meisjes. Hierbij is er een uitzondering voor de Gereformeerde Bond die hier lijnrecht tegenover staat. Maar ook zij krijgen alle vrijheid om te denken en geloven naar hun eigen overtuiging.²¹⁸

Dit alles gezegd hebbende, ziet Hazeleger dat de programma's meer aansluiten bij de leef- en belevingswereld van meisjes dan bij die van jongens. Het valt hem op dat er veel nadruk is op praten over je geloof en gevoel, en dat is iets waar jonge mannen bij afhaken. Die houden niet altijd van stilzitten en praten over je gevoel, die willen graag actief bezig zijn, denk bijvoorbeeld aan sport en spel.²¹⁹

²¹⁴ Interview René de Reuver, scriba Protestantse Kerk Nederland, d.d. 16 juni 2020 (Bijlage III).

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Protestantse Kerk Nederland, *Kerkorde en ordinanties van de Protestantse Kerk Nederland* (december 2019). Geraadpleegd op 1 juli 2020 van

https://www.protestantsekerk.nl/thema/kerkorde/?gclid=Cj0KCQjw6PD3BRDPARIsAN8pHuFsOpMdFAPLZpQ0iQs-RnWW9w_XikIG-q4A_U94I7SUhCL7v7VuVAsaAoZ6EALw_wcB

²¹⁷ Ibid., p. 28.

²¹⁸ Interview met respondent René de Reuver, d.d. 16 juni 2020 (Bijlage III).

²¹⁹ Interview met respondent Evert Jan Hazeleger, d.d. 29 juni 2020 (Bijlage III).

De huidige manager Vincenza La Porta van JOP en Ondersteuning Gemeenten is dit niet helemaal met hem eens.²²⁰ Als JOP programma's maakt voor kinderen dan wordt er volgens haar wel degelijk een soort genderfilter overheen gehangen; er wordt gekeken of het programma wel 'jongensproof' is, dat wil zeggen of er niet alleen maar geknutseld wordt maar of ook proefjes en experimentjes worden uitgevoerd. Als La Porta spreekt over de jongerenprogramma's voor tussen de 12 en 18 jaar, dan stelt ze dat er gekeken wordt naar leerstijlen van jongeren, wat enigszins gegenderd is. Als La Porta stelt dat jongens graag proefjes willen doen, zouden we hieruit kunnen opmaken dat zij van mening is dat jongens niet enkel en alleen willen luisteren en stilzitten. Dit stellen onderzoekers als Sabine Severiens en Geert ten Dam, die zich hebben verdiept in leerstijlen die ook iets laten zien hoe vrouwen en mannen leren.²²¹

Zo schrijven zij dat jongens graag op een actieve en praktische manier de leerstof verwerken evenals door het 'stellen van veel vragen'. Er wordt van de docent gevraagd om vernieuwende en uitdagende methodes te bedenken, want als dit niet het geval is dan raken jongens verveeld en haken zij af. Dit in tegenstelling tot hoe meisjes leren, zij verwerken op een andere manier hun informatie, namelijk door middel van sociale contacten, interactie met elkaar en dit in een 'ontspannen omgeving' die voor hen is gecreëerd, waarin ze zich thuis voelen.²²² Ze bevestigen de visie van La Porta, die stelt dat het belangrijk is dat jongens uitgedaagd worden door bijvoorbeeld het doen van experimenten en andere praktische dingen.²²³ Daarentegen stellen een tweetal jeugdwerkers in de enquête als ook Hazeleger dat het materiaal van JOP nog lang niet 'jongensproof' is. Volgens hen valt hier nog een inhaalslag te maken.²²⁴

Welke gendertheorie komt naar voren in het jeugdwerk van de Protestantse Kerk Nederland? De Reuver verwijst naar de brief die de apostel Paulus geschreven heeft aan de Galaten. Daarin staat expliciet vermeld dat 'er in Christus noch man noch vrouw is'.²²⁵ Deze tekst vindt de Reuver het meest principiële uitgangspunt dat de Bijbel in deze kwestie geeft. Het betekent dat er binnen de kerk ruimte moet zijn op professioneel niveau en op vrijwilligersvlak voor mannen en vrouwen. Seksualiteit en gender doen er niets toe; het enige dat van belang is, is: geloof ik Jezus Christus. De Reuver ziet echter wel biologisch bepaalde verschillen tussen mannen en vrouwen. Deze verschillen doen er enigszins toe, in de zin dat man en vrouw elkaar aanvullen. We zijn aan elkaar gegeven, aldus De Reuver. Dit wil niet zeggen dat homoseksualiteit een mankement is; ook dat is een diversiteit in de scheppingsorde, net zoals het verschil tussen man en vrouw. Verder is het zo dat mannelijkheid en vrouwelijkheid geen harde categorieën zijn: sommige mannen zijn emotioneler en durven bij hun kwetsbaarheid te komen en deze te tonen; dit wordt veelal

²²⁰ Interview met respondent Vincenza La Porta, manager ondersteuning gemeenten & Jong Protestant, d.d. 12 juni 2020 (Bijlage III).

²²¹ Severiens, S., & Ten Dam, G., Gender and Learning: Comparing Two Theories. *Higher Education*, Vol. 35, 329–350 (1998), p. 334, <http://www.jstor.com/stable/3448219>

²²² Ibid., p. 334.

²²³ Ibid., p. 334 – 335.

²²⁴ Enquête uitkomst jeugdwerkprofessionals JOP september 2019 (Bijlage IV); Interview Evert Jan Hazeleger 29 juni 2020 (Bijlage III).

²²⁵ Interview René de Reuver, d.d. 16 juni 2020 (Bijlage III); Galaten 3: 28.

vergeleken (geassocieerd) met vrouwelijke eigenschappen en andersom bij de vrouwen zien we dat ook terug.²²⁶ Vervolgens verwijst De Reuver naar het lidmaatschap van de WCRC (World Communion of Reformed Churches), die ook zegt dat de vrouw en de man gelijkwaardig zijn en dat vrouwen ook het ambt van bijvoorbeeld predikant kunnen vervullen. Binnen Jong Protestant (JOP), zien we eenzelfde visie met betrekking tot gender. La Porta stelt dat man en vrouw verschillend zijn geschapen in sekse (conform het essentialistische denken) maar dat er óók sociale aspecten zijn die de mens beïnvloeden.

5.5.2 Visie op gender en masculiniteit bij jeugdwerkprofessionals van JOP

Voordat we deze vraag beantwoorden is het goed om te kijken hoe de verdeling man/ vrouw is binnen de jeugdwerkprofessionals. Het merendeel van de respondenten bestaat uit mannen, namelijk 10 van de 14 jeugdwerkprofessionals. Dit beeld zien we ook terug in de grote stad zoals Amsterdam. Daar is een groot contrast zichtbaar: 11 van de 14 jeugdwerkers voor de PKN zijn vrouwen.²²⁷

Op de vraag of de Protestantse Kerk bewust inzet op mannelijke jeugdwerkers, wordt ontkennend geantwoord. La Porta stelt dat Jong Protestant kijkt naar de kwaliteiten en talenten van een jeugdwerkprofessional en niet naar zijn of haar gender en/of geaardheid. Dit is geheel ondergeschikt en niet in lijn met hoe Jong Protestant te werk wil gaan. Echter stelt zij dat het genderspect pas ter sprake komt als een kerk bijvoorbeeld twee jeugdwerkers wil aannemen. Dan is de wens nadrukkelijker dat men een mannelijke en een vrouwelijke kandidaat zoekt. Dit heeft ermee te maken dat jongens en meisjes zich kunnen identificeren met hun jeugdwerker. Maar ook hier plaatst La Porta een belangrijke kanttekening: dit gebeurt alleen als het praktisch mogelijk is, het moet niet kosten wat het kost een man/ vrouw combinatie worden als we twee jeugdwerkers zoeken voor een kerk. Uit dit antwoord zouden we kunnen opmaken dat gender differentiatie een bepaalde rol speelt in het beleid van JOP.

Saskia de Graaf, die zich binnen de Protestantse Kerk bezighoudt met het maken van materiaal voor geloofsopvoeding thuis alsook evenementen organiseert, stelt dat er binnen de PKN meer wordt ingezet op leerstijlen dan dat er gekeken wordt naar genderidentiteit.²²⁸ Op de een of andere manier blijken jongens zich toch niet helemaal gezien te voelen binnen het materiaal dat al jaren ontwikkeld wordt door JOP. Ook vertelt de Graaf dat, als zij een geloofsopvoedingavond in het land organiseert voor ouders, 90% van de aanwezigen vrouw is. De paar mannen die wel aanwezig zijn, zijn bij navraag kerkenraadsleden die zich eigenlijk verplicht voelen om aanwezig te zijn.²²⁹ Dit constateert zij niet enkel en alleen binnen de linkerkant van de PKN (het liberale en midden orthodoxe deel) maar ook aan de rechterflank bij de Gereformeerde Bond. Ook daar valt op te merken dat geloofsopvoeding door vrouwen wordt gedaan.²³⁰ Zij vult aan dat bidden met de eigen kinderen door vrouwen wordt gedaan,

²²⁶ Interview René de Reuver, d.d. 16 juni 2020 (Bijlage III).

²²⁷ Telefonische navraag Linda van Utrecht, Personeelszaken Protestantse Kerk Amsterdam, d.d. 25 juni 2020.

²²⁸ Interview met respondent Saskia de Graaf, Specialist Geloofsopvoeding Thuis Protestantse Kerk in Nederland, d.d. 29 juni 2020 (Bijlage III)

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Ibid.

mannen doen dit niet. Binnen de Gereformeerde Bond wordt aangegeven dat mannen graag meer met hun kinderen in contact willen komen om over geloof te spreken. In sommige gevallen gebeurt dit ook, blijkt uit De Graafs ervaring. Vaders spreken volgens haar graag over wat geloof betekent voor de maatschappij en vinden over het algemeen dat ook de heftige Bijbelverhalen verteld mogen worden, terwijl vrouwen de gruwelijkheden in de Bijbel liever achterwege laten in de geloofsopvoeding. Hier valt een verschil op te merken.²³¹

Werken de jeugdwerkprofessionals zelf vanuit een bepaalde gendervisie? 8 van de 12 jeugdwerkers stellen dat zij er wel degelijk rekening mee houden. Jongens zijn naar hun mening echt ‘doeners’ en het is belangrijk dat de jongens eerst even met elkaar moeten kunnen ‘dollen’ voordat het serieuze gedeelte plaatsvindt. De jongens zijn rationeel, technisch en ook fysiek sterker dan vrouwen. Dit wil niet zeggen dat mannen niet ‘soft’ kunnen zijn, stelt een jeugdwerker, ondanks het feit dat jongens praktischer zijn ingesteld dan meiden. Meiden daarentegen willen eerst met elkaar lekker bijpraten. Een tweetal jeugdwerkers stelt dan ook dat ze daarom ook voetballen in het programma hebben en dat er voor jongens spellen worden georganiseerd die vooral competitief zijn. Maar een van de respondenten stelt dat we niet ‘ernstig’ naar gender moeten kijken, want iedere jongere is heel verschillend en je kunt niet zonder meer alle jongens over een kam scheren, dus het is volgens haar eerder belangrijk om meer te kijken naar de leerstijlen van de groep.²³² De een is een doener, de ander weer een denker. De een heeft veel kennis van de Bijbel en de ander vindt het moeilijk om over het geloof te spreken en twijfelt.²³³ Tenslotte zegt een jeugdwerkprofessional dat hij zich als man soms ongemakkelijk voelt als een meisje iets persoonlijks tegen hem vertelt.²³⁴ Het voelt ongemakkelijk en anders dan wanneer een jongen hetzelfde doet. Volgens hem heeft dat te maken met het feit dat jongens en meisjes verschillend zijn qua sekse, en dat dat een ‘vreemde spanning’ op kan leveren.²³⁵

Als het aankomt op vrijwilligers onder de jeugdwerkers, is de vrouw/man verdeling ongeveer 70% tot 30%.²³⁶ In de enquête werd de vraag gesteld: Wat is de reden dat het vrijwilligersteam meer uit vrouwen bestaat dan uit mannen? Zeven van de tien respondenten die deze vraag uitvoerig hebben beantwoord stellen dat vrouwen sneller worden gevraagd om betrokken te zijn als vrijwilliger binnen het jeugdwerk, de man lijkt gewoonweg overgeslagen te worden. Het kan ook een rol spelen als de predikant een vrouw is, in dat geval trekt het jongerenwerk ook meer vrouwen aan. Verder is volgens hen het werk met jongeren van een verzorgende en dienstbare aard, en dat trekt ook veel vrouwelijke vrijwilligers aan. Een tweetal respondenten geven aan dat bij hen in de kerkelijke gemeente de verhouding man en vrouw gelijk is te noemen met een lichte stijging naar vrouw. Als je meer mannen in de jeugdraad hebt zitten dan zorgt dat ook voor meer mannelijke aanwas onder zowel

²³¹ Ibid.

²³² Enquête uitkomst jeugdwerkprofessionals JOP september 2019 (Bijlage IV).

²³³ Ibid.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Ibid.

vrijwilligers als jongens die op de club komen. Tenslotte stelt een respondent dat hij/zij helemaal geen vrijwilligers heeft omdat iedereen het te druk heeft met werken.²³⁷

5.6 Kwalitatieve evaluatie: hoe slaat JOP wel/niet aan bij jongens

Het is belangrijk om na te gaan hoe er meer jongens aan de jeugdactiviteiten van de PKN gebonden zouden kunnen worden. 66,7% van de ondervraagden wilde hier graag zichzelf voor inzetten, door bijvoorbeeld niet alleen cup cakes te bakken, maar door meer sport en spel aan te gaan bieden. Wel vindt men het belangrijk dat de activiteiten aansluiten op het thema van de avond in kwestie. Het is ook belangrijk, stelt Vincenza La Porta, dat de jongens ook rolmodellen hebben. Als er mannen als jeugdleiders of vrijwilligers werkzaam zijn, dan trekt dit automatisch meer jongens aan.²³⁸ Een van de jeugdwerkprofessionals gaf aan dat de manier waarop er naar buiten wordt gecommuniceerd door middel van het clubblad PRO, dat wordt uitgegeven in zoete pasteltinten, niet uitnodigend is voor jongens. Het blad mist volgens hem een stoer en masculien uiterlijk. De interviews die erin staan zijn ook 'soft'; ze gaan bijvoorbeeld niet over stoere mannelijke gelovigen.²³⁹

5.7 De verdeling man/vrouw binnen de Protestantse Kerk in Nederland / Jong Protestant

Saskia de Graaf (Kerk en Opvoeding van de dienstenorganisatie PKN) heeft uit eigen ervaring kunnen concluderen dat de jongerenavonden steeds meer in aantal gedomineerd worden door vrouwelijke deelnemers, namelijk 62% vrouwen die deelnemen aan jongerenavonden. Dit beeld wordt bevestigd door de afgenomen enquête in het kader van dit onderzoek.

Het is daarom belangrijk om op dit moment aan de bel te trekken en niet alleen in te zetten op diverse leerstijlen maar ook te kijken op welke manier jongens erbij betrokken kunnen zijn of worden.²⁴⁰ Er is zeker een bewustwording binnen de PKN merkbaar, maar de terugkerende vraag hoe je mannen en jongens beter kunt bereiken en vasthouden, lijkt toch op een structureel probleem te duiden. Saskia de Graaf stelt dat geloofsopvoeding al begint bij jongeren thuis en dat mannen zich hier niet zoveel mee bemoeien als vrouwen. Het is belangrijk om iedereen binnen het gezin te betrekken, alleen de vraag is: hoe doe je dat? Er worden regelmatig door de afdeling geloof en opvoeding binnen de PKN geloofsopvoedingsavonden georganiseerd, en daar komen enkel en alleen maar vrouwen op af, aldus de Graaf.²⁴¹

Op welke manier kunnen wij verklaren dat mannen minder interesse hebben in de kerk? Heeft het inderdaad te maken met het feit dat, zoals predikant Jan Bart Alblas in het dagblad Trouw stelt, dat de kerk een instituut is geworden voor vrouwen waar de man zich

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Interview Vincenza La Porta, d.d. 14 juni 2020 (Bijlage III).

²³⁹ Enquête uitkomst jeugdwerkprofessionals JOP september 2019 (Bijlage IV).

²⁴⁰ Interview Saskia de Graaf, d.d. 29 juni 2020 (Bijlage III)

²⁴¹ Ibid.

steeds meer uit terug heeft getrokken?²⁴² Hoogleraar Joris Kregting (socioloog) geeft een ander antwoord op deze vraag, op basis van onderzoek dat hij deed naar hoe het komt dat vrouwen meer geloven in een hogere macht dan mannen.²⁴³ Mannen lijken veel meer gesecculariseerd te zijn dan vrouwen, wat een van de redenen zou kunnen zijn dat mannen daarom ook niet bidden met hun kinderen en dat zij ook weinig tot geen aandacht hebben voor geloofsopvoeding van hun tieners.²⁴⁴ De reden dat vrouwen religieus gevoeliger zijn dan mannen komt volgens Kregting door een aantal belangrijke factoren: vrouwen zijn minder individualistisch dan mannen en veel meer verzorgend en staan graag in verbinding met anderen en willen zich hiervoor ook inzetten.²⁴⁵ Als we Kregting mogen geloven dan is er weinig hoop voor de man, die zou dan uiteindelijk uit het discours van de kerk verdwijnen. Dit wil echter niet zeggen dat een man geen toegang kan krijgen tot zijn sensitieve laag. Echter het lijkt voor de man niet altijd OK of stoer om over emoties te spreken en het toe te laten omdat het niet masculien is om te doen. Wellicht hebben mannen meer last van vooroordelen met betrekking tot welke norm ze moeten voldoen dan de vrouw die meer zichzelf lijkt te zijn.

5.8 Conclusie

Als we kijken naar de Protestantse Kerk Nederland en in het bijzonder naar JOP, wordt er expliciet meer naar het gelijkwaardigheids- en egaliteitsprincipe verwezen met betrekking tot genderidentiteit. Het meest principiële punt voor de PKN lijkt te zijn dat er in Christus ruimte is voor mannen en vrouwen.²⁴⁶ Hoewel er lichamelijke verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen, zijn deze verschillen volgens de kerk niet relevant als het op geloof of kerk aankomt. Een groot verschil met de 4^e Muskietier is dat er als het op gezinsvormen aankomt, bij de PKN expliciet meer ruimte is voor alternatieve vormen van relaties.

Het volgende wat opvalt is dat noch de PKN noch het jongerenlabel JOP specifiek, bewust bezig zijn (geweest) met genderidentiteit. Niettemin speelt de kwestie onderliggend wel degelijk, wat bijvoorbeeld duidelijk wordt als er gesteld wordt dat een mannelijke jeugdwerker een rolmodel kan zijn voor jongens. Er wordt niet heel direct op geselecteerd, maar het is wel een bestaande overweging.

Het materiaal dat JOP bedenkt en samenstelt voor de maar liefst 2.200 plaatselijke gemeenten wordt door het overgrote deel van de respondenten als ‘vrouwelijk’ bestempeld. Het geldt voor de uitvoering in pasteltinten van het clubblad PRO en voor het aangeboden materiaal dat veel aanstuurt op groepsgesprekken waar de meeste jonge mannen blijkbaar niet op zitten te wachten. JOP is zich hiervan zelf ook bewust. Men wil gaan kijken of het

²⁴² Hakkenes, E. “Geloven is niet voor mutsen, je moet er een kerel voor zijn”. *Trouw* (17 oktober 2011). Geraadpleegd op 19 juni 2020, van <https://www.trouw.nl/nieuws/geloven-is-niet-voor-mutsen-je-moet-er-een-kerel-voor-zijn~bb54fd63/>

²⁴³ Zwaag, K., “Nederlandse vrouwen zijn religieuzer dan mannen”. *Reformatorisch Dagblad* (2 november 2019)., Geraadpleegd op 29 juni 2020. van <https://www.rd.nl/kerk-religie/nederlandse-vrouwen-zijn-religieuzer-dan-mannen-1.1606952>

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Interview René de Reuver, d.d. 16 juni 2020.

programma meer ‘jongensproof’ gemaakt kan worden, hoewel dit initiatief volgens De Graaf nog in de kinderschoenen staat.²⁴⁷ Men is zich hiervan langzaam bewust aan het worden. Zowel binnen JOP als breder binnen de PKN horen we dat men meer naar leerstijlen kijkt bij het maken van materiaal. Alleen is dit waarschijnlijk te eenzijdig, waardoor de praktische uitdagende leerstijl die jongens, zoals onderzoek laat zien, aanspreekt achterwege blijft. Echter zien de jeugdwerkers als ik zelf in de PaasChallenge die JOP met veel succes uitvoert²⁴⁸ wel dat er veel actie ingebracht wordt, en dat zou breder ingezet kunnen worden voor het binden en boeien van jonge mannen. Een zorgpunt is ook dat de leidinggevenden die als vrijwilliger of als professional in het jeugdwerk werkzaam zijn, voornamelijk vrouwen zijn. De jeugdwerkprofessionals geven aan dat het goed zou zijn om voor meer mannen in het werkveld te zorgen.

²⁴⁷ Interview Saskia de Graaf, d.d. 29 juni 2020.

²⁴⁸ <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/kerkdienst/paaschallenge-2020/>

Hoofdstuk 6: Wat kan de PKN/JOP leren van het ‘mannenwerk’ van 4M voor het beter betrekken van de kerk bij de leefwereld van (jonge) mannen?

In dit laatste hoofdstuk zal er een systematisch-theologische evaluatie worden geven. Welke inzichten zijn van belang en welke aanbevelingen kunnen gedaan worden met het oog op het beter betrekken van de kerk bij de leefwereld van (jonge) mannen?

Kan de PKN leren van een evangelisch-orthodoxe organisatie als 4M?

6.1 Vergelijking tussen theologische visies op gender en masculiniteit 4M en JOP

Welke theologische visie hebben de 4e Muskietier (4M) en JOP (Jong Protestant) op gender en masculiniteit? Als eerste wordt de theologische visie van 4M samengevat. 4M gaat uit van een onveranderlijke scheppingsorde. God heeft de man en de vrouw voor elkaar geschapen, deze twee zijn complementair aan elkaar doordat ze in essentie (namelijk, biologische sekse) verschillend zijn.²⁴⁹ Ook meent 4M dat de man volgens zijn eigen natuur handelt. Deze natuur is anders dan bij de vrouw. Doordat de 4M-beweging uitgaat van een onveranderlijke scheppingsorde leidt dit tot gender-gerelateerde stereotypen. Stereotiepe beelden zijn bijvoorbeeld dat de man de verantwoordelijkheid voor het gezin op zich dient te nemen, de leiding moet nemen en als leraar in geloofsonderwijs hoort te fungeren voor zijn kinderen. De 4M-beweging ziet de man als held voor zijn vrouw; hij moet haar en hun kinderen beschermen. Dat het niet zomaar om een hegemonisch masculiniteitsbeeld gaat blijkt uit het spreken over een ‘gewonde held’. De ‘gewonde held’ is uitkomst van een proces van geestelijke transformatie. Het ideaalbeeld is anders dan dat van hegemonische masculiniteit in de Noord-Amerikaanse en Europese cultuur. Dat wordt getypeerd, aldus Terry A. Kupers, door meedogenloze competitie, het onvermogen om andere emoties dan woede uit te drukken, de onwil om zwakheid of afhankelijkheid toe te geven, devaluatie van vrouwen, en homofobie.²⁵⁰ Hoe ziet 4M de weg van transformatie naar de man als ‘gewonde held’?

De grootste zonde van de man, in de visie van 4M, is dat hij zijn verantwoordelijkheid niet meer op zich neemt en dus nalatig wordt. Dit valt, volgens de 4M-beweging, terug te voeren op het Bijbelverhaal in Genesis 2, waar de man (Adam) de vrouw (Eva) de schuld geeft van het feit dat zij hem verleid heeft om van de vrucht van de boom van kennis van goed en kwaad te eten.²⁵¹ 4M noemt dit de 'blame game'.²⁵² De man (Adam) had de vrouw (Eva) op het rechte pad moeten brengen en haar moeten beschermen voor zichzelf. De man had de leiding moeten nemen in plaats van hier ‘nalatig’ in te zijn.

Op welke manier kan de man bevrijd worden van de zonde van ‘nalatigheid’? Met andere woorden: welke soteriologie (verlossing) stelt de 4M-beweging voor de man voor? Volgens

²⁴⁹ Genesis 1 en 2, Het scheppingsverhaal.

²⁵⁰ Kupers, T.A., Toxic masculinity as a barrier to mental health treatment in prison (24 februari 2005), p. 716. <https://www.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh241/files/media/document/written-kupers.pdf>, 716

²⁵¹ Klaver, M., *God maakt zwakke mannen sterk*, p. 2–3.

²⁵² Interview Henk Stoorvogel, d.d. 22 juni 2020; "blame game betekent de man geeft de schuld aan de vrouw, hij had er niets aan kunnen doen."

4M dient de man zich allereerst bewust te worden van zijn zonden, waardoor hij verwond is geraakt. De twee belangrijkste zonden van mannen zijn lust (pornoverslaving) en nalatigheid (de verantwoordelijkheid niet op zich willen nemen). Door deel te nemen aan het karakterweekend zouden mannen worden geconfronteerd met hun gebrokenheid.²⁵³ Hierin kunnen mannen ontdekken dat een ongezonde biologische vader-zoonrelatie leidt tot drang om zich te bewijzen aan de vader. Ze willen dan bijvoorbeeld laten zien dat ze carrière hebben gemaakt en deugen als zoon. De zoon moet zich bevrijden van deze dwangmatige relatie met zijn vader. Tijdens het karakterweekend leren de mannen zich letterlijk bloot te geven door naakt met elkaar het water in te gaan. Zo worden de zonden van de mannen afgewassen en staan ze met Christus weer op, om een nieuw begin te maken.

Er worden tijdens het karakterweekend verhalen verteld over de helden in de Bijbel zoals David, Jonathan, Simson, etc. zodat de mannen zich hieraan kunnen spiegelen. Het verhaal over de relatie tussen Jonathan en David laat de mannen bijvoorbeeld zien dat ze mannavrienscappcn nodig hebben om te kunnen groeien in hun man zijn.²⁵⁴

Tijdens het karakterweekend speelt zich een theologisch drama af. De mannen gaan onderling de strijd aan tijdens de Jabboksworsteling en ieder karakterweekend eindigt bij het kruis. Vervolgens krijgen de mannen een balk van de 4M-organisatie en daarmee moeten ze enkele kilometers lopen. De balk staat symbool voor de man die gevangen zit in de zonde van nalatigheid en lust, en alles waarin de man tekort is geschoten. Als de mannen vervolgens de balk bij het kruis afleggen, kan Jezus hen verlossen. Zodra de mannen de balk neerleggen, leidt dit tot ontlasting, waardoor de meeste mannen moeten huilen en inzien waarin ze al die jaren gevangen zaten.

Op dat moment vindt er transformatie plaats, de Heilige Geest vernieuwt en maakt de man weer heel. De relatie tussen God en de man is hersteld en de man heeft vanaf dat moment ook de G-kracht om het goed te maken met zijn vrouw en kinderen.

Het theologisch drama wat zich in dit gebeuren afspeelt, laat een bepaalde soteriologie (verlossingsleer) zien. Het drama gaat over zonde en genade. Christus vergeeft hierbij de zonden van de man en herstelt en geneest de man bij het kruis. De man maakt een transformatie door, die gesymboliseerd wordt door het ontvangen bij het kruis van een rood T-shirt met het cijfer 4 in het wit erop geborduurd. Ze trekken de kleren aan van de nieuwe man (Kol. 3:10) en vanaf dan is er een nieuwe man als 'gewonde held' geboren. De 'nieuwe gevoelige man' en de 'wildeman' komen samen in de gewonde held, en er ontstaat hybride masculiniteit in tegenstelling tot hegemonische masculiniteit.²⁵⁵ Hybride masculiniteit laat de man reflecteren op zijn handelen en ze leren met compassie naar zichzelf te kijken en dat is positief te noemen.²⁵⁶

²⁵³ Interview met Henk Stoorvogel, d.d. 22 juni 2020 (Bijlage II).

²⁵⁴ Stoorvogel, H., en van den Heuvel, T., *De vierde musketier*. p. 50.

²⁵⁵ Klaver, M. *God maakt zwakke mannen sterk*, p. 6.

²⁵⁶ Bridges, T., & Pascoe, C. J., Hybrid Masculinities: New Directions in the Sociology of Men and Masculinities. *Sociology Compass*, 8 (3) (maart 2014), p. 246 – 258 <https://doi.org/10.1111/soc4.12134>.

De ‘gewonde held’ heeft een eschatologisch karakter: de nieuwe man zal steeds meer vernieuwd, geheiligd worden naar het beeld zoals de Schepper hem bedoeld heeft. De man is na dit weekend namelijk geestelijk rijp geworden en kan de verantwoordelijkheid op zich nemen voor de liefde, trouw en toewijding aan zijn gezin, de wereld die God liefheeft en bovenal zich laten leiden door Christus. De eschatologie van de 4M-beweging ziet dat in het koninkrijk van God de volmaakte man en vrouw er zal zijn, men kan hier transformeren naar een betere man of betere vrouw door de Heilige Geest, maar straks is het volmaakte daar.

Hybride masculiniteit klinkt positief, maar het is in feite een versluierde vorm van hegemonische masculiniteit. Ten eerste, het patriarchale karakter wordt in stand gehouden door genderongelijkheid: de man wordt gezien als de verantwoordelijke leider van het gezin. De man dient voor de vrouw op te komen en zijn gezin te beschermen. Ten tweede, is de dragende visie heteronormatief. Homoseksuelen zijn welkom om mee te doen aan de karakterweekenden, maar zij beantwoorden niet aan het ideaalbeeld van hoe God vindt dat mannen hun leven horen in te richten, aangezien zij zich niet conformeren aan de norm van een liefdesrelatie van een man en een vrouw. Concluderend kunnen we stellen dat de 4M beweging de man in een ander strak keurslijf plaatst van hoe de man zich zou moeten gedragen ten opzichte van het gezinsleven. Ook zullen binnen de 4M de LHBTI-rechten niet op de kaart worden gezet, dat is tot op heden nog een te precair onderwerp.

De christologie binnen de 4M-beweging roept de vraag op of Jezus zelf als een voorbeeld van mannelijkheid kan worden gezien zoals God het bedoeld heeft. Helaas is hier niets over te vinden met betrekking tot hoe de 4M-beweging hierover denkt.

Binnen PKN/JOP wordt met betrekking tot gender minder de nadruk gelegd op de ordening van de schepping.²⁵⁷ Het vertrekpunt is niet een scheppingsordinantie-theologie. De schepping wordt hier meer als een voortgaand proces gezien. Vertegenwoordigers van PKN/JOP stellen dat God man en vrouw heeft geschapen en voegen hieraan toe dat God een veelvuldigheid aan variatie heeft aangebracht. De mens maakt onderdeel uit van de natuur die God geschapen heeft, continu in beweging is en haar veelheid in variaties kent. Volgens de PKN/JOP kunnen we niet zomaar stellen dat man en vrouw in aparte hokjes onder te verdelen zijn. Daarmee begrenst je God en Zijn schepping van de mens in al haar diversiteit. Er is sprake van veel meer fluiditeit op het gebied van gender en twee seksen hoeven niet gescheiden van elkaar te worden gezien of stereotype rollen te vervullen. Door deze aanname wordt ook de fysieke natuur van de mens veel meer gerelativeerd. Het gaat niet om het lichaam of de verschillen hierin. Zowel het soteriologische als eschatologische gezichtspunt ligt in Galaten 3:26-29.²⁵⁸ Dat is voor de PKN/JOP het meest principiële punt: in Christus is ruimte voor menswording van mannen en vrouwen, en in Christus doen gender en seksuele geaardheid er niet toe. In het Koninkrijk van de hemel zal er geen sprake zijn van mannelijk en vrouwelijk: menswording in Christus is gender overstijgend.²⁵⁹ Vergeleken met 4M is dit

²⁵⁷ Wanneer er over PKN/JOP wordt gesproken dan worden de respondenten bedoeld in het empirische onderzoek, onder wie leidinggevende personen met invloed op visie en beleid.

²⁵⁸ Interview met René de Reuver, d.d. 16 juni 2020 (Bijlage III).

²⁵⁹ Interview met René de Reuver d.d. 16 juni 2020 (Bijlage III).

een behoorlijke tegenstelling, aangezien de 4M-beweging er op Bijbelse gronden vanuit gaat dat sekse en gender onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De 4M-beweging stelt dat we terug moeten naar de bron van man en vrouw zijn.

Het mag duidelijk zijn dat PKN/JOP het hegemonische masculiniteitsbeeld afwijzen en, in aansluiting bij de visie van de World Communion of Reformed Churches (WCRC), die opkomt voor gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen ongeacht afkomst, zich er ook tegen verzetten.²⁶⁰ Het gaat binnen PKN/JOP om het mens-zijn en dus niet specifiek over of je man of vrouw bent.

PKN/JOP nemen in het veld van gendertheorieën een middenpositie in. Ze erkennen wel dat er een verschil is tussen mannen en vrouwen, maar biologisch sekseverschil staat niet op zichzelf. De PKN/JOP lijkt in de buurt te komen van de evolutionaire, biosociale visie van Vandermassen, maar dan theologisch ingekleurd.²⁶¹ De natuur is volgens de PKN/JOP-respondenten met haar ontwikkelingsmogelijkheden door God zelf geschapen en binnen de diversiteit heeft de mens speelruimte en een morele verantwoordelijkheid waarbij sekseverschil niet doorslaggevend is. Mannen en vrouwen in hun eigenheid en diversiteit verrijken de diepte van het mens zijn, zoals God zelf ook is. Het gaat niet over man of vrouw, maar over het feit dat wij ten diepste mens zijn met alle variaties die daarbij horen. Dat maakt ieder mens uniek en door God zelf geschapen. We kunnen spreken van een ‘biosociale’ benadering²⁶² die volgens de PKN/JOP door God zelf is ingeschapen in de mens en zorgt voor diversiteit, waarbij biologisch sekseverschil niet de beslissende factor is.

6.2 Verschillen in programmatische aanpak (stap naar de praktijk)

Er komen uit ons onderzoek duidelijke verschillen naar voren met betrekking tot uitwerking van de gendervisie in de programmatische aanpak tussen de 4M-beweging en JOP. Allereerst valt op dat het programma van de 4M-beweging toewerkt naar een scenario waarin de man leert reflecteren op zijn tekortkomingen. Dit doet de beweging door in te zetten op een fysieke en actieve leerstijl die zich afspeelt in de natuur. De mannen worden hier op zichzelf teruggeworpen en met andere mannen afgezonderd van de buitenwereld. De fysieke uitdagingen zijn bijvoorbeeld het lopen van lange afstanden met een zware rugzak of primitief kamperen. Door allerlei sport- en spelactiviteiten wordt het worstelen met het leven gesymboliseerd. Zowel lichamelijk als geestelijk worden de mannen uitgedaagd totdat ze zijn uitgeput en bij hun persoonlijke kern kunnen komen. Hier ontdekken ze waardoor ze gebroken zijn. Ze kunnen er sterker uitkomen zodat ze hun verantwoordelijkheid binnen het gezinsleven beter op kunnen pakken. Het idee bij 4M is dat mannen fysiek bezig moeten zijn, in tegenstelling tot vrouwen die vooral graag met elkaar willen praten. Het is belangrijk dat mannen dit programma als mannen onder elkaar ondergaan en niet in gemengde groepen met vrouwen. Mannen onder elkaar begrijpen elkaar, volgens de visie van 4M, het beste en er zijn

²⁶⁰ A Declaration of Faith on Women's Ordination, p. 3.

²⁶⁰ Ibid., p. 1.

²⁶¹ Vandermassen, G. *Dames voor Darwin*, p. 131.

²⁶² Ibid., p. 131.

dan ook vanuit een heteronormatief kader gedacht geen seksuele afleidingen. In de programmatische aanpak van de 4M-beweging wordt een normatieve visie op mannelijkheid en mannelijk gedrag toegepast, die op een ambivalente manier aansluit bij stereotypen van hegemonische masculiniteit.

JOP pakt het anders aan en wil in het kerkelijk jongerenwerk meer inzetten op het mens zijn dan of iemand mannelijk of vrouwelijk is. De programma's die zij maken, laten zien dat zij zich richten op de verschillende leerstijlen. JOP gaat uit van gemengde groepen en de werkvormen zijn, in tegenstelling tot de 4M-beweging, meer verbaal dan dat er gebruik wordt gemaakt van fysieke activiteiten. De enige activiteiten die inzetten op spel en competitie zijn de 'kliederkerken' voor jonge kinderen en het jaarlijkse Sirkelslag. De programmatische aanpak bestaat veelal uit praten in groepjes in de catechesevorm en het bespreken van Bijbelverhalen. Daarin wordt de actualiteit niet geschuwd. Er wordt ook vrij open over diversiteit tussen mannen en vrouwen, LHBT+ en andere gevoelige onderwerpen gesproken. Het zijn onder andere geloofsgesprekken met betrekking tot geloofsopvoeding waar JOP op inspeelt. Deze gesprekken gaan bijvoorbeeld in op waarom er sacramenten, doop, belijdenis en avondmaal in de kerk zijn. Deze aanpak richt zich meer op gesprek en begrip en veel minder op sport en spel.

In de programmatische aanpak van JOP zien we dat zij niet specifiek op gender inzetten, maar uit de interviews komt naar voren dat áls het label 'gender' erop geplakt moet worden, de activiteiten toch meer vrouwelijk geassocieerd zijn en meer door meiden worden gewaardeerd dan door jongens. JOP laat daarmee in het jongerenwerk het aanspreken van bepaalde aspecten van mens-zijn liggen. Hier lijkt een oorzaak te liggen voor het afhaken van jongens. Programma's bevatten weinig daadwerkelijke activiteit. Die afwisseling van leerstijlen ontbreekt.

6.3 Aanzet tot een eigen theologische visie op gender en masculiniteit

In hoofdstuk 2 zijn de verschillende visies besproken op het gebied van masculiniteit en gender, en op welke manier de 4M-beweging en JOP hier tegenover staan. Uiteraard ontcom ik er niet aan om ook zelf een eigen beargumenteerd normatief theologisch kader te schetsen rondom masculiniteit en gender. Bronnen hiervoor zijn voor mij de Bijbel, de theologische traditie, de wetenschap en de eigen ervaringswereld (cultuur).²⁶³

De mens als beeld van God: een mysterie

In mijn theologische visie is de mens een uniek geschapen wezen en een mysterie door God zelf gemaakt. Het mysterie man en vrouw is moeilijk te doorgronden. Dit neemt niet weg dat er sprake is van verschil in sekse. Wanneer echter beweerd wordt, zoals door bijvoorbeeld de 4M-beweging, dat de man zich dient te gedragen conform de oorspronkelijke scheppingsorde, wordt de man in een strak keurslijf gestopt. De man handelt en gedraagt zich niet enkel en alleen conform zijn genitaliën, hormonen en chromosomen. De man is meer dan alleen zijn

²⁶³ Zie Wereldraad van Kerken, *Moral Discernment in the Churches. A Study Document*, Faith and Order Paper No. 215, Geneve: WCC Publications, 2013.

seks en hij is in eerste plaats mens. Serene Jones, theoloog en gespecialiseerd in gender en seksualiteit, gebruikt het beeld dat de mens aanvankelijk ontstaat als een soort ruw materiaal, een klomp klei die nog niet helemaal gevormd is.²⁶⁴ De mens die je wordt heeft volgens Jones ook te maken met cultuur en omgevingsfactoren zoals gezin, school, werk, etc.

In essentie zijn we allemaal als mens geschapen en aangezien de mens een beeldrager is van God (Genesis 1:26-27), kunnen zowel mannen als vrouwen God weerspiegelen. God gaat alle seks en gender te boven, dus God is zowel mannelijk als vrouwelijk en dit resoneert in de schepping van God. De schepping is niet statisch maar continue in beweging. Een dynamisch en voortgaand proces wat toewerkt naar een uiteindelijk doel: het koninkrijk van God, waarin alles volmaakt zal zijn en waarvoor hier al een begin wordt gemaakt.

In het boek *Wondermooi zoals U mij gemaakt heeft* (2019) staat het treffend:

"God laat niet alles bij het oude. Dit betekent ook dat niet alles terug te voeren valt naar de scheppingsorde van twee biologische geslachten, maar God is een God van vernieuwing en transformatie."²⁶⁵

Man en vrouw in het lichaam van Christus

Ik denk dat het bij God niet gaat over man of vrouw zijn en dat laat de Galatenbrief ons ook zien: in de gemeente als het lichaam van Christus is er geen mannelijk en vrouwelijk.

Vervolgens schrijft Paulus over het lichaam van Christus in de eerste brief aan de Korintiërs het volgende:

“Een lichaam is een eenheid die uit vele delen bestaat; ondanks hun veelheid vormen al die delen samen één lichaam. Zo is het ook met het lichaam van Christus.”²⁶⁶

(Korinthe 12:12)

Paulus gebruikt hier de metafoer van het lichaam van Christus om de gemeente van gelovigen aan te duiden die samenkomt in de kerk. Adrian Thatcher, theoloog en schrijver van het boek *God, Sex and Gender* (2011) stelt dat de kerk als het lichaam van Christus eigenlijk maar uit één lichaam bestaat: dat van Jezus Christus. In dat lichaam komen verschillende seksen en alles wat daar tussenin zit bij elkaar. Het is een ecclesiologie van inclusiviteit die het verschil in seksen opheft. Het lichaam van Christus is, zoals Thatcher het stelt, androgyn.²⁶⁷ Dat kan ook niet anders als we geschapen zijn naar Gods beeld, dan vinden wij Gods diversiteit terug in ons als mens, in de schepping in alle facetten. Ik sluit mij graag aan bij de woorden van De Reuver die Galaten 3 en 1 Korinthe 12:12 aanhaalt, waarin de natuur

²⁶⁴ Jones, S. *Feminist Theory and Christian Theology*. (Amsterdam: Amsterdam University Press. 2000) p. 35.

²⁶⁵ Zorgdrager, H., Molenaar, J., Elhorst, W., & Buijs, C. *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt* (1ste editie). Utrecht, Nederland: Kok Boekencentrum Uitgevers (2019), p. (EBOOK, hoofdstuk 16 p. 5 (Scheppingsverhalen en lichamelijkeheid)

²⁶⁶ Nieuwe Bijbelvertaling 1 Korintiërs 12:12.

²⁶⁷ Thatcher, A. “*God, Sex, and Gender: An Introduction*” (1ste editie). (West Sussex: Wiley-Blackwell 2011), p. 138.

van de mens wordt gerelativeerd. Het gaat niet om het lichaam en het verschil daarin, maar het gaat erom dat wij onszelf als mens en als uniek persoon gaan ontdekken in het lichaam van Christus. Door te stellen dat God ons als mens gemaakt heeft, word je ook bevrijd van allerlei daaraan gerelateerde stereotiepe rolverdelingen tussen mannen en vrouwen. Het bevrijdt van hegemonische masculiniteit en de standaarden die rechtvaardigen dat mannen domineren. Door aan te geven dat man en vrouw in essentie verschillen, wordt doorgaans ook direct een hiërarchische ordening aangegeven. Een hiërarchische ordening insinueert dat een van de twee beter is dan de ander, bijvoorbeeld: mannen zijn betere leiders en laten zich niet leiden door emoties en vrouwen laten zich voornamelijk leiden door emoties en zijn zorgzamer. Dat zit in hun natuur. Deze redenering vanuit een essentieel verschil, is verbonden met heteronormativiteit. Je bent pas een ‘echte man’ als je seksueel verlangt naar een vrouw, als je dus geen homoseksueel bent.

Soteriologisch en eschatologisch staan voor mij centraal dat als we de man willen bevrijden uit zijn gevangenis, uit het verwachtingspatroon dat verbonden is met hegemonische masculiniteit, dan moet de man zijn menszijn ontdekken en de diversiteit ervan omarmen. Dit betekent niet dat de man zijn masculiniteit moet terugvinden zoals die zou bestaan in de onveranderlijke scheppingsorde. Dit idee wordt aangehangen door de 4M-beweging, en we hebben gezien hoe het ideaalbeeld van de herboren ‘nieuwe man’ een hybride masculiniteit propageert waarbij uiteindelijk patriarchale en heteronormatieve verhoudingen in stand blijven. Ik sluit mij meer aan bij de theologische visie van JOP/PKN die uitgaat van het transcenderen en relativeren van het fysieke sekseverschil in het lichaam van Christus.

Jezus en masculiniteit

Janneke Stegeman, bevrijdingstheoloog, stelt terecht dat we christologisch gezien er niet vanuit moeten gaan dat Jezus een “witte, heteronormatieve, patriarchale man is geweest”.²⁶⁸ Als we dat blijven doen, dan blijven we in ongelijkheid en hegemonische masculiniteit steken en als we de Bijbelverhalen lezen en kijken naar zijn optreden, dan gaat Jezus daar juist tegenin. Hijzelf laat zijn emoties de vrije loop wanneer hij zeer bedroefd is over een goede vriend.

“Jezus begon ook te huilen, en de Joden zeiden: ‘Wat heeft hij veel van hem gehouden!’”²⁶⁹

Dit is hiervan niet het enige voorbeeld. Er zijn nog veel meer fragmenten aan te wijzen waarin Jezus zijn kwetsbaarheid laat zien. Dat is een soteriologische boodschap voor de man die nog steeds in de kast zit en zijn mannelijkheid wil bevechten. Het zijn ook factoren die meewegen in de gedachten over hoe je als man jezelf ziet en hoe je je masculien dient te gedragen en wat de norm is waar je je aan moet houden om niet buiten de boot te vallen.²⁷⁰ Jezus laat de man hiermee gender overschrijdend gedrag zien, door zijn emoties te laten gaan en een groot

²⁶⁸ Stegeman, J., *De mythe voorbij: de vloeibare tradities over Jezus* (februari 2016). Geraadpleegd op 5 september 2020 van <https://www.jannekestegeman.com/2016/02/18/de-mythe-voorbij-de-vloeibare-traditie-van-jezus/>

²⁶⁹ Nieuwe Bijbelvertaling Johannes 11:35

²⁷⁰ Jones, S. *Feminist Theory and Christian Theology*. Amsterdam: Amsterdam University Press (2000): p. 41.

empathisch vermogen te tonen. Dat kan 4M voor een deel waarschijnlijk ook onderschrijven met haar ideaalbeeld van de ‘gewonde held’, maar ik wil hier een stap verder gaan: Als Jezus afkomstig is van God en ook zelf God is en de tweede persoon in de triniteit (Vader – Zoon – heilige Geest), dan kan het niet anders dan dat Jezus ook boven de genderidentiteit uitstijgt.²⁷¹ Zoals Adrian Thatcher en Graham Ward het zeggen: het klinkt bijna blasfemisch in de oren. Hoe langer ik er echter over nadenk, des te dichter komt Jezus bij mij als mens en niet als man. Hij ziet ieder mens als een uniek stukje persoonlijkheid, geschapen door God.

Hetgeen wat de 4M-beweging naar mijn idee goed bloot weet te leggen, is dat je als man gevangen kunt zitten, doordat je als een soort kind niet naar je eigen emoties durft te kijken, omdat het volgens de omgeving niet stoer is om dat te tonen en toe te laten. Hierdoor komt ook de zachte kant van de man naar boven. Een kritische kanttekening bij de 4M-beweging is echter: wil je een man echt bevrijden uit zijn gevangenis, dan gaat het erom dat de man naar zijn menszijn gaat en niet dat hij weer in een ander keurslijf wordt geduwd, waardoor hij op een andere manier gebonden wordt. De 4M-beweging houdt het destructieve beeld in stand dat man en vrouw in essentie verschillend zijn. Het destructieve hieraan is dat de hiërarchische machtsverhoudingen tussen man en vrouw in stand worden gehouden, en dat een man abnormaal en afwijkend is als hij seksueel naar een andere man verlangt. Ook schept dit het beeld dat mannen onderling niet zo verschillend zijn van elkaar en dat gaat in tegen het principe dat ieder mens uniek geschapen is.

Strategisch essentialisme

Hierin is de 4M-beweging principieel essentialistisch en daar wil ik iets tegenover zetten, namelijk ‘strategisch essentialisme’. Als we de man willen benaderen om zijn diverse, menselijke kant te leren ontdekken, dan is het belangrijk om de juiste ‘tone of voice’ te gebruiken en aan te sluiten bij waar mannen zich bevinden. In de huidige socioculturele context kan het van belang zijn (jonge) mannen als een eigen groep aan te spreken. Serene Jones stelt de aanpak van ‘strategisch essentialisme’ voor met het oog op vrouwen en hun emancipatie.²⁷² Overgebracht naar mijn onderzoek pleit ik voor een strategisch essentialisme om (jonge) mannen pragmatisch als eigen groep te benaderen en zo een emancipatoir doel te dienen. Jens van Tricht, mannelijk feminist, stelt in zijn boek *Waarom feminisme goed is voor mannen* (2018)

“Of je partner nu een man is of een vrouw, liefde in vrijheid ziet er anders uit dan wanneer je opgesloten zit in een ideaalbeeld van mannelijkheid.”²⁷³

Als mannen beter met zichzelf willen leren omgaan, dienen ze uit de kast te komen en zichzelf niet steeds voor te houden dat ze een ‘echte man’ moeten zijn. Op deze manier wordt de mens bevrijd en kan hij of zij naar zichzelf kijken als een uniek geliefd persoon in Christus. Ik geloof in de mens en in zijn of haar verscheidenheid en zie dit niet als een

²⁷¹ Ward, G., *Theology and Masculinity*. The Journal of Men’s Studies (1999): p. 282, <https://doi.org/10.3149/jms.0702.281>.

²⁷² Jones, S. *Feminist Theory and Christian Theology*. Amsterdam: Amsterdam University Press.(2000), p. 42-48.

²⁷³ Tricht, van J. *Waarom feminisme goed is voor mannen*, p. 42.

bedreiging, maar juist als een verrijking in de schepping en het kan elkaar alleen maar versterken. We worden niet enkel en alleen gevormd door onze biologische sekse, maar ook door onze omgeving en bovenal in de relatie met en door Christus die alle diversiteit in zich heeft en zelfs te boven gaat. In deze vernieuwing in de relatie met en door Christus zie ik, met Sarah Coakley, een derde weg tussen essentialisme en constructivisme.²⁷⁴ Masculiniteit wordt niet afgeschaft en evenmin simpelweg bevestigd en gefixeerd. Masculiniteit wordt getransformeerd. Het blijft niet hetzelfde als het was maar wordt meegenomen in Gods voortgaande scheppende en vernieuwende werk. Er komt ruimte voor bevrijdende, nooit afgesloten uitbeeldingen van mannelijke identiteit.

6.4 Inzichten en aanbevelingen om de kerk meer te betrekken bij de leefwereld van (jonge) mannen

Aanbeveling 1) Inzetten van strategisch essentialisme

Zoals in de vorige paragraaf beschreven, zie ik ‘strategisch essentialisme’ als een belangrijke manier om in te zetten om (jonge) mannen te bereiken. Spreek de taal van de doelgroep zoals de 4M-beweging dat ook op een constructieve wijze doet. Dit betekent niet dat JOP/PKN principieel essentialistisch dient te worden in haar visie op mannelijkheid, integendeel zelfs. Maar het kan wel ingezet worden om een emancipatoir doel te bereiken. Ik schets dit graag aan de hand van een praktijkvoorbeeld uit een pastorale training voor predikanten in opleiding aan de Protestantse Theologische Universiteit Amsterdam (PThU). Deze pastorale training ging over seksueel misbruik in de kerk. We startten deze training gezamenlijk en vervolgens werden de mannen en de vrouwen van elkaar gescheiden. De reden hiervoor was dat gedachten en/of ervaringen in het pastorale veld gedeeld konden worden tussen mannen onderling en vrouwen onderling. Dat is een vorm van ‘strategisch essentialisme’, want hiermee wordt niet gesteld dat mannen en vrouwen per definitie verschillende wezens zijn, maar de docenten denken wel dat ervaringen in een bepaald veld kunnen verschillen en dat het zinvol kan zijn dat deze met mannen of vrouwen onderling gedeeld worden.

Dat wil niet zeggen dat als er een man bij de vrouwengroep gaat zitten en vice versa we elkaar niet meer zouden begrijpen. Natuurlijk kan je ook dan communiceren. Wel kunnen mannen vrijer spreken over hun ervaringen op gevoelige, intieme thema’s als ze met mannen onder elkaar zijn, zoals het ook geldt voor vrouwen. Na uit elkaar te zijn gegaan in een mannen- en vrouwengroep komen de groepen weer bij elkaar om met inachtneming van vertrouwelijkheid elkaar verslag te doen van hun gesprekken.

We zien het niet alleen in deze context. Strategisch essentialisme zien we ook binnen de LHBT+-groep. Je hebt elkaar nodig in verschillende stadia van ontwikkeling om beter tot je mens-zijn te komen. Mensen delen dezelfde ervaringen en kunnen daardoor groeien als mens.

²⁷⁴ Zorgdrager, H., “Een theologie van verlangen. Sarah Coakley over gebed, triniteit, seks en gender,” in Bosman, F. (red.), *Toptheologen. The Next Generation. Theologie aan het begin van de 21^e eeuw* (Heeswijk: Berne Media, 2015), p. 111-126.

De aanbeveling is dan ook: organiseer activiteiten speciaal voor (jonge) mannen zoals de 4M-beweging dat doet met hun karakterweekenden, waarbij mannen samenkomen. Daar kan JOP haar winst mee doen, als ze activiteiten organiseert met en voor deze groep, maar dan wel op zo'n manier dat het jongens uitnodigt, stimuleert en veiligheid biedt tot het verkennen van hun identiteit op een emancipatoir niveau, boven de rollen en normen van hegemonische masculiniteit uit. Een dergelijke emancipatoire doelgroepen aanpak geldt ook voor andere groepen zoals LHBT+-groepen, zoals hierboven ook vermeld.

Aanbeveling 2) Rolmodellen voor de (jonge) mannen

Rolmodellen zijn nodig zodat mannen zich kunnen identificeren met andere mannen. Dit betekent dat het jeugdwerk van JOP ook hierin strategisch essentialistisch te werk dient te gaan, dat ze meer mannelijke jeugdwerkprofessionals aan zich weet te binden. Als je alleen maar vrouwen hebt die als jeugdwerkprofessional werkzaam zijn, dan geef je een verkeerd beeld af aan de jonge mannen: dat het werk van jeugdwerkprofessional niet aantrekkelijk is voor mannen. Bij de werving en selectie van nieuwe jeugdwerkprofessionals moet er niet alleen gekeken worden naar de kwaliteiten van de persoon maar ook naar hoe het vak van jeugdwerkprofessional aantrekkelijker gemaakt kan worden voor mannen. Dit geldt ook voor het vrijwilligerswerk in de kerk. Het is belangrijk om daar meer mannen bij te betrekken evenals bij de geloofsopvoeding van kinderen. In de geloofsopvoeding en het uitvoeren van geloofsgesprekken heeft de 4M-beweging een succesvolle activiteit voor vaders met tieners. Zij noemen het ook vader-tienerweekend, maar ik zou het zelf de neutralere term ouder-tienerweekend geven.

Saskia de Graaf, van de afdeling Kerk en Opvoeding van de Protestantse Kerk vertelde dat er helemaal geen mannen naar landelijke avonden over geloofsopvoeding komen. Naar mijn mening is het voor de aanpak belangrijk om niet alleen te praten over geloofsopvoeding, maar het ook in de praktijk te gaan doen. Dat kan bijvoorbeeld door een activiteit in de bossen of door naar een klimpark te gaan, etc. Zo heeft Pieter Cnossen van de 4M-beweging bedacht om het vader – tienerweekend te organiseren wat voor mannen ook aantrekkelijk is om te doen. Ik denk dat er misschien ook wel vrouwen zijn die het heel stoer vinden om in het bos te klimmen. Combineer het met geloofsvragen of een quiz, maar zorg voor afwisseling en actie.

Aanbeveling 3) PR & Communicatie JOP/PKN

Uit de enquête van de jeugdwerkprofessionals, kwam het punt PR en communicatie ook al naar voren. Enkelen van hen gaven aan dat de pastelleuren niet aantrekkelijk zijn voor jongens. Hier kan ook weer het principe van 'strategisch essentialisme' ingezet worden. Spreek de doelgroep aan door jonge mannen te gebruiken op je afbeeldingen, in plaats van gezinnen en kinderen. De 4M-beweging doet dit op een goede manier, check de website www.de4emusketier.nl of die van Youth For Christ www.yfc.nl. Maak het dynamischer.

Aanbeveling 4) Masculiniteit mag je verbeelden

Ik wil niet af van masculiniteit. Je mag masculiniteit zeker verbeelden, zolang er hier maar geen sprake is van een voorgeschreven patroon. Bij de 4M-beweging wordt de man toch weer in een bepaalde mal gedrukt, doordat de beweging zich op een theologie van scheppingsordeningen baseert. Ik heb beargumenteerd hoe de Bijbel anders over mannen spreekt en het meer gaat over mens-zijn. Denk hierbij aan Galaten 3. JOP doet in haar programma's tot op heden weinig met de thema's mannen en masculiniteit. Dan denk ik toch dat het beter is om net als de 4M-beweging deze thema's wel te adresseren en jongens in spel en sport, in films, muziek en gamen uit te dagen met een diversiteit aan beelden. Jonge mannen kunnen hier iets uithalen waarmee ze zich kunnen identificeren, maar wat ze ook weer los kunnen laten.

JOP/PKN kan strategisch essentialisme inzetten om (jonge) mannen te bereiken en tegelijkertijd voor gelijkheid en diversiteit te staan. Ze staan dan ook voor gelijkheid en diversiteit en voor vrije ontwikkeling van mens-zijn van iedereen. Er mag hier meer inspanning geleverd worden om jonge mannen aan te spreken en hen te bereiken in hun leefwereld.

Aanbeveling 5) Wees creatief en actief

Daag de mannen uit op een creatieve en actieve manier, zoals de 4M-beweging dat bijvoorbeeld doet. Zo kunnen de jonge mannen ook tot hun diepere laag komen. Doe dat niet in een vergaderzaal in de kerk, maar zorg voor een ontspannen setting, bijvoorbeeld buiten bij een vuurkorf. Draag zorg voor sport en spel, wissel de activiteiten af en zorg ervoor dat deze niet alleen voor jongens leuk zijn. Veel meiden vinden het ook fantastisch om een klimmuur te beklimmen. Test het uithoudingsvermogen van de jongeren door ze bijvoorbeeld te laten stoeien onder elkaar en zorg ervoor dat ze niet alleen maar braaf stil moeten zitten om de tafel bij de jeugdwerker of de predikant.

Slotwoord

In dit onderzoek heb ik getracht de volgende hoofdvraag te beantwoorden:

Welke visies op en praktijken van mannelijkheid vinden wij bij de evangelisch-orthodoxe mannenorganisatie De 4e Muskietier en bij het jongerenwerk van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), en hoe kunnen wij beide systematisch-theologisch doordenken met het oog op het beter betrekken van de kerk bij de leefwereld van (jonge) mannen?

Ik heb via empirisch en literatuuronderzoek posities bekeken met betrekking tot het huidige debat waarin onderscheid wordt gemaakt tussen de begrippen ‘seks’ en ‘gender’. Deze begrippen vallen samen in het essentialisme, maar niet volgens het gedachtengoed dat het belang onderstreept van sociale structuren bij identiteitsvorming. In de organisaties die ik heb onderzocht zijn duidelijke verschillen te zien. De 4M-beweging valt in het essentialistische denkkader. PKN daarentegen denkt dat gender niet enkel valt af te leiden vanuit haar essentie (biologie), maar ook vanuit sociale structuren die de mens vormen. Vervolgens kwam ik beargumenteerd tot een eigen theologische visie, namelijk dat de mens een uniek geschapen wezen en een mysterie is, door God zelf gemaakt. God gaat alle seks en gender te boven. Als wij het evenbeeld van God zijn, dan zijn wij in Christus één en is er geen sprake van enig ‘seks’ of ‘gender’ (Galaten 3) maar zijn we ‘mens’. Mijn aanbevelingen voor de Protestantse Kerk in Nederland zijn gebaseerd op deze theologische visie.

In mijn conclusie, gebaseerd op een systematisch-theologische reflectie, heb ik aangegeven dat de PKN/JOP niet de theologische visie op masculiniteit moet overnemen van de 4M-beweging, maar wel kan leren van de programmatische aanpak en het strategisch essentialisme.

Terugkijkend op het empirisch onderzoek ben ik mij ervan bewust dat ik wegens tijdgebrek niet alle aspecten heb kunnen uitdiepen. Zo heb ik nauwelijks iets geschreven over adolescenten, wat in de ontwikkeling van adolescenten de triggers zijn en wat de rol van de peergroep is, daarvoor was binnen het bestek van dit onderzoek geen ruimte. Een praktisch theoloog kan daar heel goed verder mee aan de slag, en dat is dan tegelijk een suggestie voor vervolgonderzoek. De semigestructureerde interviews met de respondenten van de 4M-beweging en met de leidinggevende van de PKN vormen een sterke kant van het onderzoek, evenals het participerend onderzoek binnen de 4M-beweging.

Tenslotte wil ik mijn dank betuigen aan de mensen die bereidwillig en enthousiast hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Dank aan de respondenten van de 4^e Muskietier voor hun tijd om mijn vragen te beantwoorden, en de Jeugdwerkprofessionals van Jong Protestant voor het invullen van de enquête. Mijn dank aan Henk Stoorvogel en Pieter Cnossen, oprichters van de 4e Muskietier, voor hun openheid, vertrouwen en het inzicht in de 4M-beweging. Dank aan ds. René de Reuver, scriba van de Protestantse Kerk in Nederland en Vincenza La Porta,

manager ondersteuning Gemeente en Jong Protestant. In het bijzonder mijn dank aan prof. dr. Heleen Zorgdrager voor haar betrokkenheid en scherpzinnigheid tijdens het begeleiden van mijn masterthesis en prof. dr. Pieter Vos beoordelaar. Als laatste wil ik mijn man Kai Yung bedanken, die altijd in mij heeft geloofd en zeer veel geduld heeft weten op te brengen zodat ik kon afstuderen.

Bibliografie

- Beuving, J., & de Vries, G. *Doing qualitative research, the craft of naturalistic inquiry* (2de editie). Amsterdam: Amsterdam University Press 2014.
- Bosman, F. (red.), *Toptheologen. The Next Generation. Theologie aan het begin van de 21^e eeuw* Heeswijk: Berne Media 2015.
- Butler, J. (2010). *Gender Turbulentie*. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Perresia, 2000.
- Connell, R.W., *Masculinities*. Los Angeles: University of California Press, 2005.
- Connell, R.W., *The Men and The Boys*. Berkeley: University of California, 2000.
- Eldredge, J. *Echte mannen, de man worden die God de vader in je ziet* (1ste editie). Hoornaar: Gideon, Stichting Uitgeverij 2013.
- Jones, S. *Feminist Theory and Christian Theology*. Amsterdam: Amsterdam University Press 2000.
- Kimmel, M.S., Hearn, J. en Connell, R.W. (red.). *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005.
- Murphy, E., & Starling, D. I. *The Gender Conversation, Evangelical Perspective on Gender, Scripture, and the Christian Life*, Amsterdam: Amsterdam University Press. 2016.
- Murrow, D. *Why Men Hate Going to Church*. Tennessee: Nashville Books, 2005
- Piper, J. *What's the Difference? Manhood and Womanhood Defined According to the Bible*, Illinois: Crosswaybooks, 2009.
- Sensing, T. *Qualitative Research, A multi-methods approach to projects for doctor of ministry theses*. New York: Macmillan Publishers 2011.
- Stoorvogel, H., & Heuvel, T. van den, *Vierde Muskietier, In dienst van de koning* (1ste editie). Utrecht: Voorhoeve 2010.
- Stoorvogel, H., & van den Heuvel, T. van den. *G Kracht* (1ste editie). Zwolle: Scholten Uitgeverij B.V. 2014.
- Thatcher, A. *God, Sex, and Gender: An Introduction* (1ste editie). West Sussex: Wiley-Blackwell 2011.
- Tricht, van J. *Waarom feminisme goed is voor mannen*, Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact, 2018.
- Vandermassen, G., *Dames voor Darwin. Over feminisme en evolutietheorie*. Antwerpen: Houtekiet 2019.

Zorgdrager, H., Molenaar, J., Elhorst, W., & Buijs, C. *Wondermooi, zoals U mij gemaakt hebt* (1ste editie). Utrecht: Kok Boekencentrum Uitgevers 2019.

Krantenartikelen

Bahara, H., & Kranenberg, A. “De boze witte man wil zijn mannelijkheid terug.” *De Volkskrant*. 21 april 2018

Breebaart, L., “Je mag een alfamannetje zijn, zegt Jordan Peterson.” *Trouw*. 15 november 2018.

Hakkenes, E., “Geloven is niet voor mutsen, je moet er een kerel voor zijn.” *Trouw*. 17 oktober 2011.

Lukkassen, S., Peterson J. Masculiniteit in de eenentwintigste eeuw. *The Post Online* 21 april 2018.

Vrieze de, J. “Waarom mannen seksistische tweets versturen en daar niet meer mee wegkomen.” *De Correspondent*, 2 augustus 2016.

Wiegman, R. “De man die de hele wereld zijn voeten ziet kussen.” *Het Parool* 10 februari 2018.

Zwaag, K., “Nederlandse vrouwen zijn religieuzer dan mannen”. *Reformatorisch Dagblad*. 2 november 2019.

Wetenschappelijke artikelen

Bridges, T., & Pascoe, C. J., “Hybrid Masculinities: New Directions in the Sociology of Men and Masculinities.” *Sociology Compass*, Vol. 8 (maart 2014): 246–258.

Kimura, D. “Sex differences in the brain, Defining men.” *Scientific American, Inc, 1999*: p. 26 – 31.

Klaver, M., “God maakt zwakke mannen sterk: Evangelische mannenbeweging de 4e Muskietier.” *GEESTkracht Bulletin voor Charismatische Theologie*, nr 72 (2013): p. 1 - 16.

Klinge, I., “Verhalen vertellen of praktijken willen veranderen. De actuele relevantie van sekse en gender” *Tijdschrift voor genderstudies*, 6 no. 3 (2003): p. 45–47.

Kregting, J. Scheepers, P., Vermeer, P., en Hermans, C. “Why Dutch Women Are Still More Religious than Dutch Men: Explaining the Persistent Religious Gender Gap in the Netherlands Using a Multifactorial Approach,” *Review of Religious Research* 61, no. 2 (2019): p. 81-108.

Kupers, T.A. “Toxic masculinity as a barrier to mental health treatment in prison” *Journal of Clinical Psychology* Volume 61 (2005): p. 713 – 724.

Levitt, M. “Where are the Men and Boys? The Gender Imbalance in the Church of England.” *Journal of Contemporary Religion*, Vol. 18 (2003): 61 – 75.

Nilsen Kvande, M., Klöckner, C. A., & Nielsen, M. E., “Church Attendance and Religious Experience: Differential Associations to Well-Being for Norwegian Women and Men?” *SAGE Open*, Vol. 5 (2015).p. 1-13.

Osselaer, van T. “Genderview, emoties en het lichaam zijn volledig cultuur afhankelijk.” *Historica* Volume 3 (2018): p. 17 – 21.

Severiens, S., & Ten Dam, G., Gender and Learning: Comparing Two Theories. *Higher Education*, Volume 35(1998): p. 329–350

Diverse literatuur

Stegeman, J., “De mythe voorbij: de vloeibare tradities over Jezus”. Dr. Janneke Stegeman. <https://www.jannekestegeman.com/2016/02/18/de-mythe-voorbij-de-vloeibare-traditie-van-jezus/>.

Buit, W. “*Heel Nederland Rood, Een onderzoek naar de uitbreidingsmogelijkheden van stichting de 4e Muskietier*”, Bachelor thesis Hanzehogeschool Groningen 2018.

Protestantse Kerk in Nederland artikelen

Bolwijn, R., *Statische jaarbrief 2019 PKN (ongepubliceerd)*, van de Protestantse Kerk in Nederland

Geschiedenis van de PKN. (17 februari 2020)., van <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/geschiedenis-van-de-pkn>

Protestantse Kerk Nederland. (2018). Provider., van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/provider/>

Protestantse Kerk Nederland. (z.d.). Overhoop., van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/overhoop/>

Protestantse Kerk Nederland. (z.d.-a). Kliederkerk., van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/kliederkerk/>

Protestantse Kerk Nederland., (z.d.). Sirkelslag Young. van <https://jongprotestant.protestantsekerk.nl/themas/sirkelslag-young>

Protestantse Kerk Nederland, *Kerkorde en ordinanties van de Protestantse Kerk Nederland* (december 2019).

A Declaration of Faith on Women's Ordination. *World Communion of Reformed Churches, 2017*, 1–6.

World Communion of Reformed Churches, *What We Do* (1 januari 2018).,
van <http://wrc.ch/what-we-do>

Videobestanden (YouTube Media)

Peterson J., “*The Truth About Men & Women.*” Glass of Ideas. *YouTube* (2017)
<https://www.youtube.com/watch?v=WOjzCi9wIhE>

Heuvel, van den, T. “*Homoseksualiteit - Serie wat de liefde doet.*” *De Stadskerk* (2019).
<https://www.destadskerk.nl/preek/homoseksualiteit-serie-liefde-doet/>

Verklaringenblad masterthesis

Naam student:

Titel masterthesis:

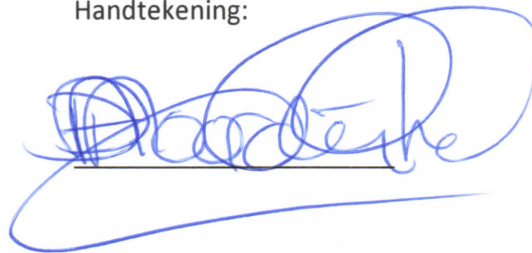
VERKLARING VAN ORIGINALITEIT

Hierbij verklaar ik dat bovengenoemde masterthesis uit origineel werk bestaat. De thesis is het resultaat van mijn eigen onderzoek en is alleen door mijzelf geschreven, tenzij anders aangegeven. Waar informatie en ideeën uit andere bronnen zijn overgenomen, wordt dat expliciet, volledig en op passende wijze vermeld in de tekst of in de noten. Een bibliografie is bijgevoegd.

Plaats, datum:

Amsterdam,
25-09-2020

Handtekening:

TOESTEMMINGSVERKLARING

Hierbij stem ik ermee in dat bovengenoemde masterthesis na goedkeuring beschikbaar wordt gesteld voor opname in de bibliotheekcollectie en dat de metadata beschikbaar worden gesteld aan externe organisaties en/of door de PThU worden gepubliceerd.

Verder verleen ik (de bibliotheek van) de PThU

- wel
 niet

toestemming voor het opnemen van de volledige tekst in een via internet of anderszins openbaar toegankelijke database. (Deze toestemming betreft alleen de openbaarmaking van de masterthesis, zonder verdere overdracht of inperking van het auteursrecht van de student.)

Plaats, datum:

Amsterdam,
25-09-2020

Handtekening:

DATAMANAGEMENTPLAN

1. Algemeen

NAAM STUDENT: Alexander J.D. Noordijk

NAMEN SCRIPTIEBEGELEIDER(S): Prof. Dr. H.E. Zorgdrager

DATUM: 25 september 2020

VERSIE: I

2. Algemene gegevens over het onderzoek / scriptie-onderwerp

(WERK)TITEL ONDERZOEK / SCRIPTIE:

Laat de 'echte man' opstaan

KORTE OMSCHRIJVING VAN ONDERZOEK EN ONDERZOEKSMETHODE(N) :

Een systematisch-theologisch onderzoek naar de rol en betekenis van masculiniteit binnen de 4^e musketier en het jeugdwerk van de Protestantse Kerk.

De methoden met betrekking tot dit onderzoek: Het zal een combinatie zijn van literatuuronderzoek en kwalitatief empirisch onderzoek zijn. Als eerste zal er worden gestart met literatuuronderzoek omtrent de verschillende theorieën die er zijn rondom het begrip 'masculiniteit'. Daarnaast vindt er (beperkt) literatuuronderzoek plaats naar de stand van zaken en de belangrijkste uitdagingen met betrekking tot kerkenwerk en mannelijke adolescenten. Een onderdeel hiervan vormt een reconstructie van beelden van mannelijkheid binnen de kerk en de christelijke beweging 4M, op basis van analyse van visiedocumenten, populair-theologische boeken, en tekstueel en visueel materiaal op de websites. Aan de hand van interviews met leidende figuren van 4M en JOP worden aanvullende data verkregen en eerste vermoedens van de onderzoeker getoetst. Theologische interpretatie en evaluatie vindt plaats aan de hand van wetenschappelijke literatuur op het gebied van theologie en genderstudies.

TYPEN ONDERZOEKSDATA:

Semigestructureerde interviews met de oprichters en deelnemers van de 4M beweging.

Semigestructureerde interviews met belangrijke sleutelfiguren van PKN/JOP.

Enquête digitaal afgenomen met jeugdwerkprofessionals van JOP.

Participeren onderzoek welke heeft plaatsgevonden bij de 4M beweging tijdens een landelijk evenement voor mannen.

PERIODE WAARIN DATA VERZAMELD WORDEN:

Juni 2018 – september 2020.

3. Technische aspecten

HARD- EN SOFTWARE: ATLAS TI en Enquetemaken.com

BESTANDSFOMATEN:

OMVANG VAN DE DATA (SCHATTING IN MB/GB/TB): 664KB

OPSLAG DATA TIJDENS ONDERZOEK:

Op eigen PC als op USB STICK

OPSLAG DATA NA AFLOOP ONDERZOEK:

In de digitale Bibliotheek van de PThU

4. Verantwoordelijkheden

BEHEER DATA GEDURENDE HET ONDERZOEK:

BEHEER DATA NA AFLOOP ONDERZOEK:

In de digitale Bibliotheek van de PThU

5. Juridische en ethische aspecten

EIGENAAR DATA: Alexander Noordijk

PRIVACYGEVOELIGE DATA: JA /

INDIEN JA: HOE WORDEN ZAKEN ALS VEILIGE OPSLAG EN TOESTEMMING VAN BETROKKEN PERSONEN EN/OF ORGANISATIES GEREGELD?

Geanonimiseerd en via "informed consent formulier" toestemming verkregen voor gebruik in onderzoek.

6. Overige zaken

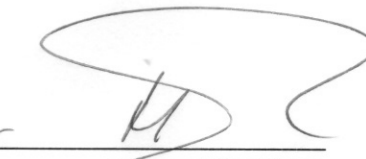
=====

(In te vullen door thesisbegeleider:)

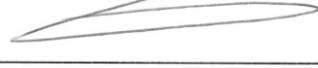
Goedgekeurd

Niet goedgekeurd, omdat:

Naam, handtekening:

HE Zorgdrager

Datum:

5 okt. 2020

=====